

Лезги газет

**Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чIал хуьх!**

1920 – йисалай акъатзава

N 8 (10965) хемис 25 – февраль, 2021 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Вирибурун руьгъ хкажна

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

*“Дидедин чIал, дерин я ви дегънеяр,
Вун себеб яз элкьвена зун инсандиз”.*

Майрудин БАБАХАНОВ

Ашкара тирвал, алай девирда дуньядин хейлин халкъарин чIалар, медениятар квахъунин гьерекаатар тIебибур яз гьисабзава. XXI асирда и гьерекаатар мадни йигин хъанва. Дуньяда квахъзавай ва квахъунин часпаррив агакъзавай чIалар вишералди ава. ЧIал амуьк тавун миллет патал, гьелбетда, еке бедбахтвал я. Къурху кутадай гIалар арадал атанвай-вилляй, ЮНЕСКО-дин Генеральный конференциядин къарардалди, чIаларинни медениятрин жуьреба-жуьревал хуьн патал, 2000-йисалай эгечна, гIар йисан 21-февраль вири халкъарин хайи чIаларин сувар яз къейдзава.

ГIа ихътин макъсадалди гIар йисуз Сулейман-Стальский районда лезги чIалан илимдинни тежрибадин конференция кьиле тухузва. Ци ам 9-сеферда яз Къасумхуьрел, И.Тагъирован тIварунихъ галай медениятдин чIехи дараматда, Къазанфар Зулфийкъарован 1871-йисуз акъатай “Куьредин абжуз” ктабдин 150 йис тамам хуьниз бахшна, “Лезги чIалан кхъинар. Тарих ва вилик фин” лишандик кваз, хъсан тешкиллувални гурлувал аваз, кьиле фена. Конференция Имам Яралиеван мергяматлувилини “Умуд” фондунин такъатрин куьмекалди Сулейман-Стальский райондин администрацияди ДГУ-дин филологиядин факультетдин Дагъустандин чIаларин кафедрадикъ галаз санал тешкилна.

Алатай йисара хъиз, цини чIалан сувар Къасумхуьрел шегъеррай, районрай,

хуьрерай гIаф къадар мугъманар кIватIна. Абурун арада алимар, жемиятдин деятельар, чIалан пешекарар, СМИ-рин векилар, писателар, муаллимар, студентар, мектебра келзавай аялар, чIалал, медениятдал рикI алай ксар авай.

Конференциядин кIвалах гатундалди вилик СтIал Сулейманан тIварцихъ галай багда райондин образованидин управленди волонтеррихъ галаз санал шаир Седакъет Керимовадин “Чун лекъер я” шиир келунин гегъенш флэшмоб тешкилна, ана 300 касди иштиракна. ГIава мекъиди тиртIани, ам шегъеррайни районрай атанвай багда мугъманар гейранар авур серенжемдик элкьвена.

Мугъманар дараматдин фойеда тешкилнавай милли искусстводин итижлу затIарихъ, ктабрин выставкарихъ, аяларин яратмишунрихъ, цлан газетрихъ галаз таниш хъана.

Зал инсанрив ацIана. Иштиракзавайбурун арада РД-дин милли сиясатдин ва динрин крарин рекъай министр Энрик Муслимов, “Лезги газетдин” кьилин редактор Мегъамед Ибрагъимов, Гь.Къазиагъмедован тIварцихъ галай Дербентдин педколледждин директор Шарафудин Сейидов, тарихчи, публицист Ризван Ризванов, хейлин алимар, медениятдинни жемиятдин деятельар, СМИ-рин векилар, илимдин къуллугъчиар, писателар, муаллимар ва масабур ава.

Сифте нубатда вирибуру Ярагъмед Ярагъмедова тажубардай сесиналди кIелай “Лезги чIал” ширдикъ яб акална. Конференция ачухунин, иштиракчиар тебрикунин келимаяр Сулейман-Стальский райондин кил Нариман Абдулмуталибова лагъана.

- Гьурметлу юлдашар! Сифте нубат-

да заз, гIавадизни, тIугъвалдизни килиг тавуна, иниз атанвай мугъманриз сагърай лугъуз кIанзава, - лагъана райондин регъберди. - Илимдинни тежрибадин конференция кьве юкъуз давам жеда. Къенинди пленарный заседание я. Пака райондин образованидин идарайра тежрибадин кIвалахарни давам жеда. ЧIалакай, ам хуьникай, вилик тухуникай рахун - им чи халкъдин жележгикай фикирун лагъай чIал я. ЧIал амуьк тавур халкъдикъ жележг жедач. Им вирибуруз малум кар я. ГIавилияй чна райондин, хуьрерин, медениятдин маканрин дережада чIалаз талуьк мярекатар тешкилзава. Алимри къейдзавайвал, гIар йисуз, гIар юкъуз чIалар рекъизва. Эгер чна, ина кIватI хъанвайбуру, муаллимри, аяларин бахчайрин тербиячийри чIал хуьн патал алахъунар тавуртIа, чун чIал авачиз, жуван хсусивал, килдинвал авачиз амуькда. Районда и жигъетдай чIехи кIвалахар кьиле тухванва. Аяларик, жаванрик чIал кIан хуьнин гIиссер кутунай образованидин, медениятдин идарайриз за чухсагъул лугъузза. Къе кьиле фейи гегъенш флэшмобди чак кьетIен гIиссер кутуна. ЧIал вилик тухун патал куьне ийизвай алахъунар гIаваянбур туш, абурухъ еке метлеб ава. Куь зегъмет дикъет тагана амуькдач. Ихътин серенжемар мадни тухун герек я. МасакIа чавай чIал хуьз ва вилик тухуз жедач.

Чун гIар йисуз чи медениятдин, образованидин, чIалан вилик акъвазнавай месэляар веревирд ийиз кIватI жезва. Конференциядал къарагъарзавай месэляар чна талуьк идарайрал, махсус комиссийрал агакъарзава. Чи асул макъсад акъалтазавай несилрал чIал агакъарун, абурук

► 8

Нумрадай кIела:

ЖЕМИЯТ

Завод - шегъер!

Советрин гьукуматди чи хътин республикаяр са куьруь вахтунда вири жигъетрай виликди тухунин махсус программаяр тукIуьрна. “Дагдизель” заводди Дагъустанни гIахътин къакъан дережайрихъ тухун лазим тир. И кар сифте яз государстводин чIехи регъберриз раиж авурди а чIаван чи республикадин кьилин регъберрикай сад хъайи Нажмудин Панагъович Самурский (Эфендиев) я.

► 4

УЬМУЬР

Аяларин жележг фикирда кьан

ГIаф дуьшуьшра диде-бубайри чIин аялар кьетIенбур, надирбур яз гIисабда ва гIавилияй абур чIин веледрин хатур къачуз чапишмиш жеда. Амма амайбур патал абур анжах аялар я. Абур къайда-суз крар ийиз вердиш хъайитIа, ихътин аялрикай чIихъ галаз алакъаяр хуьз четин эгоистар чIехи жеда.

► 6

УЬМУЬР

Гьурметдик лайихлуди

Хайи чIалал хъиз, Абдула муаллимдин гIакI аяларни, вичин кIвалахдални гIаф рикI ала. Са шумуд йисуз школада аялриз чирвилер ва тербия гуз зегъмет чIугъвазвай Абдула муаллимдик аяларин ва муаллимрин коллективдин патай еке гьурмет ава.

► 7

ЧИАЛ

Бицекрин конкуре

Лагъана кIанда, гьечли аяларин арада и жуьредин конкурс ци сифте яз кьиле фена. Аялриз гьечлизамаз хайи чил, хайи чIалан гIаф кIанарунин, шиирар хуралай кIелунин жигъетдай абурун алакъунар вилик тухунин макъсадалди кьиле тухвай конкурс гIафбуру хушдикъ къабулна.

► 8

МЕДЕНИЯТ

“Къве хьел”

“Къве хьел” тамаша эцигнавай пьеса авторди ибрет жедай къисадин жуьреда кхъенва. Дегъ заманадин инсанрин арада девлетлуяр ва кесибар авайди тушир. Вири сад тир, са сихил, тайифадин чIехиди кьиле авай. КIвалерни авачир, яшамини кьветIера, магъарайра жезвай.

► 10

ХАБАРАТ

Адалай рази я

ЧIехи шегъерра духтурвалзавай чи хейлин ватанэгълицийрини коронавирсдикъ галаз жонг чIугуна, гIаф къадар инсанар кьиникъикай къутармишна. Уьлкведин меркезда ихътин шартIара кIвалахзавайбурукай сад вичин ери-бине Мегъарамдуьруь райондин Хуьреприлай тир Эмир Гьажимегъамедович Гьуьсенбегов я.

► 12

Къуллугъдал тайнарна

Мукъвара "Дагъустан" РГВК-дин кыле Камила Султанагмедовна Гьамзатова тайнарна.

Виликдай К.Гьамзатовади республикадин Халкъдин Собранидин хабаринни аналитикадин отделда, РД-дин Кылин ва Гьукуматдин Администарциядин, Махачкъаладин аэропортуни пресс-къуллугъда къвалахна.

2018-йисалай "Информационный центр "Дербентские новости" МАУ-диз регъбервал гузвай.

Камила Гьамзатовадин ери-бине Ахцегъ райондай я.

Къейд ийин хьи, виликдай "Дагъустан" РГВК-дин кыле Елена Тагъирова авай. И къуллугъдал ам 2016-йисуз тайнарнай.

Сувар тебрикна

Къагъриман ИБРАГЪИМОВ

Ростов-Баку шегъредин "Джемикентский" постунал Ватан хуьзвайбурун йикъаз талу-къарнавай мярекат шад гьалара кыле фена.

Мордовия Республикадай иниз командировкади ракурнавай полициядин къуллугъчийрин дестедиз суварин югъ тебрикиз КПП-дал Дербент райондин кыл Мавсум Рагъимов, адан заместителар - Сафтар Саттарзаде, Садир Эмиргьамзаев, Икрам Бебетов, советник Гьажимурад Абакаров, райондин общественный палатадин председатель Фетулла Фетуллаев, "Сад тир Россия" партиядин чкадин отделенидин секретарь Нурудин Мирзоев, Дагъустандин машгъур артистар, къуьлердай "Каспий" ансамбль ва масабур

атанвай. Шад мярекат полициядин гимн тамаруналди башламышна.

Анал рахай Мавсум Рагъимова, Фетулла Фетуллаева къватл хьанвайбуруз сувар тебрикна, дуньяда ислыгъвал, хизанра шадвилер, бахтар хьун алхышна.

Эхирдай М.Рагъимова Мордовия Республикадин полициядин дестедин ва "Джемикентский" КПП-дин къуллугъчийрив чухсагъулдин чарар вахкана.

Мярекатда иштиракиз атанвай эстрададин гъетери, къуьлердайбуру инал вижевай концертдин программани къалурна, виридан гуьгъуьлар цици авуна.

Мордовия Республикадин полициядин дестедин ва "Джемикентский" КПП-дин къуллугъчийри мярекатдин иштиракчийриз чпин патай савкъатар гана ва рикел аламукъдай шикил яна.

Рапар язава

Алай вахтунда республикада коронавирусдиз акси рапар ягъун давам жезва. 24-февралдиз Дагъустандин здравоохраненидин министерстводи раижнавай делилралди, ахътинбурун къадар 8 798 кас тир. Республикада и серенжем къилиз акъудай 80 пункт ачухнава. "Гам-Ковид-ВАК" вакцинадин 18392 доза чи региондиз агакънава.

И йикъара гуьгъуьллуздак рапар ягъайбурун арада Дагъустандин госмедуниверситетдин (ДГМУ) студентарни ава. Ик, медицинадин вуздин студентри чпин чешнедалди амайбуруз и кар авуниз эвер гузва. Гьик хьи, пешекарри жуван ва багърийрин сагъламвални уьмуьр хуьн патал азардиз акси рапар ягъун виридалайни менфятлу рехъ яз гьисабзава.

COVID-19 азардиз акси рапар ягъун патал студентри, муаллимри ва вузда зегъмет члугъзавай амай ксарини виликамаз, яни 11-

18-февралдалди, ивидик антитета къватла чирна. Раб ядалди виликни духтурар абурун гьалдиз килигна, бедендал ифин алатла, дамара ивидин гъерекатдин йигинвал, сатурация ахтармишна. Анжах ахпа рапар ягъунив эгечна. И серенжем къилиз акъудай виридан гьал хъсанзава. "Россиядин вакцинадал клинический гзаф къадар ахтармишунар кыле тухванва. Адан виниз тир менфятлувал ва хатасузвал вири дуньяда субут хьанва. Рапар янавайбурун - студентрин ва амай къуллугъчийрин гьал чи гуьзчивилик ква. Виридан гьал хъсанзава. За жуван ва багърийрин, иллаки члехи яшара авайбурун, сагъламвал хуьн патал жувазни азардиз акси раб ягъун къетнава", - лагъана студент-медик ва коронавирусдин азардин месэлайрай тешкилнавай саял-центрадин оператор Асият Абакаровади.

Графикдал асаслу яз, республикадин амай вузрин студентриз ва муаллимризни рапар ягъун пландик ква.

Коронавирус: эхиримжи рекъемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 24-февралдиз Дагъустанда коронавирус ака-тайбурун къадар 29 613-дав агакънавай. Эхиримжи юкьуз коронавирус акаатай 45 кас дуьзддал акъудна.

Гьа са вахтунда духтуррилай начагъ хъайи 27 292 кас (эхиримжи юкьуз - 62) сагъар хъийиз алакънава. Санлай къачурла, республикада 1 439 255 кас ахтармишнава. 1430 кас, амайбурукай чара авуна (изоляция), къвалера ава. Дагъустанда коронавирусдик 1332 (эхиримжи юкьуз - 3) кас къена.

Артуханди ганваз хъайитла

Дагъустандин Пенсийрин фондуни акардин гьакъиндай рикел хъизва хьи, граждандар чпин уьмуьрда жезвай дегишвилерикай ведомстводиз хабар гуниз мажбур я. Гьик лагъайтла, ПФР-дин бюджетда артухан пулар гун арадал атун мумкин я.

РФ-дин Пенсийрин фондунин рекъай са жерге пулар гузва. И карни къвалахунилай, яшамш жезвай чкадилай, вузда къелунилай ва я армияда къуллугъунилай аслу жезва. Вири дегишвилерин гьакъиндай граждандар Пенсийрин фондуниз хабар гуниз мажбур я. Госустводин идарайри талукъ тирвал пулар гун акъвазарда ва я вахтуналди гудач. Акси дуьшуьшда граждандар законсуздаказ къачур пулар гуьгъуьллуздаказ ва суддин къайдада вахкун лазим я.

80 йисалай гзаф яшар хьанвай инсанрихъ, сад лагъай группадин инвалидрихъ ва я инвалид аялрихъ гелкъуьнай гьакъи тайнардайла, зегъмет члугунин делил кар алайди я. Ихътин пособе анжах къвалах тийизвайбурувай къачуз жеда. Гьа са вахтунда студентди вичин бадедихъ гелкъевезва лагъана пул къачузвай дуьшуьшар гьалтзава, ахпа, гатун каникулрин вахтунда официалнидаказ къвалахал акъваззава, и кардин гьакъиндай ПФР-диз хабар гун рикелай алатзава. Къвалахал акъваздадалай гуьгъуьниз къачур пулдин такъатар им артухан пул къачун я ва абур тамамдаказ вахкун лазим я.

Рузи гудай кас (кормилец) амачирвилляй пенсия къачузвай жегил ксари йикъан вахтунда къелзаваз хъайитла, абур пенсия 23 йисалди гузва. Гьик ла-

гъайтла, очно къелзавай студентрихъ къвалахдай ва чеб пулдин такъатралди таъминардай мумкинвал авач. Эгер студентди юкьуз къелзавай чкадай акъудна, заочнидаказ къелиз хъайитла, рузи гудай кас амачирвиллин пенсия адаз хгудач.

Армиядиз эвер ганвайвиллин гьакъиндайни ПФР-диз хабар гун лазим я. И дуьшуьшда диде-буба, рузи гудай кас амачирвиллин пенсия хгудач. Гьик лагъайтла, армияда къуллугъдай вахтунда ам госустводин таъминарзава.

Артухан пул къачунин себебрикай сад рагъметдиз фенвай пенсионердин банкдин картадай законсуздаказ пулдин такъатар къачунни жеда. Пенсионер къейидалай гуьгъуьниз адан мукъва-къилийриз ва маса ксариз адан банкдин картадикай менфят къачудай ихтияр авач.

Луту-птувилелди артухан пулар къачузвай дуьшуьшарни жезва. Пенсийрин фондуниз пенсия тайнарун патал тапан документар вугузва, къецепатан улкъвейрин мулкунал пенсия къачунин делил далдаламышзава. Артухан пул къачур граждандариндай ам гуьгъуьллуздаказ элкъуьрна вахкун жеда. Законодательствода клиентри къачур артухан пулар ПФР-диз элкъвена вахкундай жуьре тайнарнава. Артухан пул къачурди чир хъайила, ПФР-дин органри сифте тахсир къай касдиз и кардин гьакъиндай хабар гуда, гуьгъуьллуздаказ пул вахкун теклифда. Эгер и серенжемди нетижа гун тавуртла, къачунвай артухан пул суддин приставрин федеральный къуллугъдин подразделенийри суддин къарардалди мажбурдаказ вахкунда. И дуьшуьшда а касди къачунвай артухан пулунилай гъейри, ПФР-ди суддиз вугунай харжнавай пуларни вахкана къан жеда.

Къуд лагъай олимпиада

Чи мухбир

Дуньядин халкъарин хайи члаларин йикъахъ галаз алакъалу яз вири-ра жуьреба-жуьре мярекатар кыле физва. "Лезги газетдин" редакциядини дидед члалан суварик еке пай кутазава. Редакцияди гьар йисуз тешкилзавай олимпиада аялрин арада хайи члал машгъурунин, акъалтзавай несилриз хайи меденият къанарунин макъсаддалди тешкилзавай хъсан серенжемрикай садаз элкъвенва. Цинин олимпиада "Лезги газетдин" 100 йисаз талукъарна.

18-февралдиз Махачкъала шегъердин 10-нумрадин мектебда тешкилай олимпиадада меркездин ва Каспийскдин мектебра 6-классра къелзавай 11 аялди иштиракна. Алатай йисарив гелкъйгайла, чи иштиракчийрин къадар тлимил хъана. Чаз малум хъайивал, тлугъвал пайда хъайидалай инихъ бязи мектебра хайи члалан тарсар онлайн къайдада кыле физва. И месэладай тамамвилелди чи къил акъатнач. Хайи члалан тарсарив и жуьреда эгечлуни вирибурук къалабулук кутун лазим я.

Олимпиададин тапшуругърик лезги члалазни эдебиятдиз талукъ тестер ва пунктуациани орфография ахтармишдай тест-диктант къай. Аялрин къвалахриз баллрин куьмедалди М.Ибрагъимова ва К.Ферзалиева къимет гана.

Нетижада 1-чка Махачкъаладин 38-нумрадин гимназияда къелзавай Амина Баламирзоевади къуна (муаллим - Алимат Баламирзоева), 2-чка - Махачкъала шегъердин 61-нумрадин мектебда къелзавай Эльмира Шихрагъимовади (муаллим - Марифат Эльдарова), 3-чка - Махачкъаладин 48-нумрадин мектебда къелзавай Эльмира Баламирзоевади (муаллим - Шукуфат Хибиева).

Къенкъевичилин пуд чка къурбуруз 5, 3, 2 агъзур манат пулдин пишкешар, Мансур Куьревидин "Етим Эмин (1840-1880)" ктабар, дипломар гана. Гъалиб хъайи ва хъсан чкаяр гьар аялрин муаллимарни дипломралди къейдна. Олимпиадада иштираквай вири аялриз алай аямдин машгъур шаир Мердали Жалилован цийи ктабарни пишкешна.

Эхирдай М.Ибрагъимова 10-нумрадин мектебдин директор Рамиз Сердероваз олимпиада тухуник вичин пай кутунай сагърай лагъана.

Дагъустандин Автономиядин - 100 йис

Гьахъсузвилинин менгенайра

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Чна милли газетдин виликрай акъатай нумрайра Дагъустандин автономия арадал гъуник, Дагъларин уьлкведа советрин гъукум тешкилуни пай кутур инсанрикай кхьена. Абурук машгур инкылабчи, партиядин, государствовдин, жемиятдин деятель тир Гъажимет САФАРАЛИЕВНИ ква. Амни 1937-йисан гьахъсузвилерик, репрессийрик акатнай. Къе чаз адан явлалу, бегьерлу ва бахтсуз къисметдикай гегеншдиз ихтилат ийиз кланзава. Чи гъиле адан уьмуьрдиз талуьк гьахъикъи документар ава.

ХИВ райондин Цлахърин хуьряй тир Гъажимет лежбердин чехи хизанда къвачел акалтна. Жаван яз, ам, гзаф лезгияр хъиз, Бакудиз акъатна. Ина къвалахдайла, ада вичиз урус ва туьрк чаларни чирна, зегьметчи инсанар зулумдик кутунвай девлетлуьриз, пацагъдин къурулушриз акси къвалах тухузвай большевикрин жергейра чка къуна.

Октябрдин инкылаб гъалиб хъайидалай гуьгъуьниз Сафаралиева Куьредин округда тешкиллувилинин къвалах тухвана, Туьркиядин интервентрихъ галаз женг члугвадай партизанрин дестедиз регьбервал гана. 1920-йисуз адан гъилик квай дестейри Гоцинскийдин бандаяр Къиблепатам Дагъустандиз къведай режбер агална.

Граждан даяведилай гуьгъуьниз Гь.Сафаралиева Ахъегь ва Агъул округрин исполкомдин председателвиле, Самур округдин исполкомдин председателвиле, милициядин отделдин начальниквиле къвалахна. И йисара адан гуьзчивилик кваз Ахъегьа культурадин къвал, больница, электростанция, школаяр, муькъвер эцигна, режбер туюкьурна. Ахпа адакай Дагъустандин кресткомрин комитетдин председател, Дагъустандин ЦИКдин член ва жавабдар секретарь хъана.

1932-йисуз Гь.Сафаралиев Дагъустандин режберин ва транспортдин трестдин режбервиле тайнарна. 1937-йисалди ада Дагъустандин гзаф районриз, хуьрериз режбер тухвана. Режбер туюкьурунин планар артухна алаз къилиз акъудунай республикадиз къве сеферда Яру Пайдахдин орден гана. 1934-йисуз Дагъустандиз атай писатель Николай Тихонова "Режберин Гъуц" твар алаз Сафаралиевакай очерк кхьенай. Очеркда къейднавайвал, пуд йисуз ада 2000 километрдин режбер туюкьурна ва 4000 километрдин режбер ремонтна.

1937-йисан декабрдин вацра ам, гьахъсуз тахсирар (Самурский киле авай буржуазиядинни миллетчивилин дестедик ква луьгуз) кутуна, къуна ва дустагна. 1939-йисан 20-сентябрдиз СКВО-дин военный трибуналди адаз 10 йис кар атлана. Дустагдай къведай къисмет адаз хъанач. Гьа члаван пара къалабулух квай, татугай, рикл къарстмишдай, зулумкар йикъарикай Гъажимет Сафаралиеван руш Лейлади вичин рикел хжунра кхьенай. Абуру келдайла, бедендиз цак акъатзава, рикл гъайифдив ацузла. Республика, уьлкве патал зегьмет члугвазвай намуслу, са тахсирни квачир инсанрикай душманар авун - им акалтай душманвал, алчхавал, ханвал тир.

"...А зулуматдин югъ, ахвар хъиз, рикел алама. Зун къвале къилди авай. Сада раklar гатай ван атана, зун раklarихъ фидалди, мад ва мадни гатана. Раklar ахъайнамазди, къвализ таниш тушир пуд итим гьахъна. Зак кичл акатна. Зун са куьнинни гъавурда тун тавуна, абуру къвале къекъез гатунна. Зун тахай дидедин патав катна... Килигайтла, дах къунвай ва дустагнавай. Чаз адаз гъикл куьмекдатла чизвачир. Вахт лап члуруди тир. Къунва лагъайла, вири чакай йихт жезвай. Гьардаз вични зулумдик акатиз кичезвай..."

СИЛИС куьтагъ тежедайди тир. Гъажимет Сафаралиева силисчияр тир Соллоидова, Маслова ва масабур чандиз ийизвай зулумар цуд вацра эхна. Вичел илитнавай тахсирдихъ галаз рази тахъай инкылабчиди, большевикди, государствовдин деятельди талуьк органриз ва СССР-дин Верховный

Советдин Председатель Михаил Калининан тварцихъ кхъей арзадин копия хизандин архивда хуьзва. Касди кхъенва: "Зи къилел, чандал гъанвай писликвилер, зулумар дустагдай къилин духтур Гавшоназ, НКВД-дин ДПЗ-дин духтур Гейзлераз, больницадин медсестра Григорьевадиз акуна. Бедендал алай къван гатай хирер ва гелер за дустагдай начальник Шамина алай чкадал прокурор Мукаевазни къалурна. Амма са нетижадални атанач.

Солодидовадин ва адан куьмекчи Коновалован, отделдин начальник Канфоринан зулумар, гужар эхдай такъат авачиз, за жуваз каш гуникай малумарна. Муьжуд юкъуз за жуваз каш гана. Ахпа ДАССР-дин НКВД-дин комендант Демечкина "заз куьмек гуда, зал илитнавай нагъахъан бугьтендай къил акъудда, силис гьахълудаказ тухуда, заз гужар авурбуру жазаламишда" лагъана хиве къурла, за каш гунал эхир эцигна.

Зун гьикъван зайиф хъанвайтлани, бедендихъ такъат амачиртлани, суд ийидайла, за жуван такабурувал квадарнач, жуван лайихлувал хвана ва за гьахъсуз илитнавай тахсирар таланбуру тирдакай, зун советрин уьлкведин, халкъдин душман туширдакай, буржуазиядинни миллетчивилин дестейрихни тахъайдакай лагъана".

Амма адан гьахълу гафариз, истемешунриз яб гудайбуру авачир. Вине авай идарийриз Дагъустандин НКВД-дин са бязи къуллугъчийри рехъ гузвай къван къанунсузвилерикай чарар кхъейвилей Сафаралиеван къилел мадни хар ктурна. Ада дустагдай багърийрихъ кхъей чарче силичийрин инсафсузвилерикай ик кхъенва:

"1938-йисан июндиз зун НКВД-дин начальникдин заместитель Сафинован патав тухвана ва ада завай НКВД-дин начальникдин заместитель Кебетовахъ, ДАССР-дин СНК-дин председателдин заместитель Титиновахъ, СНК-дин са управленидин начальник Схертладзедихъ галаз авай алакъайрикай авунвай шагъидвилинин рахунрикай отказ авун тлалабна, амма зун ихътин истемешунихъ галаз рази хъанач. Гьа инал Сафинова Кузьминаз захъ галаз "къвалах" тухунин тапшуругъ гана ва ада зун вич галатдалди гатана. Са гъални аламачир зун больницадиз тухвана. Цуд югни алатнач, зун мад силисдиз тухвана. Чпиз кландай хиве къунар тавурла, зун мад къил-къилелай фидай гьалда гатана. Зун зал хтайла, зи вилик силисдин протокол эцигна, къул члугу луьгуз. Зун абуруз муьтлугъ хъанач.

Нетижа - зун мад больницадиз аватна. Гьа инай Сталинан тварунихъ арза кхъена, Дагъустанда киле физвай къанунсуз крайкай. Гъайиф хъи, и чар Дагъустандин НКВД-дин къуллугъчийрин гъиле гьатна. 1939-йисан апрелдиз зун силисдин отделдин начальникдин куьмекчи Панфилован патав тухвана ва ада заз Сталинан тварунихъ кхъенвай ш арза къалурна. Силисчи Очинани ада зун чпиз клани къван гатана ва зун зал алачиз, закай тахсиркар, душман ийизвай протоколдал къул члугваз туна".

Гьикъван зайиф хъанвайтлани, Сафаралиева суддал вич тахсиркар туширди, вичел бугьтенар илитнавайди, силис гужар, зулумар авуналди тухвайди лагъана, амма судди Гъажимет Сафаралиев ДагЦИК-дин Председатель Нажмудин Самурский киле акъвазнавай буржуазиядинни миллетчивилин дестедин активный иштиракчи тирди тестикъарнавайди яз гьисабна ва адаз кар атлана.

СУДДИ Гь.Сафаралиевал силисчийри илитнавай нагъахъан, тапан тахсиркарвал тестикъарзавай къве документ раиж авуна. Абурукай сад 1927-йисуз Сафаралиева Дагъустандин обкомдиз Ахъегъай кхъей чар тир. Ана партийный къуллугъдал алай са касди ДагЦИК-дин Председатель Н.Самурскийдикай гьахъикъатдихъ галаз къан тийизвай къундармар, авачир крайкай гафар-члалар чуклурзавайдакай кхъенвай.

Къвед лагъай документ - Дагъустандин чехи къуллугърал алай муьжуд коммунистди республика патал гзаф хийирлу крар ийизвай бажарагълу тешкилатчи, руководитель Нажмудин Самурский Дагъустанда вичин къуллугъдал тунин гьакъиндай тлалабзавай. И муьжуд касдик Сафаралиевни квай. И къве чарчиз талуьк месълани Дагъустандин обкомди 1930-йисуз гъялнай ва талуьк къарарни къабулнай. Гила, цуд йис алатайла, и чарар инкылабдин, гражданд даяведин активный иштиракчи, намуслу, гьахълу, жавабдар, республика патал пара хъсан къвалахар авур коммунистдик тахсир кутадай, ам буржуазиядинни миллетчивилин дестедин велик я луьгуз тестикъардай документар хъана.

Абуруз талуьк яз лагъай Гь.Сафаралиеван гафар садани кваз къунач. "Зи къил акъатзава, партиядиз малум тир ва талуьк къимет ганвай и чарарикай чакай контрреволюционерар, советрин гъукумдиз акси инсанар ийизвай документар гъикл хъанвайди ятла. Самурский хътин режбердикайни контрреволюционер ийизва. Ам заз гъамиша намуслу, партиядиз вафалу коммунист яз чиди".

Силисчиярни, прокурорни, судьяни сад хъана ва 1939-йисан 20-сентябрдиз СКВО-дин военный трибуналди Гь.Сафаралиеваз 10 йис кар атлана. Идалай гъейри, адан малзменнини къахъудна.

ГЪ АХЪИКЪИ Сафаралиев масад, дарстводин къайгъуда авай, абуру патал гъамиша вичин чанни гуз газур инсан тир эхир. Республикадин вилик адан лайихлувилер тлимил туш. Ик, 1920-йисуз ада контрреволюциядин бандайриз Къиблепатам Дагъустандиз фидай рехъ агална. 1924-йисуз ада тварван авай бандит Гъашим ва, Чечнядай катна, Дагъустанда чуьнуьх хъанвай инсафсуз къачагъ тергна. Азербайжандай Дагъустандиз атай ругуд бандит къуна ва талуьк органриз вахкана. Агъул ва Ахъегъ районра Сафаралиева дагъвийрин яшайиш хъсанарун, абуруз къулай шартлар тешкилул патал гзаф алахунар авуна. Адан иштираквал аваз гьикъван школяяр, муькъвер эцигна! 1937-йисалди баркаллу ва намуслу режберди республикада пара хъсан ва къени цийивилерик, дегишвилерик вичин зегьметдин пай кутуна. Адаз РСФСР-дин гъукуматди автомобиль багъишна. Амма касдиз адаваз вичи туюкьурай режберай, эцигай муькъверай фидай мумкинвал ганач.

"Дахди вичи ва чна кхъей чарарикайни менфят хкатнач, - рикел хкизва Лейла Гъажиметовнади. - Дах къун чун патал жегъеннедиз элкъвенай. Вири чахъай катзавай. Гьатта - вилкан дустарни, хъсан танишарни, бязи муькъвабури. Чна вири эхна, чаз дах гьахъдиз ахъкудай югни акуна. СССР-дин Верховный Суддин военный коллегиядин къарардин бинедаллаз, 1956-йисан 30-майди (къейидалай гуьгъуьниз) чи дахдилай тахсирар алудна".

Къе Сафаралиеврин чехи тухумдин великпри республикадин ва Россиядин шегъера, карханайра, идарайра зегьмет члугвазва. Абурукай сад физикадинни математикадин илимрин доктор, Россиядин Федерациядин Госдумадин депутат Сафаралиев Гъажимет Керимович я.

А.А. Аливердиев

И йикъара 96 йисан яшда аваз РСФСР-дин лайихлу юрист, 1962-1970-йисара ДАССР-дин Верховный Суддин председателвиле, юстициядин министрдин заместителвиле къвалахай ДГУ-дин профессор Али Абутрабович Аливердиев рагъметдиз фена.

А. Аливердиев 1925-йисуз Самур округдин Ахъегърин хуьре дидедез хъана. 1943-йисан сентябрдиз жегъил ВЛКСМ-дин райкомдин къвед лагъай секретарвиле хъана. И члавуз ам ВКП(б)-дин жергейризни гьахъна. Адал Ахъегъ райисполкомдин кадрийрин сектордин заведующийвилеин, партиядин райкомдин инструкторвилеин везифаярни ихтибарна. Дяведин йисара ДАССР-дин НКВД-дин райондин отделдин тапшуругъдалди диверсантрихъ, дезертиррихъ галаз женг члугвазвай институтный батальонда къуллугъна. Гуьгъуьллувилелди фронтдиз фена. Хурудал "Кавказ хунай" медаль алаз хтана, дяведилай гуьгъуьниз Дагъустандин областной партийный школада келна. 20 йисавай коммунист ВКП(б)-дин Дагъустандин обкомдин инструкторвиле къвалахал къабулна.

Ленинграддин госуниверситетдин юридический факультет акалтарна, Яру диплом къачуна хтай Али Аливердиев 1952-йисуз ДАССР-дин юстициядин министрдин заместителвиле тайнарзава ва ада вич кар алакъдай, вини дережадин пешекар тирди къалурзава.

Гуьгъуьнин йисара адал ДАССР-дин Верховный Советда, Дагъустандин обкомда лап жавабдар къуллугъар ихтибарзава. 1962-йисуз Али Абутрабович ДАССР-дин Верховный Суддин председателвиле хъзава. И къуллугъдал адан бажарагълувал тамамвилелди ачух хъана. Вичин чирвилерни хжажиз, ада республикадин вузрин студентризни юриствилеин режъий тарсар гана, печатдин изданийриз гзаф къадар макъалаяр акъудна, кандидатвилеин диссертация хвана. Ада неинки республикада, гьакл уьлкведани авторитет къазанмишна.

Али Абутрабовича 1977-йисан СССР-дин Конституция гъазурунин кардани, менфятлу теклифар гуз, иштиракна. Хейлин йисара ада Махачкъала шегъердин юридический отделдин начальниквиле, меркездин малзменнидал гуьзчивалдай комитетдин председателвиле къвалахна. Гьа са вахтунда ДГУ-да административный ва чилерин правдин режъий лекцияр келна. Ада 50-далай виниз илимдин къвалахарни кхъена.

2010-йисуз А. Аливердиев "Санкт-Петербургдай машгур ксар" энциклопедияда гьатна ва адаз "Личность Петербурга" къизилдин медаль гана.

"Лезги газетдин" редакциядин коллективди Али Абутрабовичан хизанриз ва муькъвабуруз башсагълуьгувал гузва. Аллагайди рагъметрай вичиз!

Дагъустандин Автономиядин - 100 йис

Мердали ЖАЛИЛОВ

Гъилевай йис чи республикадин автономия, яни государстводин дережа, Конституциядин кърлулуш гайидалай инихъ 100 йисан юбилейдинди яз малумарнава. Чи суьгъбет, гъа автономия себеб яз, Дагъустандин мулкунал цийиз арадал атай Каспийскдин "Дагдизель" заводдикай ва шегъердикай я. И карни чна а заводдин кылин пешекаррикай, чи газетдин вафалу амадагрикай сад тир кърлулуш хва Назир Гъажикъулиевич ГЪАЖИБАБЕВАХЪ галаз санал ийизва.

■ Назир Гъажикъулиевич, заводдин бинеяр мус, гъик кутуна?

- Революциядилай виликан Дагъустан асул гъисабдай промышленностдин карханаяр авачир, экономикадин жигъетдай кърлулухъ галамай, лугъудайвал, туьрездалдини яцаралди чил пурпу ийиз, магъсулар цаз, дагълара хеб-мал хуьз, са бубат кыл хуьз-вай чка тир. Зегъметдиз къабил гзаф инсанар, кваллахдай, кыл хуьдай чка жагъуриз, яргъал шегъерриз (Бакудиз, Астрахандиз, Самаркандиз, масанриз) физ-хквезвай.

Советрин гъукуматди чи хътин республикаяр са куьруь вахтунда вири жигъетрай виликди тухунин махсус программаяр туклуьрна. "Дагдизель" заводди Дагъустанни гъахътин къакъан дережайрихъ тухун лазим тир. И кар сифте яз государстводин члехи регъберриз раиж авурди а чланан чи республикадин кылин регъберрикай сад хъайи Нажмудин Панавич Самурский (Эфендиев) я. Адан тереф Москвада СССР-дин агъур промышленностдин (санайидин) нарком Г.К.Орджоникидзе хвена. Месэладиз а чланан ВКП(б)-дин ЦК-дин Политбюродин регъбер И.В.Сталинани разивал гана. Им 1931-йисан гатуз хъайи кар я. Дагъустандиз автономия гайи 10 йисалай.

1932-йисуз "Дагдизель" заводдин бине-диз сифте къван вегъена. Завод эцигун патал хъянавай чка къетленди я. Сад лагъайди, ам чи меркез Махачкъаладиз мукъва я. 18 километрдин рехъ ава меркездай иниз.

Къвед лагъайди, и чил хуьруьн майишат вилик тухуниз ярамишди тушир, кърлулухни уьлеганар тир. Чилик къелер, чими ятар гзаф квай. Пуд лагъайди, им Каспий гъуьлуьн къерех я. Гъуьлуьн гимияр патал лап кърлулуш чка. "Дагдизель" заводни уьлкведиз цийи гимияр ва маса машина гун паталди эцигайди я. Къуд лагъайди, чи республикада, зегъметдиз къабил яз, амма кардик квачир агъурралди агъалияр авай...

Завод - шегъер!

Гъа ик, цийи заводди, члехи государстводин ам хуьдай цийи гимияр, яракъар, тадаракар гунихъ галаз сад хъиз, республикадизни экономика вилик тухудай цийи такъатар, агъалийриз яшайишдин кърлулуш шартлар арадал гъун лазим тир. "Дагдизель" гъахътин зурба карханадиз элкьвена! Мад са кар: ада вичин тарихда лап вини дережадин инженервилини технивилини агъурралди пешекарар, гъакъван хъсан тешкилатчияр, бажарагълу аглимар, культурадиз работникар, спортсменар, маса хилерин кърлулушчияр гъазурна.

Заводдихъ галаз санал къе чаз аквазвай члехи шегъерни арадал атана. Виликан кърлулушдал республикада виридалайни къацу, михъи, кърлулуш шартлар авай шегъер хъанва. Каспийск. Адаз шегъердин дережа РСФСР-дин Верховный Советдин Президиумдин Указдалди 1947-йисан 19-сентябрдиз гана.

■ "Дагдизель" заводдиз чи республикадин агъур промышленностдин флагман - кылин кархана лугъузва. Им вуч лагъай гаф я?

- Ам гъахълу гаф я. "Дагдизелди" чи республикадин картадал мадни цийи заводар, заводдин цехар, эцигунрин карханаяр, шегъерер ва поселокар арадал гъидай мумкинвал гана. Месела, гъа чи Каспийск шегъерда арадал атанвай Дуьм-дуьз механикадин завод, Махачкъалада машинар акъуддай ва приборар гъазурдай, сепараторрин ва маса заводриз тадаракарни, пешекарарни, технологиярни гайиди "Дагдизель" я.

"Дагдизелди" Мегъамед Гъажиеван тварунихъ галай, Къизлярдин электро-механикадин, Дербентдин деталар цалцалмардай ва ик мад маса заводризни цийи нефес, цийи кърлулуш гайиди тарихда гъатнава. Зун гъе-

ле чи республикадилай къеце, члехи уьлкведиз жуьреба-жуьре шегъерра (Бакуда, Астраханда, Феодосияда, Алма-Атада, масанра) чи заводди арадал гъайи карханайрикай рахазвач. Яни кърлулухъ галамай аграрный (хуьруьн майишатдин) республикадикай алатнавай йисара Кеферпатан Кавказда виридалайни вилик фенвай гужлу санайидинди хъун чи автономиядин нетижа тушни бес!

■ "Дагдизель" агалнавай, яни фин-хъунал къадагъа алай чка тир лугъуда...

- Гъелбетда! "Дагдизель" твар къведалди, чи заводди са шумудра вичин тварар дегишарна. 1937-йисалди иниз "Двигательстрой" лугъузвай. Яни сифте ада гъуьлуьн гимияр патал моторар-двигателар гъазурзавай.

Амма тарихда арадал атай вакъийрихъ, иллаки Ватандин Члехи дяведихъ галаз алакъалу яз, заводди кылиз акъудзавай везифярни дегиш хъана, тварарни. Са арада адан твар "Завод №182 (почтовый ящик №1)" тир.

Заводди дяведиз герек лап цийи ва лап кърлулуш яракъарни тадаракар гъазурзавай. Цин кланикай фидай гимийрихъ галаз санал гъакъван сирлу ва гужлу торпедайралди, маса яракъралди таъминарна чи флот. Члехи Гъалибилик чи заводдин члехи гайи квал!

Душмандин агентурадиз гъиле чи делилар гъат тавун паталди лап клеви серенжемар къабулуниз мажбур хъана. Каспийск "агалнавай" шегъердиз элкьвена. Заводдикай ачухдаказ рахунни акъазарна...

Вахтар алатна, чи заводдиз "Дагдизель" твар гана. Яни ада асул гъисабдай машинрин дизелар (моторар) акъудзавай. Халкъдиз герек хейлин тадаракарни (станокар, приборар, квалер герек затлар) гъазури хъана. Заводдин кърлулуш генани виликди физвай. Ше-

гъердиз герек вири кърлулуш гъар тешкилиз, ам целди, чимивилелди, электроэнергиядалди, газдалди таъминариз алишвериз ва эцигунар, культура ва спорт, образованидин хел вилик тухуз, аваданламишиз, ял ядай, сагъламвал мягъкемардай шартлар арадал гъиз - ибуруз вирибуруз кърлулуш гъузайди чи завод тир. Завод - шегъер гъавилляй лугъузва.

Гъайиф, майдандиз "прихватизаторар" лугъудайбур, абурун гъуьгъуьналлаз 90-йисарин тарашчияр атана. Заводдивай гзаф кърлулуш, мумкинвилер къакъудна. Ам вич терг ийиз алахъайбурни тимили хъанач. Заводдин коллективди ам хвена! Акционервилини общество (ОАО) тешкилна...

■ Алай вахтунда куь гъал гъик я? Вуч ама заводдикай?

- Чахъ яратмишдай кърлулуш, мумкинвилер гзаф ама. И кар чна залум тлугъвалдин вахтунда мадни субутна. Заводди республикадин медицинадин идарайри ИВЛ-дин аппаратар патал кислороддин вентиляр агъкарна, вишералди инсанар сагъар хъийиз куьмекна.

Чахъ бажарагълу инженеррин, конструкторрин бюро - кылин штаб, мефтл ама! Им чна алатай асирдин эхирра "экраноплан" хътин гъуьлуьн "аждагъан" арадал гъуналдини субутна... Иншаллагъ, чи крар мадни кърлулуш гъат хъийида. "Дагдизель" амай вири заводриз, гъа виликрай хъиз, кылин дизель - кърлулуш тирди чир хъжеда. За чина кваллахай, кваллахзамай инсанрин тварар къазвач, я герекни туш. Чи сирлувал гъамша авайди, амуькдайдени я...

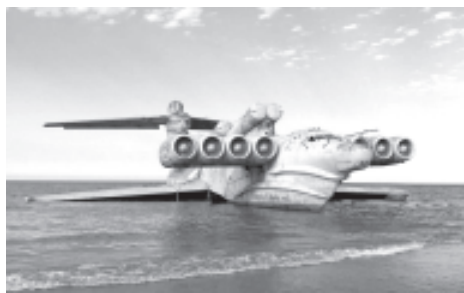
Ина кваллахна, лап еке дережайри агъкъайбурук сифтегъан директорар - М.Розенштейн, В.Алферов, И.Зорин, И.Мельников, С.Шаумцян, Н.Покорский, пешекарар - С.Кананович, А.Аливердиев, А.Абакаров, партийный ва профсоюздин тешкилатчияр - З.Феодаев, К.Гъасанов, Б.Исатов, масабур квал. Заводдин агалкъунар къе сеферда члехи наградаяр - Ленинан (1971-й) ва Октябрдин революциядин (1983-й) орденар гуналди къейдна. Вири делилар алай вахтунда заводдин музейда хуьзва.

■ "Лезги газет" заводда гъик къизва?

- Чина "Лезги газет" датлана къизвайди я. Лап гзаф лезгийри кваллахзавай. А вахтара 100-150-дав агакъна экзemplяяр къизвай. Гила келзавайбурун къадар хейлин тимили хъанва. Гъилевай йисуз 20 газет вахъузва, келзавна. Лап хъсан газет я. Къехъ агалкъунар хуьрай!

■ Къехъни! Хъсан суьгъбетдайни чух-сагъул...

8-январдин няниз "Звезда" каналдай "Скрытые угрозы" лишандик кваз (журналист-Николай Чиндяйки) саки 1 сятда давам хъайи передача тешкилнавай.

Ана чи государстводин хатасузвал таъминарун лазим тир, амма садани гъисаба къан тийизвай, лап цийи ва гъакъван кърлулуш яракърин жуьрейрикай суьгъбетзавай. Абурукай сад Советрин девирда (алатай асирдин 80-йисар) Каспийскдин "Дагдизель" заводдин инженеррини конструкторри гъазурай, цин вилелай фидай экраноплан - самолет тир.

Къецепатан пешекарри и яракъдиз "Каспийскдин аждагъан" (монстр) лугъузвай, яни ам гъакъван кърлулуш тир, гъакъван хаталуни, кичевал кутадайдини. Душмандин са самолетдивайни, я гимийривайни, радарривайни ам къаз, ягъиз, терг ийиз жезвачир. Авачир ахътин яракъ садахъни!

Передача тухузвайда раиж авурвал, и самолетдивай лап хаталу яракъар (лув гудай ракетаяр), душмандин гимийрин гъа патарив агатна, кардик кутаз жедай. Чеб лагъайтла, са хатани тахъана, экъечдай а гъалкъайрай. Абурун ийгинвал сятда 400 километрдилай

"Каспийскдин аждагъан"

гзаф тир. Яракъарни са бязи бомбардировщикрилай гзаф тухузвай.

А экранопланривай неинки пара яракъар, гъаик инсанарни (десантникар, пожарникар, маса кърлулуш) клани чкадив гъакъван фад ва хатасузвилелди агакъариз жедай. И карди къалурзавайвал, экранопланрикай, дяведилай гъейри, маса метлебар патални, менфят къачузвай. Месела, гъуьле батмиш жезвайбур кърлулушиз, лап герек парар (суьрсатар) клани чкайрив агакъариз ва ик мадни...

Бес вучиз абуру акъуднал къадагъа эцигна? Вучиз ахътин цийи кърлулуш галаз "цийи" демократриз, уьлкведиз хатасузвал гъакъван "багъабуруз" хуш хъанач? И суалдиз журналистди ажайиб жаваб гана: сифте "перестройка" гъайбурун руьгериз, ахпани "вильегъ" ("лихие") 90-йисарин тарашчириз ахътин яракъ (самолет) я хуьнин, я абуру акъуднин лазимвал аваз акунач. (?) Мумкин я, масаклани хъун...

Эхъ, а чланан Россиядин сад лагъай президентди, адалай вилик СССР чукурдай сад лагъай ва эхиримжи президентдини "дуьньяда мад чаз душманар амач" лагъанай. Америкадин президент Рейган, ахпа Буш чи члехи стхаяр яз малумарнай...

А ийкяр тарихдиз фенва. Амма а девирдин "архитекторри" багъишай къван зиянри гилани хабар гузва. Йисар алатунивай зиянрин (хирерин) заланвал артух жезвайди гъиссзава. Гъик хъи, а члавуз "стхаяр" лагъ-

айбуру чпин гъиле тур вири техника ва технологияр, гъа жергедай яз экранопланарни, чаз акси яз, яни чун ядай яракъар яз кардик кутазава.

А "архитекторрин" рехъ давамарай гзаф чиновникар гъам яргъал центрайра, гъам чи республикадани "Дагдизель" завод чукурриз, адан кърлулуш вири тармар ийиз гзаф алахъайди чи СМИ-ра гзаф сеферра къейдна. "Дагдизель" виликанди яз амачирди ам акур гъар сада гъиссзава. Чи республикадин маса заводар (машинар акъуддай, приборрин, шуьшедин чунарин, сепараторрин, М.Гъажиеван тварунихъ галай ва ик мадни) сагъдиз аматла? Гъи заводди къе куьнеда гъатнавай жегъилриз кваллах, квал-югъ, маса мумкинвилер теклифзава?

"Дагдизелда" амай бязи пешекарри чпиз гилани кърлулуш гъиле гъатнавай башбузукъри кърлулуш гъузайди чуьнуьхзавач. Ятлани хуьзва завод! Алатай йисан эхирра печатдиз акъатай рекъемрай (менфятлувилелди вилик финин, бюджетдиз къазанчияр гъунилекъерай) аквазвайвал, "Дагдизель" республикада ругуд лагъай чкадал ала.

Амма тлугъвалдин завалдихъ галаз женг чулувадай, инсанрин сагъламвал хуьдай цийи приборар (ИВЛ) акъуднал гъалтайла, ам Россияда сад лагъай чкадал алайди къейднавай! Адавай винидихъ лагъанвай хътин, гъадалай кърлулуш, менфятлу затлар акъудиз жезма! Гъа жергедай яз - экранопланарни!

Бес и кар мумкинвилер чпин гъилевай "халуйриз" вучиз аквазвачтла? И суал чун рахазвай передача тешкилай журналистдини эцигнавай...

"Каспийскдин аждагъанрикай" са экзemplяяр, ракъарал кутлунна, музейдин экспонат хъиз, гилани Каспий гъуьлуьн къерел алама. Адаз цийи сагъибар акъатнава.

Бес заводдиз? Адан еке мумкинвилериз?... Акъван къакъан дережайрай къалурзавай сюжетар чпелай кар аслу тир ксариз, кыле авайбуруз аквазвач жал?!

Чун гъеле маса заводар арадал хъуникай рахазвач. Абуру арадал хтайтла, республикадин экономика, чи халкъдин агъваллувал виликди физ кичезвани? "Инвестпроектар" пара жезва лугъузва эхир?... Суалар пара ава, амма жавабар жагъизвач.

Гъажи КЪАЗИЕВ

АЛАТАЙ асирдин 90-йисар тир. Халкяр, недай суьрсет, алукидай партал кьит яз, клевера гьатнавай. Гъаниз килигна, гъар са хизан яшайишдин шартлар хъсанардай рекьер жагъуриз алахъзавай. Абурун жергедай яз, - са дагълух хуьрун жемятни.

- Къари, агъа магъледа авай чи мирес Мирим, вини магъледа авай Мислим, Пирим, чпин кьунши Керим галаз, Бакудиз тухвана, яклар маса гудай меслят хъанва. Абуру чпихъ галаз зазни атун теклифнава. Къвез кланзавайбур гзаф я, анжах Мирим члехиди хъуниз килигна, ада ви-чихъ галаз къадай юлдаш тухузва. Чахъни, Аллагъ куьмек хъурай, еке хизан ава, аялриз алукидай парталарни къачуна кланда, вилик квайдини къуьд я. Цура хуьзвай жунгавни хъсан якла-чларче ава. Идалай къулухъ ам хуьнни четин жеда. Вуна вуч лугъузва, чан къари?

- Лап хъсан меслят я, вижевай кар, аяларни "цйийи" жеда, кваликни са тлимил берекат акатда. Тахъайтла, чи аялрал алукидай са партални авач. Мектебдани масадбурулай чибур юхсулдиз аквазва. Анжах, къужа, са карди зак кичи кутазва: амни вуна атла зегъримардиз са тлимил гъурмет авун я, - къул члугуна Гуьлуьма.

Зегъримар хъайи "3,62"

- Кичле жемир, я къари. Бес захъ хуьрунбур галачни? Абуру заз акваан "къулайвилер" гудач. Вуна кваллин пад-къерех агуд, ахпа чна чаз клани-таклан шейэр-рин сиягъ туклуьрда. Аллагъди гайитла, пака чна, якларни гъазурна, экъечдай мес-лятнава. Вуна, къари, зун рекъиз экъеч-далди вилик, хъсан рехъ хъурай лагъана, са тлимил къван туьтер къежирдай шейни са "къезил" хинклат гъазура, - сивик хъвер кваз буйругъна Селима.

Няни хъана, фу-къафун тлуьрдалай къулухъ Селима вичин рушан дафтардай са табагъ чарни акудна, къелемни къачуна, къуьнтег хъуьцугъанни кутуна, чилел ярги хъана, сиягъ къвиз башламишна.

- Гъун, чан къари, лагъ ви риклик квай-квачирди, - хабар къуна вилери рапрапар гузвай Селима.

- Вуна, сад лагъайди, члехи рушаз са хъсан пальто, къулан рушаз къвачин къапар, члехи гададиз са костюмар, пуд лагъай рушаз са шал, къвед лагъай гада-диз пенжек, гъвечи рушазни са вижевай булушкани кукла... - чиник хвешивал кваз лугъузва Гуьлуьма (на лугъуди, абур Селима гъана, вичин гъиле гьатнава).

- Чан къари, захъ авай-авачирди тек са вун я, лагъ кван садра, вазни вуч къачудатла?..

- Я квал къени хъайиди, за ахътин ба-гъа шейэрикой вучда? Гъа аялар "цйийи" хъун бес тушни чаз? Белки, як гайи пул бес жедач... Гъавилай, заз са затни клан-дач.

- Ваъ, къари, ваъ, за ваз са импортный "японский" шал гъида. Къуй ви кылел ам алаз акурай, вири вал пехил хъурай! Зани дамахдайвал. Зун амайбурулай алчах итим туш хь. Ваъ, ваз - са "японский" шал, - дамах гваз тикрарна Селима.

Акваз-такваз Гуьлуьман чиник шад-виллин лишанар акатна. И гъал акур Селима: "Чан къари, бес за икъван зегъметар члугъазва. Бес заз вуч? Ша чна и сиягъ-дин сифте кыле "3,62" кхьин"...

Сиягъ цйийи кылелай кхьин хъувуна ва сад лагъай чкадал "3,62" эхцигна...

Пакадин юкъуз Селима жунгав туклу-на, икърар хъайивал, яклар са машиндиз яна. Хуьрунвиар вадни Белиждин стан-циядал атана. Гъанайни - поезда аваз дуьз Бакудиз. (Таможниар авачир вахтар тир).

...Бакудин еке гурлу базар. Яклузни хъсан кьимет ава. Са къве юкъуз яклар

маса гана куьтягъна. Хуьрунвиар вири санал кватл хъхъун меслят хъана. "Гъар-да вичиз клани-таклан къачурдалай къу-лухъ вири няниз Дагъустандиз хъфизвай поездал кватл хъжеда", - буйругъ гана Мирима ва гъарма сад са патахъ чклана, чпин базарар ийиз.

Югъ няни жезвай. Поезд юзадай вах-тни мукъва хъана, амма Селим хтана ах-къатнавач. Теспачавал акатай Мирима меслятна: "Я стхаяр, мад Селим аял-куял туш хь, адаз Баку шегъер, рекьер-ху-лер чалай виридалайни хъсандиз чизва. Ам идалай виликни мад са шумудра ма-садбурухъ галазни иниз атана. Идалайни гъейри, адав гвай сиягъ акурла, зун ала-мат хъайиди я, ана са деведин парцелай-ни артух шейэр авай. Мумкин я, ам гъабу-рухъ къекъвезма жеде. Мад поезд хъфиз-ва, чунни рекъе гьат хъийин", - лагъана, гъарда вичин чантаярни вахчуна, чпин чкайрал ахцукъна, Дагъустан галай па-тахъ хтана. Белиждал эвична, машинда аваз чпин хуьруьз рекъе гьатна.

Абур хуьруьв ахгакъайла, югъ няни жезвай. Гуьлуьмав яклар маса гуз феи-итимар хтана лагъай хабар агакъайла, ам тадиз Мириман патав фена.

- Я Мирим стха, куьн хтана лагъай ха-бар агакъайла, къарай къаз тахъана, зун тадиз ви патав атанвайди я. Бес чи квал-вайди хтана ахкъатнавач хь?

- Чан вах, чун шегъердиз, гъарда вичиз кландай базарар ийиз, туквенриз фена. Ня-нин поезд хъфидай вахт жедалди, вири кватл хъхъун икърарна. Гъа лагъай вахтун-да вири хтана. Анжах Селим ахкъатнач. Мад чна билетарни къачунавайди тир. Гъи-къван гуьзетда къван? Ам аял туш хь, ида-лайни гъейри, адаз шегъерни хъсандиз чидайди, аниз са шумудра финни авунвай-ди я. Фикирар мийир, белки, пака хтана ахкъатда, - секинарна Мирима Гуьлуьм.

Фикирри тухвана, рикли-рик! незвай Гуьлуьм кваллиз хтана. Квалик серинвал акатнавай. Белки аялрин бубадин кылел вучтин югъ-йиф атанатла лугъуз, секин-суз тир Гуьлуьм.

Къуд лагъай йикъан нисинилай къу-лухъ вил даклардай аквазвай рекъелай алуд тийизвай Гуьлуьмаз агъадай виниз, гъилерни далудал къуна, хквезвай Селим акуна. Ада фикирна: "Белки, адав гвай шейэр, залан яз, агъа магъледа авай ви-чин миресдин квалле туна, вич субайдиз хквезва жеде".

Буба хквезва лагъай хабар агакъай аялар са чиб члехи хъана, абурун шадви-лерин и кыл, а къил амачир.

- Саламалейк, чан къари, ингъе зунни хтана. Аллагъдиз виш сеферда шукур хъуй, гена зун ахкъатна, садакъаяр паюн лазим я, - гъеле даклуна амай вилер агаж-на, лагъана Селима.

- Ву-у-ув, я аламатар! Вуч хъана? Ви кылел къаза-бала атанваз тахъуй гъа! Гъун, чан Селим, ахъая гила вуна архай-индаказ, гъикл хъана ви базарар? Аялриз клани-таклан жагъанани? Мад зун жувакай рахазвач. Гъабур "цйийи" хъайитла, вири-дай я. Кепек-шагъи хканани? Кваллиз вуч къачунва? Нин квалле эцигнаватла лагъ, аяларни галаз фена, за абур хкидайвал.

- Э-э-эй, чан къари. Бес а зегъримар хъайи "3,62" вуч тир? Гъа сиягъди зав маса шейэр къачудай мажал вуганани? Гъар пакамахъ къултухдай чар акъудайла, зун сад лагъай рекъемдиз килигиз хъана. Гъанлай башламишиз эгечна къачудай шейэр. Гъа ик! - са гъафтеда. Эхирни жи-бинра "къиф" къекъвез башламишайла, за базардал алай келемар маса гузвай са чирхчирдайвай рекъиз билетдин пул бурж къачуна, са жуьре хтанвайди я. Эгер мад зун фидайвал хъайитла, а зегъримар хъайи "3,62" за эсиллагъ кхьин хъийидач!..

- Ву-у-у!!! - члал къуна Гуьлуьман...

"Са гъерек квай"

Азедин ЭСЕТОВ

Квалахдилай хквезвайла, са сеферда зал И.Шамилан проспекта ктабрин члехи туквендин вилик рагъметлу зи хуьруьнви, машгъур сатирик Жамидин гьалтда. Зун акурла, адан кефияр акваз-акваз ачух хъана. На лугъуди, зун фадлай вилив хуьзвай.

- Валлагъ, духтур, вун Аллагъди ганвай-бурукай я. Суса (ада вичин юлдашдиз свас лугъудай) са гъерек квай вижевай циклен чранва! Къисмет я жеде, вун галачиз ам тлуьн гунагъ ваъ-е-е, гъарам я! - лагъана, гъиликай къуна, саки гужуналди зун вичин квалихъди члугуна...

Циклен суса гъа тавада амаз вилик гъана. Жамидина лагъайвал, халис са гъерек квайди! Дагъдин цуькверин атир галайди...

Къве стхадини, са путулкани арада аваз, циклендиз ял акъадардай мумкинвал вуганач...

Гуьгъунлай гъавурда акъурвал, циклен заз, дугъриданни, гъеряй акъвазна.

Токди яна

Чи хуьруьхъ, Члехи вацун а пата, "Там" твар алай члаф яйлах ава. Твар ихътинди ятлани, тарар ана хъанатла садазни чидач. Ина мал-къара хуьзвай пуд-къуд хизан санал яшамиш жезва. Чпиз герек шартларни ава. Тебиатди къве къерехда къве клам, абурун арада вижевай дуьзен тлуьн - векин уьруьш арадал гъанва. Виликрай иниз чи жегъилар "Яйнахар" сувар кыле тухуз кватл жедай...

"Тамун" агъалийрин арада вич гъуьр-чехъан, зарафатчи устад хъизни машгъур хъанвай са эгъли итим авай.

Ихтилат физвай дуьшуьш кылел атай вахтара ана электричестводин эквер ахварайни аквазвайди тушир. Ятлани са зулун юкъуз гъанай бес Мансуран къунши рагъ-

... Са тлимил вахтар вилик Жамидинан хуьре авай са мукъва касдин гъилел-квачел заланзавай свас аялдикай азад авун патал чи больницадиз гъанвай. Адан итим, куьмек кланз, зи патав атана. А члавуз нянилай саки экв жедалди зун а сусан кылел хъанай. Экуьнин гъетрехъ галаз са вижевай хва адан къужахдиз атанай...

Жегъил дидединни бубадин шадвилехъ къадар авачир. Хуьруьз хъфидайла, абуру заз бала "чуьхуьдайдини" хиве къунай. Гзаф рази яз хуьруьз хъфенанай...

Заз хабар хъайивал, хуьруьнвиди вичин гаф гарал вегъеначир. Жамидин хуьруьз хъфенвайла, а къегъалди, духтурдиз савкъат я лагъана, гъерен жедек шаирдив вахкана. Адани, вичиз хас тирвал, месэла гъа рекъера амаз гъялна.

Гъерен жедек акъван дустар къалин тамададивай шегъердив ахгакъариз жедайни?..

А жедекдик квай циклен гила завни ага-къарна.

Рагъметрай вичиз. Гъакъван рикл ачух, жумарт шаир мад зал гъеле гьалтнавач...

метдиз фена лагъай залан хабар - салам атана патав гвай хуьруьз.

- Яда, я Мансур, а рагъметлуди сагъ яз, накъ хуьре акурбур ава! Кесибдихъ икъван фад вуч хъана? - лугъуз, тазиятдал атайбуру гъайифар, язухар члугъазвай.

- Ам токди яна, - жаваб гана Мансура.

... Ток "Тама" авачирди виридаз чизвай-тлани, атайбур ихътин жавабдал рази хъана. Рагъметдиз феиди динжарун чпин буржи яз гъисабна, амма симерни члугун тавунвай чкада итим токди гъикл ягъайди ятла, садани гъа кардай къил акъуднач. Амукайди "Мансуран" "Токди яна!" мисал хъана...

Бес! Бъзи вахтара гъуьрчехъанар авай чкайра инсанар, симер авачизни, "токди" ягъун мумкин я...

Гъикл пайда?

Шихали БАГЪИРОВ

Вилик вахтара, квалахар авачиз, къил хуьн патал маса чкайриз физвай инсанар пара тир. Гилани гъакл я.

Зулун вахт атайла, къве къунши фида, хизан хуьн патал къазанмишиз. Абуру къведани санал квалахда: гвенар гвена, йигарар гатана, эхирдай иесиди абуруз, авур квалахдиз килигна, гъахъ гудайвал жеда. Ибуруни рази хъана. Чпин гъахъ чувалра хтуна, къилди авурдалай гуьгъуьниз яшариз члехи къуншиди муькуьдавай жузада: "Я къунши, гила чна и чувалар заз чидайвал пайдани, тахъайтла, Аллагъдин тегъерда?"

Гъвечи къуншиди жаваб гуда: "Аллагъди гъикл пайзаватла, гъакл пая, чан къунши. Зун рази я..."

Башламишна члехи къуншиди чувалар пайиз. Сад - вичиз, сад - къуншидиз. Къвед

лагъай сеферда къве шешел - вичиз, сад - къуншидиз... Гъа ик! гъар сеферда сад - къуншидиз, къвед - вичиз...

И гъал акур гъвечи къуншидай гъарай акъатда: "Вуна гъикл пайзава? Сад - заз, къвед - пуд ваз?.."

"Я чан къунши, за вавай са шумуд сеферда жузунай, чна техил гъикл пайда лагъана. За, вуна лагъайвал, Аллагъди гъикл пайзаватла, гъакл пайзава!.."

Вуна и дуьньядиз вил вегъ, Аллагъди ам гъикл пайнаватла. Садбуруз - хансараяр, еке мал-девлет, еке чилер, гимияр, самолетар, машинаран гана. Муькуьбур, кесиб яз, дарвиле яшамиш жезва.

Чан къунши, вун закай са живзини инжиклу жемир. За гъа Аллагъдин тегъерда пайиз башламишна. Мад вучда, гила амайбур чна заз чидайвал пай хъийида. Сад - заз, сад - ваз, къуншидиз!"

Гила къве падни рази хъана...

Памадуррин баллон

Роза МИНГЪАЖИДИНОВА

Хуьре авай пуд итимдин пеше экуьнлай няналди хъун тир. Я кваликай, я аялри-кай, я цлам - кларасдикай фикир ийидай мажал авачир. Надиран члехи вах Телли бах абурун гуьгъуьна жедай, хъвазвай чкаяр ахтармишзавай...

Гатфарихъ элкьенвай вахт тир. Надир кваллиз геж хквез галаз-галаз са шумуд югъ алатна. Югъ няни хъанвай, мад квалле Надир авачир. Телли бахни, са лашни гъиле къуна, гуьгъуьниз фена.

Хуьруьн юкъвал туквен алай. Пул гватлани, гвачтлани, са путулка чехир аламаз гъатзавай. Гвай кепекар кватлна, гадаяр чехир къачуз туквендиз фена. Муькуь дуст

Адилханан квалер гъа туквендин патав гвай. Ида недай фу-къафун вичин квалаяй гъидайвал хъана. Хъфена, памадуррин са баллон пенжекдик кутуна, туквендал хтана.

Баллон цлан кланивай эцигна, вични дустарин патав туквендиз гъахъна. И квалахар вири Телли бахдиз акуна. Сиви чуькьни тавуна, памадурар авай баллон вахчуна, ада квалихъди еримишна.

Чехир гваз хтай гадайриз баллон гьатнач хь, гьатнач. "Валлагъ, гъа и пипле, патав еке къванни гвайди тир, эцигайди я", - рахазва Адилхан.

Иифиз Надир кваллиз хтайтла, памадурар авай баллон столдал алай. Са къатла авайбур аялри тлуьнвай. Надир гъавурда гъатнавай: квалле фадлай къеле тур памадурар амачир, гила аялар шад хъана!..

Тербиядин месэлайрай

Аялрин гележег фикирда кьан

Нариман МАМЕДОВ,
журналист-педагог, РД-дин
культурадин лайихлу работник

Аялар тербияламышзавайла, диде-бубайри гзафни-гзаф гьихьтин гьалатриз рехь гузва ва абуру гьихьтин нетижайрал гьизва? Ахьтин вахтар жеда хьби, диде ва я буба кьапарай акьатуниди, абуру чара инсанарни алаз аялди гьараярзава, туньбуьгзава. И вахтунда абуру патав гвай чара инсанрикай са артух фикирзавач. Амма аялди, гзаф дуьшуьшра кьатунни тавуна, чара инсанрин фикирар гьисаба кьазва. Виридаз аквадайвал туньбуьгь авуни аялдин вич вичихь инанмишвал квадарзава. Адахь айибдин кьели гьисс арадал кьезва. Аялди адакай азад жез гзаф четин жеда.

Аял чьавуз чаз акур вакияйри чун тербиядин месэлайрив эгечьзавай те гьердал вичин гел тазва. Амма им чна вирида чи диде-бубайрин гьалатлар тикрар хьувун лазим я лагьай чьал туш. Абурун тежрибадикай менфят кьачун ва кьведай несил гьалатрикай хуьн важиблу я. Месела, кье виридаз малум я хьби, аялрал гьил кьажунихь анжах зиянлу нетижаяр жеда. Амма алай аямдин хейлин диде-бубайри и чьору адетдикай менфят кьачузва. Абуру, чпин хизанрани аялрив гуя гьа и жуьреда эгечьзавай лугууз, чеб гьахьлу ийизва. Чна, чи ата-бубайрини гуя гьа икь авунай лугууз, чьору гьерекартар гьахьдиз акьудун лазим туш. Хьсан ва ахтармишнавай тежрибадикай менфят кьачуна кьанда.

Эгер чна чи аял тек-бир дуьшуьшра кьужахламишзаватла, ам хизандивай гьугьулдин рекьяй (эмоционально) кьакьатда. Бицекдив кьайгьусузвилелди эгечьайла, ада маса инсанрихь галазни гзаф дуьшуьшра гьа ихьтин рафтарвал ийида. Адаз масадаз ихтибар ийиз, дустар кьаз ва гележегда хизан кутаз четин жеда.

Сир туш хьби, диде-бубайри аялри чпи чеб тухунин чешнейрин бине кутазва. Эгер дишегьляяр уьмуьрдин сагьлам кьайда хуьз чалишмиш жезватла, абурун аялар куьк хьунин кьурхулувал 75 процентдин агьуз аватзава. Ахтармишзавайбуру тьунрин дуьзгунь рационал амал авун, вахт-вахтунда спортдал машгул хьун, бедендин адетдин заланвал хуьн, плантус чьугуникай ва эрекь ишлемишуникай кьерех хьун хийирлу яз гьисабзава. Идалайни гьейри, эгер бубайри кьугьунар тешкилуналди чпин бицекрихь галаз гзаф вахт кечирмишзаватла, абурун аялар куьк хьунин мумкинвал 30 процентдин тимил жезва.

Диде-бубайри аялар бейкефаруни абуру тербия гунин кьайдаяр кьабул тавунал гьун мумкин я. Им гьатта чьехибур батул тушир дуьшуьшризни талукь я. Эгер чи диде-бубаяр буйругьар гузайбур тиртла, чна чи аялриз кьадарсуз гзаф азадвал гун ва гьар гьихьтин хьайитгани сергьятвилер алудун мумкин я. И кардини бицекдиз акьван хьсан таьсирдач. Гьикь лагьайтла, ада вич гадарнавайди ва садазни герек авачирди яз гьисабда.

Гзаф дуьшуьшра диде-бубайри чпин аялар кьетенбур, надирбур яз гьисабда ва гьавилай абуру чпин веледрин хатур кьачуз чалишмиш жеда. Амма амайбур патал абуру анжах аялар я. Абуру кьайда-суз крар ийиз вердихь хьайитла, ихьтин аялрикай чпихь галаз алакьаяр хуьз четин эгоистар чьехи жеда. Гуьзчивиликай жхатнавай аялрин умудар кьваливай кьерехда гзаф рекьерай атлуда. Гьа са вахтунда абуру ихьтин гьаларай гьикь эгечьчун лазим ятла чир жедач. Артухан

кьаюмвилик квай аял акьван кичевилин гьисс аваз чьехи жеда хьби, адаз жавабдарвилин са кьвалахни вичин хивез кьачудай гьугьул амуькдач. Адаз гьатта цийи инсанрихь галаз таниш жезни, вичин цийи кар ачухизни кьан жедач.

Аялди тербия гузайла, ада вичи вич тухунин кьайдаяр тайинарун чарасуз я. Гьа са вахтунда аял вичин мукьва-кьилириз гьамиша ихтибар ийиз жедайдан гьавурда хьана кьанда. Амма эгер диде-бубайри аялрин (иллаки жаванрин) гьиссерал (эмоцирал) гуьзчивал ийизмачтла ва абуруз и кардихьай кичезватла, аялри чаз ийизвай ихтибарвал лап регьятдаказ квахьда. Идани хизандихь галаз гьугьулдин алакьаяр кьатла хьунал ва аялди вич хуьнин гьисс квахьунал гьида. Хизан чпин даях яз, вири патарихьай хатасузвал гьиссзавай аялар дурумлудаказ вилик фикрва ва сагьламбур яз чьехи жезва.

Аялри диде-бубайрин чешнедалди уьмуьрдин четинвилер алудиз чирзава. Бязи дуьшуьшра и четинвилер аялри чпи арадал гьизва. Чьехибур аялрихь галаз веки рафтарвал авуни абуру чпин ажугьлувал идара авунин карда четинвилерихь тухузва. Аялдихь галаз гьужетарзавай дидедин таьсир иллаки екеди я, амма бубади вич тухузвай те гьердини вичин роль кьугьвазва.

Са месэла "кьели" авунин жуьрейрикай сад адакай кьекьечьун ва рикел хьун тавун я. Амма им акь лагьай чьал туш хьби, вири месэлаяр чеб чьелай кьакьатда. Чьехи яшда авай гзаф инсанри гьа икь фикирни ийизва. Диде-буба аялдихь галаз кьелиз хьел хьайидалай кьулухь ихтибарлувал арадал хьун патал абуру вичи чалишмишвилер авуна кьанда. И карди патал, секин хьун ва жуван аялди гьурмет авун яз адахь галаз барабардаказ рахун важиблу я. Сифте аялди вичиз яб гана кьанда. Ахпа чьехибур аялди чпин риклин пашманвилерикай, чеб кьапарай акьатунин себебрикай суьгьбет авун ва идалай кьулухь жавандивай багьишламишун тьалабун лазим я. Гьа икь абуру аялди чпикай цийи "душманар" тахьанвайди ва чьехибур мад ихтибар хьувуртла жедайдиди кьалурда.

Устадвал кьалурна

Марина ЮСУФОВА, муаллим

И йикьара Кьурагьрин сад лагьай нумрадин юкьван школада 2-4-классрин са жерге аялрин арада, ДАССР-диз талукьарна, чи шаирри туькьурнавай шиирар хуралай кьелунай конкурс кьиле тухвана. Конкурс тешкилайди ва ам кьиле тухвайди школадин дидед чьалан муаллим СЕМЕДОВА Гьамият я.

Сифте гаф рахуналди, муаллимди Дагьустан АССР арадал атуникай

куьрелди суьгьбет авуна ва и мярекат тешкилуни кьилин метлеб вуч ятла, гьегьеншдиз ачухарна. Гуьгьунлай аялри лезги шаиррин чьалар хуралай кьелиз башламишна. Икь, мисал яз, 2"а" классдин ученица Семедова Фатимади, 3"а" классдин ученица Хийирбегова Марьяма, 4"а" классдин ученик Исакьов Амира ва гьакь хейлин маса аялрини Дагьустандиз талукь шиирар хуралай кьелунин карда чпин устадвал кьалурна. Жюридин членар гьевчи артистрин алакьунрилай рази яз амуькна. Инал

кьватла хьанвайбуруз лезги шаирри Дагьустандиз гьихьтин кьимет ганатла, ачухдаказ акуна.

- Гуьрметлу муаллимар, чи гуьрметлу аялар, - лагьана конкурсдин нетижаяр кьурдалай кьулухь рахай школадин директор Мисриев Гьамид муаллимди, - чахь районда, гьакь республикадани жуьреба-жуьре олимпиадайрани конкурсра иштиракна, гьакьни спортдин рекьяй, кьелунин маса хилерайни кьенкьивечи чкаяр кьур аялар хьайиди сир туш. Ингье кье куьнени чаз ачухдаказ куь агалкуьнар кьалурна. Инал шиирар кьелунин карда кьевхь хьсан агалкуьнар авайди чаз акуна. Амма чаз гзаф таьсир авурди а кар хьана хьби, куьне, конкурсда иштиракдайла, алукьнавай алатай заманадин парталри и мярекатдиз кьетен рангар гана.

Машаллагь. И кьвалах чна ерли гуьзлемишнавачир. Гележегда куьне чьехи сегьнейрани и рекьяй кьенкьивечи чкаяр кьадайдик умуд кутаз кьанзава. Сагьрай куьн.

Конкурсдин нетижаяр кьурла, малум хьайивал, сад лагьай чкадиз Агьмадова Хадижа (4"а" класс), кьвед лагьайдаз - Будаев Мегьамедрагим (4"б" класс) ва пуд лагьай чкадизни Хидирнабиева Диана (3"б" класс) лайихлу хьана. Школадин дирекциядин патай конкурсдин иштиракчияр тир вири аялриз гуьрметдин грамотаяр гана.

Райсудин НАБИЕВ

Жува старший пионервожатый яз яргьал йисара кьвалах авурвилей фикирда хьсандиз ама - перестройка башламишдалди, уьлкведин гьевчи-чьехи талгьана вири мектебра, куьгьне ракар, чарар, кларабар, дарманар квай хьчарни кьватлиз, гьукьматдин кьабулдай пунктариз вахкудай. И крар адетдиз элкьвенвай. Кьвалахар комсомолдин организациядин гуьзчивилик кваз, пионерри, октябрятри тамардай. Гьелбетда, ихьтин крар гьукьмат дарвиле ава, акьакьзавач лагьана тухузвайди тушир, вири шейэр булвилелди авай. Асул гьисабдай яз школьникриз гьакь пуч жезвай хаммалдин кьадир хьун, тарар, тамар, тьебиат хуьнин кардани гьавурдаваз иштиракун, лазимвал хьайила, цийи чкайра тамар кутун ва абурухь гелкуьннин крада аялрин активвал артухарун патал тешкилзавайди тир.

Кьасумхуьруьн центрадила, винидихь тьвар кьунвай затларай ацурна, машинрин цьиргьер Дербентдиз, кьабулдай пунктуниз рекье тваз хьайивални рикелай физвач. Чи мектебдин, космонавт Валентина Терешковадин тьварунихь галай дружинадин пионерри тоннралди куьгьне ракар, гьар са пионерди (абур 300-500 авай) 5 кило чарар, хейлин жикьиярни вахканай. И кьвалахар гьар йисуз кьиле тухузвай. Шад тир и крарал пионерарни, муаллимарни, зегьметдин суварар хьиз тир. Кье лагьайтла, ихьтин крар мектебри ийизмач, я абур буюрмишдай касни авач, аяларни а важиблу краивай яргьаз авуна, гьукьматни, аквакь гьаларай, тух хьанвай хьиз я.

Тербияни,
жавабдарвални...

И кардихь галаз алакьалу са месэла мад ава. Гьар нянихь, бязи вахтара пакамахьни туьквенрин патарив акьудиз кузвай кьван чарчин, картондин кьватияр акурла, гьайиф кьезва. Имни адет хьанвай кар я. Кьвед лагьай сефердани ишлемишдиз жедайдур гьакь куз гьайиф тушни? Икь вучиз ийизватла, са идаради кьванни иесивал вучиз ийизватла?! Гьайиф тушни чар, картон гьазурун патал атлуз харжзавай тарар-тамар?! Гьа ихьтин гьайиф чьугвадай крар шуьшедин кьапар (гьар жуьредин улчмейрин пулукьяр, банкаяр) кьабулдай пунктар кьени санани ачух тавунизни талукь я. Шаз - виликсуз ихьтин пунктар ачухдайдакай ванер, кьхьинарни хьанай, амма гьалар дегьш жезвач.

За галай-галайвал ихьтин делилар рикел хьунин себеб ам я хьби, мукьвара за "Лезги газетдай" (З-нумра) "Веькерал-кици, кларасрал вуч?" макьала кьелна. Адан автор Мерд Али стхади, "АиФ"-дай вичи кьелай макьаладин бинедаллаз, тамарал гьалтайлани чи гьукьматдихь зурба девлетар авайдакай, амма абурун иесивал бегьем, бязи чкайра ерли тийизвайдакай лугузува. Чухсагьул автордиз жуван чилихь рикь кунай, авай гьал раиж авунай, (вирида "АиФ" кьелзавач эхир). Кьведра кьелай макьаладай гьавурда гьатайвал, адан асул метлеб уьлкведин кьенепата авай вириданди тир тамарин, тарарин тахта-шалмандин иесивал тийизвайди, акьваз тийиз, тарашзавайди, сергьятдиз мукьваллай чкайра маса гузвайди ва чьуньхзавайди, масакьани вара-зара жезвайди ачухдиз малум я. Ихьтин крарикай ван хьайила, акь жезва хьби, гуя и хиле гьукьматдин дережадин гуьзчивал тухузвайбур авач. Гьелбетда, авачизни туш ахьтинбур, чебни чантайралди пулар кьачузвайбур, авайбурун кьилел мад замарни, абурун куьмекчиярни авайди ашкара я. Авачирди жавабдарвал, гайи, я тахьайтла хьайи зияндин гьахь гьиле-гьилди чкадал хьиз тун тавун я. Мадни лагьайтла, чи законарни ахьтинбуруз памбагдилайни хьуьгуьл я. Са чкада хатадай цай кьуртла, масана цай кьазва, вучиз лагьайтла ихьтин дуьшуьшда гьукьматди цай хьадаруниз, хьадарайбурузни еке харжияр ийизва. Агьзурралди гектарар кузва лагьайла, пагь атлана амуькзавач.

Гьелбетда, тербиядин ролни и карда гьевчилиди туш. Чи нубатдай, чна мектебра аялар гьавурдик кутунин, цьухь галаз зарафатар санални тавуниз талукь кьвалах тухузва. Гьахьтин кьвалах студентрихь, спортсменрихь, жегьил рабочийрихь, чьулдиз физхькьезвай масадуьрухь галазни талукь кьуллугьри мукьвал-мукьвал тухуз хьанайтла, хьсан жедай. Мектебра, колледжра ОБЖ-дин тарсарин метлебувал артухарнайтлани пис жедачир. Кьанзавайди аяларни, жегьиларни жавабдарвал, писни хьсан гьиссзавайбур яз чьехи авун я. Абуру кье вужар, гьихьтинбур ятла, пака, чьехи хьана министр хьайилани, гьабур я жедайдиди. Гьакь хьайила, жавабдарвални тербия аялрин хесетрик кутун чарасуз я. Вични гьевчиизамаз, кьвалемаз. Ахпа геж я.

“Дагъдин булахдин” 90 йис тамам хьунин кьаршидиз

2021-йис Кьурагь райондин газетдин тарихда кьетленди я. Октябрдин вацра “Дагъдин булах” газетдин сифте нумра акъатайдалай инихъ 90 йис хьунин юбилей кьейдда. Гьа и йисара райондин дамахни, виридаз даяхни хьайи газет халкъдин гегенш кьатарихъ галаз кьуьн-кьуьне аваз виликди фена, адакай халкъдиз гьакьикъи куьмекчи ва ихтибарлу дуст хьана. И вакъиа себеб яз, газетдин кьвалахдик чпин лайихлу пай кутур ва алай вахтундани газетдихъ галаз сих алакьада аваз кьвалахзавай Кьурагьрин 1 - нумрадин юкьван школадин дидед члалан муаллим Абдула СЕМЕДОВАКАЙ суьгьбет ийиз кланзава.

юкьван школада дидед члалан тарсар гун давамарзава.

Алай вахтундани Абдула муаллим мукьвал-мукьвал редакциядин мугьман я, газетдин коллективдин патайни адаз еке гьурмет ава. Газетда кьвалахай йисара ам жегъил коллективдин насигьатчи ва гьар са карда куьмекчи хьана.

Халкъдин хазина тир члал хьунин кьайгьуда авайбурукай сад Абдула Семедов я лагайтла, чун гьалатI жедач. “Дагъдин булахдин”, “Лезги газетдин” чинрилай А.Семедован макъалаяр чаз мукьвал-мукьвал аквазва.

Гьурметдиз лайихлуди

Алван РАМАЗАНОВА

А.Семедов 1954-йисуз Ахнигрин хуьре зегьметчи колхозчидин хизанда дидедиз хьана. Ахнига вад йисуз сифтегьан, кьуд йисуз Кьепирин, Кьурагьрин юкьван школайра клелна. 1971-йисуз школа кьутягьна, ам Дербентдин педучилищедиз гьахьна, 1975-йисуз училище акьалтарна. Хуьрехуьре, Ахнига, Кьуьчхуьра дидед члалан ва сифтегьан класрин муаллим яз кьвалахна.

1976-1978-йисара Советрин Армиядин жергейра кьуллугьна. Мад школада муаллим яз кьвалахна. 1978-йисуз ада “Дагъдин булах” газетдиз сифте макъала ракъурнай. Ам Хуьрехуьруьн почтальон Бабаев Османакай кхьенвай тарифдин макъала тир. Гьуьгьунлай вичин хайи хуьре са татугай кардикай фелетон кхьейла ва ам газетда чап авурла, Абдула муаллимдиз райондин газетда корреспондент яз кьвалахун теклифна. Гьанлай инихъ адан уьмуьр газетдихъ галаз сих алакьада ава.

Перестройкадин четин вахтара Абдула муаллимди кьве йисуз райондин радиовещанида редакторвиле кьвалахна. Радиовещание акьвазарайла, ада, Кьурагьрин юкьван школадиз хтана, вичин муаллимвилин пеше давамарна.

Информацияни печать а йисара, михьиз гьилйи веьгьна, кланел аватнавай. Халкъ члалал атана акурди, райондин администрацияди Абдула Семедоваз мад газетда кьвалахун теклифна. 2001-йисуз райондин “Дагъдин булах” газет компьютерный кьайдада акьудунал элячйна, адан кьилин редакторвилени Абдула Семедов тестикьарна. Газетдал акваз-акваз чан хтана.

2003-йисуз “Дагъдин булах” лезги райондин газетрин арада лап хьсан газет яз гьисабайла, Абдула муаллим “Дагъустан Республикадин культурадин лайихлу работник” лагьай гьурметдин тиварциз лайихлу хьана.

2005-йисуз Абдула Семедов мад школадиз муаллимвиле хьфена. Кьурагьрин 1-нумрадин

Хайи члалал хьиз, Абдула муаллимдин гьакI аялрални, вичин кьвалахдални гзаф рикI ала. Са шумуд йисуз школада аялриз чирвилер ва тербия гуз зегьмет члугвазвай Абдула муаллимдиз аялрин ва муаллимдин коллективдин патай еке гьурмет ава.

Ада тухузвай гьар са тарсуна члал халкъдин рубгъ тирди, ада миллетдин культура кьалурзавайди, гьар са инсандин уьмуьрда кьетен чка кьазвайди, са шумуд несилдин члехи зегьметдин нетижа тирди аялрив школада амаз кьатлуз тазва. Аялрин тербиядал гуьзчивал тухуз, халкъдин адетриз гьурмет ийиз, зегьметдиз кьимет гуз, дидед члалаз гьурмет ийиз чирун, гьар са тарс итижлу-даказ кьиле тухун Абдула муаллимди вичин гьар йикъан везифаяр яз гьисабзава.

- Ватан хьиз, гьар са касдихъ члални хьун лазим я. Адан гуьзелвал, ширинвал, кьуват уьмуьрдин гегенш майдандиз акъатайла чир жеда. Педагогдин кьвалахда виридалайни четинди чпин зигьиндин ва кьатлуьн дережа сад хьинди тушир аялрив гьар са тарсуникай дерин чирвилер агакьарун я. “Дагъдин булах” газетдикай рахайтIа, общество вилик финин вири девира газет чи агитатор ва тешкилатчи хьайиди я. Райондин экономика, культура, образование вилик тухунин, несилриз ахлакьдин, зегьметдин, ватанпересвилени тербия гуьнни, милли члал, адетар хьунин карда газетдин коллективди еке пай кутуна. Жувни и важиблу рекье хьунилай зун пара шад я, - лугьзува А.Семедова.

Абдула муаллимдин девлет адахъ авай чирвилер ва адан гьурметлу хизан я. Вичин уьмуьрдин юлдаш Тамаматахъ галаз санал ада кьве гадани кьве руш члехи авуна, уьмуьрдин шегьредал акьуднава. Ич тарцивай яргъаз аватдач лугьудайвал, адан гьвечи руш Гьамиятани бубадин пеше давамарзава.

Куь чан сагь, веледрикайни рикI шад хуьрай, гьурметлу Абдула муаллим.

Чи хуьрер

Къванцила...

Гьурметлу Келзавайди! И материал чал Хив райондин Къванцилдин хуьрай чи мухбир, писатель Мегьамед ВЕДИХОВА (М.Ведих) рекье турди я. Амма материал чав агакьдалди, вич кечмиш хьана. Вучда къван, рагьметрай вичиз. Материал чна гьазурна, гьадан тиварунихъай агдадихъ гьузва.

КЪВАНЦИЛ Хив района машгьур хуьрерикай сад я. Ам гьа девирда хьайиттани, вичиз хас тир адетралди, халкъдин дуланажагьдин шартларалди, бубайрин ирсинал амал авуналди тафаватлу жезва. Эхиримжи йисара ина хуьруьн асайиш генани вилик финин шартлар арадал атанва. Амур, гьелбетда, кьейд авуниз, тариф авуниз лайихлу я. И месэлайрикай хуьруьн активистрикай сад тир **Асланбег АСЛАНБЕГОВА** (шикилда) суьгьбетзава.

Асланбега хуьруьн культурадин кваллин директорвиле кьвалахиз саки 40 йисалайни гзаф я. Вичин хиве авай буржийриз килигна, ада хуьруьн общественный уьмуьрда кьиле физвай вири кьвалахрани активвилелди иштиракзава.

А.Асланбегов Къванцилдин хуьруьн почтадин отделенидин начальник Нуьгьов Алидин хизанда 1958-йисуз дидедиз хьана. Юкьван школада клелна, Махачкьалада Дагъустандин культурно-просветительный училищеда чирвилер кьачуна. Гьуьгьунлай Советрин Армиядин жергейра кьуллугьна. 1980-йисалай ада вичин уьмуьр культурадин рекьиз бахшнава. 1983-йисалай ам Къванцила культурадин кваллин директор я.

- Чи хуьр Хив района сифте яз юкьван мектеб эцигай чка я. Ина школа-интернатни авай. Ана неинки чи хуьруьн, гьакI Сулейман-Стальский, Хив районрин гзаф хуьрерайни аялри келзавай. Амур, гьукуматдин патай куьмек яз, гзаф аялар авай хизанрай кватIзавайбуру тир. Абурун келунар, тлуьнралди, ксудай чкайралди пулсудзаказ таъминрунин крар гьукуматди вичин хивез кьачунвай.

Чи хуьрай кьуд кас алимар акъатнава. Хайиров Айдабег - математикадин илимрин кандидат; Исмаилов Исмаил - доцент, биологиядин илимрин кандидат; Рамазанов Абдурашид - профессор, физикадинни математикадин илимрин доктор; адан стха Рамазанов Абдулкьафар - математикадин илимрин кандидат ва икI мад... Абуру хуьр рикелай алудзавач, гьар йисуз гатуз хуьруьз хквезва.

Хуьруьнвийрикай Дагъустандила кьецепата карчивал кьиле тухузвай инсанарни ава. Абуруни хуьр аваданламишунин кьвалахрик екез кьуьн

кутазва. Месела, чи генерал Нариман Къазимегьамедова, гьеле вичикай министр жедалди, Москвада кьуллугьдал аламаз, чи хуьруьн юкьвал алай кьуьне мисклин вичин харжидалди туькьур хьуьуна, са гуьзел имаратдиз элкьуьрна.

Чи хуьре 2014-йисуз Хив райондин МЧС-дин участкадин часть ачуьна. Ана хуьруьн ва патал хуьрерай хейлин жегьилри кьвалахзава. Ам пожарный машиндалди ва амай маса вири тадаракралди таъмин я.

Къванцилдин хуьре района сифтебурукай яз участковый больница кардик ква. Ана чи ва патал хуьрерин агалийри, начагъ хьайила, чпин сагьламвал хьсанарзава. Адан дарамат кьуьне хьуниз килигна, чукурна, адан чкадал вири туькьурвилер авай, алай девирдин истемешунрихъ галаз кьунвай, лазим тир тегьерда тадаракламишнавай, 8 касдиз чка авай больницадин цийи дарамат эцигна. Гьикьван кьулай хьанва чи агалийриз! Ада са шумуд хуьруьз кьуллугьзава.

Къванцила 2017-йисуз виш аялгиз тербия гуз жедай цийи школа ишлемишиз вахкана.

Са кьве йис идалай вилик хуьруьз кьвезвай

рехъни лап хьсандиз туькьурна, кьирни канва. Виликдай хьиз, рекьиз - хуьлез физвайбуру гьалтзавай четинвилер амач.

Вири и хьсан дегишвилер Агьабегов Ярагьмед Агьабегович хуьруьн администрациядин кьиле акьваздайдалай кьулухъ хьанвайбуру я.

Чанар сагьрай Хив райондин кьиле авай ксарин! Хуьре цийивилер арадал атуниз абуруни екез куьмекзава. Райондин администрациядин виликан кьил Бейдуллагь Мирзоеван куьмекни кьейд авуниз лайихлуди я.

Жемьатди хуьруьнвийр тир Дагъустандин кьетен гьаларин рекьай министр, генерал Нариман Къазимегьамедоваз, республикадин хуьруьн майишатдин министерствонин жавабдар кьуллугьчи Мингьажудин Римихановаз иллаки еке чухсагьул лугьзува. Хуьр аваданламишунин крара абуру члугур зегьметар екебуру я.

Чпин хуси карчивилел машгьул, чи республикадила кьеце яшамеш жезвай чи хуьруьнвийр тир Балакерим Мегьамедова, Расим Альдеровани хуьр аваданламишунин кьвалахриз еке куьмекар гузва. Ватандиз хтай гьар сеферда абуру хуьре мергьяматлувилин кьвалахар кьиле тухузва. Лекьре вич ацукьай чкадал цлакул тада лагьайвал, абурни гьакI я.

Мисал яз, Б.Мегьамедова вичин харжийралди хуьруьн сура-ра еке кьур эцигна, чилени иер плитаяр туна, анаг лап хьсандиз туькьурна. Диндиз талуьк суварриз ва гьакIни чпин багьрийрин су-рарал кьил члугъаз физвай инсанриз кьулай хьун патал ада еке столар, скамейкаяр заказ гана, абуралди кьур тадаракламишна. Цийи йисан вилик Балакерим Мегьамедова вичин патай, хуьруьнвийриз савкьат яз, куьчейра куькьурзавай фонарар кьачуна, абуралди хуьруьн куьчяр кьил-кьилиз безетмишна. И кьвалах участкадин электрик Назидин Асланбеговани Насир Мурадханова кьилиз акьудна. Кье хуьруьн куьчяр йифизни экуь я.

Н.Къазимегьамедовани вичин патай хуьруьнвийриз хьсан савкьат авуна. Иер столар, скамейкаяр туькьуриз туна, хуьруьз хкана. Мехьерриз, межисриз ва маса мярекатризни абурукай менфят кьачузва.

Ихьтин хийирлу крарик шерик тир чи хуьруьн вири кьегьал рухвайрин чанар сагьрай!

Хуьруьн культурадин квал лап хьсан чкадал, хуьруьн юкьни-юкьвал ала. Адан кьавар дегишарна, ханвай цларни ремонтнава. Бязи чкайра чиле авай тахтаярни дегишарнава. Н.Къазимегьамедова маса кьачуна, аниз музыкадин алатарни багьишна, вири чкадал ала. Амма дарамат кьуьне хьанва. Кьенин хуьруьн кьаматдихъ галаз кьазмач, девирдин истемешунриз адавай кьуллугь ийиз жезвач. ГьакI хьайила, аз адал гьам райондин руководствонин, гьамни кар алакьзавай чи хуьруьнвийрин фикир желб ийиз кланзава. Ачух чина члугу кьацI хьиз, и нуьксан чи хуьруьн иер кьаматдай акъатнайта, хьсан жедай.

Мад са кар ава: хьсан больницадихъ хьсан машинни хьанайтIа, агалийриз адан куьмек мад-ни екеди жедай...

1

меденият клан хьунин гьиссер кутун я... - кьейдна Н.Абдулмуталибова ва илимдин, медениятдин мярекатар тухуниз пулдин кумекар гузвай Имам Яралиеван мергьяматлувили "Умуд" фондуниз ада кьилди чухсагул малумарна. Малум хьайивал, и фондуни конференция патал цїи 300 агьзур манат чара авунва.

Нубатдин гаф РД-дин милли сиясатдин ва динрин крарин рекьяй министр Э.Муслимоваз гана.

- Салам алейкум, гьурметлур! Хайи чаларин сувариз бахшнавай мярекатар гзаф кьиле физва. Чал адахь гьич тахьайтла са сагьиб кьванни амуьк тавурла, гьа члавуз квахьзавайди я. Эгер хайи чалал рахадай ксар аматла, адал чан алама лагьай чал я. РФ-да 180-дав агакьна чалар аваз гьисабзава, абурукай бязибур квахьунин кьурхулу-вилик акатнава. Эгер чалар хуьнин мурадихь элкьурнавай мярекатар, конференцияр терг жеда. Дагьустандин кьетенвилерикай сад чкадин чалар гзаф хьунухь я. Чакай маса регионра гьейранвилелди рахазва... Чал хуьнин месэла эвелни-эвел дидейрилай аслу я, - лагьана министрди.

Энрик Муслимова алава хьувурвал, Сулейман-Стальский районда хьиз чал хуьнин месэладиз республикадин гьич са райондани и жуьреда еке фикир гузвач.

Конференциядал рахай Дербентдин педколледждин директор Шарафудин Сейидо-

лейман Сулейманов, Къазанфар Зульфийкарован неве, муаллим Ибадуллагь Къазанфаров, Белиждин гимназиядин лезги чалан муаллим Гьулангерек Ибрагьимова ва хейлин маса муаллимар рахана.

Докладар келайбуру чал хуьниз, ам жегилриз кланаруниз талукь месэлаяр веревирдна, хьсан теклифар гана. Урус чалай лезги чалаз мультфильмаяр таржума авунал машгул Э.Гьусейнова кьейд авурвал, алай вахтунда машгул мультфильмаяр лезги чалаз таржума авунихь аялриз гьвечизамаз чал чир хьунин жигьетдай еке метлеб ава. Ада авунвай крарикай ва вилик акьвазнавай везифайрикай ихтилатна. И царарин авторди орфографиядин кьайдаяр мягькемаруни, талукь комиссияди лазим кьвалах тухунин гереквал арадал атанвайди лагьана. Гьакьикьатдани, алай вахтунда хейлин гафар какахьай кьайдада кхьизва, иллаки сложный гафарихь галаз алакьалу кьайдаяр мягькемарнавач. Ибадуллагь Къазанфарова вичин атабуба Къазанфар Зульфийкарован сихилдикай, адан уьмуьрдин делилрикай ихтилатна. Мектебра келзавай аялри сегьнедал устадивилелди лезги шаиррин ширир келна.

Конференциядин сергьятра аваз Нариман Абдулмуталибова хайи чал вилик тухунин рекье агалкьунар къазанишай, конкурсра иштираккай муаллимирив, аялрив шад гьалара шабагьар вахкана.

Икї, Эминхуьруьн мектебдин лезги чаланни эдебиятдин муаллим А.Нурметова, Герейханован хуьруьн ктабханадин заведующий Э.Рустамова райондин администрация-

Вирибурун руьгь жажна

ва Нариман Абдулмуталибова чал, меденият раижунин карда тухузвай кьвалахдиз члехи кьимет гана. Ада кьейд авурвал, Сулейман-Стальский райондай гьар йисуз 30-50 кас колледждик экечзава. Кьведай йисалай ада и райондай гьар йисуз 10 выпускникдиз чпин патай чкаяр чара ийидайдакай лагьана.

Публицист, тарихчи Ризван Ризванова лезги чалан кьадим кхьинрикай ихтилатна. Ада малумаривал, араб чалал авунвай лезги кхьинар, тїмил ятлани, 19 асирдилай виликни хьана. Ахьтин кхьинрин сифтеган чешме 1356-йисахь галаз алакьалу я. Тарихчийриз хьсандиз чизвай а чешме Кьурагьрин хуьруьн мискиндин кьванцел атанвай кхьинар я. Араб чалал ятлани, ана лезги чалан кьайдайралди тукьурнавай келимаяр ава. А кхьинар 70 йис идалай вилик Леонид Лаврова ахтармишна ва келдайбурув агакьарна...

Дагьустандин халкьдин шаир, Сулейман-Стальский райондин медениятдин управленидин начальник Майрудин Бабаханова 1871-йисуз акьатай Къазанфар Зульфийкарован "Куьредин абжуз" ктаб арадал атуникай, адан метлебдикай итижлу ихтилатна.

"Лезги газетдин" кьилин редактор Мегьамед Ибрагьимова конференциядин иштиракчийриз вичин ва редакциядин коллективдин патай хайи чалан сувар мубаракна, чалаз талукь мярекатар, конференцияр тухуни хьсан нетижаяр гузвайди кьейдна.

- Нахь чна, "Лезги газетдин" редакцияди, 4-сеферда яз, Махачкьала ва Каспийск шегьерин мектебра келзавай аялрин арада лезги чалайни эдебиятдай олимпиада кьиле тухвана. Алатай йисав гекьгайла, иштираккайбурун кьадар цїи 7 аялдин тїмил хьана. Тїмил хьунин себеб тлугьвалдихь галаз алакьалу тир. Чаз малум хьайивал, бязи мектебра хайи чалан тарсар исятда онлайн кьайдада кьиле физва. Чаз чизвайвал, сентябрдилай инихь мектебра аялри адетдин кьайдада чирвилер кьачузва. Эгер мектебра хайи чаларин тарсарив и теьгерда эгечлун давам хьайитла, чалан кьисмет хьсанди жедач, - лагьана М. Ибрагьимова.

Конференциядал гьакїни Мегьарамдхуьруьн райондай атанвай муаллим Алаудин Саидов, и царарин автор, "Лезги ким" тешкилатдин реьгер Эмран Гьусейнов, Дагьустандин писателрин Союздин лезги секциядин реьгер Владик Батманов, шаирар - Саждин Саидгьасанов, Абидин Камиллов, Су-

дин гьурметдин грамотайриз, лезги чалан муаллим Р.Алиметова Тївар кхьенвай сятиниз лайихлу хьана. Райондин кьили Кьасумхуьруьн телевиденидин кьуллугьчийар тир Камилла Гьабиевадиз, Казбек Гьажиева, аялрин "Чубарук" бахчадин заведующий Р.Рагьмановадиз, Эминхуьруьн мектебдин лезги чалан муаллим Ж.Жигеровадиз, Агьа Стлал-Къазмайрин мектебдин гьвечи классрин муаллим И.Абдуллаевадиз чухсагулдин чарар вахкана.

РД-дин милли сиясатдин ва динрин крарин рекьяй министр Э. Муслимова Н. Абдулмуталибова "Миллетрин арада ислягьвал ва разивал мягькемарунай" гьурметдин лишан вахкана. Министрдин гьилляй гьурметдин грамотаяр В. Батманова ва Р.Халикован тїварцїихь галай Кьулан Стлалрин мектебдин директордини кьачуна.

И.Яралиеван мергьяматлувили "Умуд" фондуни председател Савин Велиева и келунин йисуз тафаватлу хьайи муаллимирив, ученикрив, бахчайра тербия кьачузвай аялри пулдин премияр гана.

Кьилди кьачуртла, пулдин пишкешриз са жерге муаллимар лайихлу хьана: А.Нурметова, Д.Кьурбанова, М.Муталибова, Н.Шихнабиев, З.Идрисова, З.Селягьова, С.Османова, И.Рашидова, Я.Рамзанов, Р.Расулов. Ученикрин арадай пулдин пишкешар Р.Селягьовазани А.Межидоваз гана, бахчайра тербия кьачузвай бицлекрикай - А.Наврзбеговадиз, А. Абдуллаевадиз ва С.Цмихановадиз.

"Умуд" фондуни яратмишзавай интеллигенциядин векилризни фикир гана. Премияр гайибурун жергеда шаирар, журналистар, медениятдин кьайгьударар ава: Саждин Саидгьасанов, Агьмедпаша Агьмедпашаев, Мизамудин Магьмудов, Райсудин Набиев, Мегьамед Мегьамедханов, Рустам Кьарибов, Исли Исрафилова. "Хайи чал чирунин ва хуьнин карда виридалайни хьсан мектеб" лишандик кваз Агьа Стлал-Къазмайрин ва Кьулан Стлалрин мектебрив шабагьар вахкана. И жигьетдай бахчайрин арада Кьасумхуьруьн 1 ва 3-нумрайрин, гьакїни Курхуьруьн бахчайрин тафаватлувал кьейдна. "Йисан муаллим - 2020" Вирироссиядин конкурсдин республикадин паюна гьалиб хьайи Испикрин мектебдин ингилис чалан муаллим Л.Шихбабаевадизни премия агакьна.

Гегьенш конференциядилай кьулухь хьсан концерт гана.

"Элкьвей столдихь"

Мердали ЖАЛИЛОВ

18-февралдиз Республикадин этнический культурайрин центрада Дагьустандин милли чалар хуьнин ва виликди тухунин месэлайриз талукь "элкьвей стол" тешкилнавай.

Мярекат РД-дин милли политикадин ва динрин крарин рекьяй министр Энрик Селимович МУСЛИМОВА ачухна ва кьилени тухвана. Ада республикада милли чалар, культураяр, адетар хуьнин, ахтармишунин, виликди тухунин крариз вири обществоди кьетен фикир гузвайди, ятлани хейлин четинвилер, гьилляй акьатзавай ивира авайди кьейдна. Кьватл хьанвайбуруз а месэлаяр веревирд авун ва тайин тир рекьер кьалурун теклифна.

Мярекатдал метлебулу рахунар инсандин ихтиярар хуьнин ва гражданин общество виликди тухунин рекьяй РД-дин Кьилин патав гвай Советдин председател З.З.Ильясова, РАН-дин ДНЦ-дин тарихдинни археологиядин ва этнографиядин Институтдин илимдин кьилин кьуллугьчи, илимрин доктор М.М.Мегьамедханова, ИЯЛИ-дин грамматикайрин рекьяй ахтармишунин отделдин заведующий М.А.Мегьамедова, ДГУ-дин филологиядин факультетда хайи чалар чирунин центрадин директор М.А.Гьасановади, масабуру авуна.

Аспирантка М.А.Ибрагьимовади вичи гьазурнавай "Дидед члаларин аудиоктабдин" ("рахазвай ктабдин") презентация кьиле тухвана.

Рахай вирибуру кьадардиз тїмил тир вири халкьарин чалар хуьнин гьал кьурхулувилик квайди, хайи чаларал рахазвайбурун, келзавайбурун, кхьизвайбурун кьадар кьвердавай тїмил жезвайди кьейдна. Чал хуьзвай сад ла-

гьай ужагь хизан, ахпа аялрин бахчани мектеб хьуниз килигна, обществодин вири кьатара хайи чалар чирунин, абу-рал рахунин, несилри сада-садал агакьарунин рекьерикай чпин фикирар лагьана, теклифар гана...

* * *

19-февралдиз ДГУ-дин ректоратдин конференц залда филологиядин факультетдин алимунихь ва студентрихь галаз тешкилай гьурьшни винидихь рахнавай месэлайриз талукьарнавай. Иниз Дагьустан Республикадин информациядин ва печатдин министр Умаросман ГЪАЖИЕВ, СМИ-рин редакторар, илимдинни общественностдин хейлин векилар, студентар атанвай.

Мярекат филфақдин декан, илимрин доктор Ш.А.Мазанаева ачухна, гаф министр У.Гь.Гьажиеваз гана.

Ада алай аямда чи милли СМИ-яр авай гьалдин, аниз кьвалахал кьвезвай пешекарин, кхьизвай материалрин ва маса месэлайрин гьакьиндай суьгьбетна, милли журналистикадин вилик акьвазнавай гзаф месэлайрикай вичин фикирар лагьана, гьалар четинбур, кьелелай кьурху кутазвайбур тирди кьейдна. Милли СМИ-яр квахьайтла, чалар хуьнин крар генани кьеле гьатда. Квахьда чаларни, культурадин ивира ни... Гьавилляй кьетен программаяр веревирдна, госуьдарстводин дережада вилик эцигун чарасуз я.

Чпин фикирар мярекатдал профессор Ш.А.Мазанаева, РД-дин Кьилин патав гвай махсус Советдин векил З.З.Ильясова, ДГУ-дин филфақдин Дагьустандин чаларин кафедрин заведующий М.Р.Багамаева, РД-дин журналистрин Союздин председател А.А.Камалова, журналистикадин отделенидин преподаватель Гь.А.Мегьамедова ва масабуру лагьана.

Бицлекрин конкурс

Лезги ФЕТГЬУБЛАГЬ

Сулейман-Стальский районда дидед чалан суварин сергьятра аваз медениятдиз, хайи чалаз талукьарна са жерге конкурсар, мярекатар кьиле фена. КТВ-дин кьилин редактор Эльвира Небиевади райондин образованидин управленидихь галаз санал тешкилай "Хайи чалан гьамга булах" конкурс иллаки итижлуди хьана. Адан кьетенвал адакай ибарат тир хьй, лезги шаирри кхьенвай ширир келунин онлайн-флэшмобда анжах 3-7 йис тамам хьанвай бицлекри иштиракна.

Лагьана кланда, гьвечи аялрин арада и жуьредин конкурс цїи сифте яз кьиле фена. Аялриз гьвечизамаз хайи чил, хайи чалан гаф кланарунин, ширир хуралай келунин жигьетдай абурун алакьунар вилик тухунин макьсадалди кьиле тухвай конкурс гзафбуру хушдиз кьабулна.

Сулейман-Стальский райондин администрациядин Инстаграм-аккаунтдин куьмеқдалди кьиле тухвай конкурс 10-февралдилай 15-февралдалди давам хьана. Санлай кьачурла, 55 аялди иштиракна.

Гьалибчидизни хьсан чкаяр кьурбуруз Имам Яралиеван мергьяматлувили "Умуд" фондуни патай пулдин пишкешар гана. 1-чка райондин Цїийихуьрй тир, пуд йисан яшда авай **Амира Наврузбеговади кьуна (10 агьзур манат)**, 2-чка - Курхуьрй тир, вад йиса авай **Арина Абдуллаевади (7 агьзур манат)**, 3-чка - Цїийихуьрй тир, кьуд йиса авай **Сафия Цмихановади (5 агьзур манат)**.

Идалайни гьейри, конкурсда ишти-ракай вири аялриз шагьадатнамаяр ва гьар садаз агьзур манатдин пишкеш гана.

Лезги члалан кхьинар: виллик фин ва орфографиядин бязи месэлаяр

(2021-йисан 19-февралдиз Къасумхуьрел кыле фейи лезги члалан илимдинни тежрибадин IX лагъай конференциядихъ галаз алакълу яз)

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

(Эвел - 7-нумрада)

1938-йисуз тамамвилелди киллицидал элячлуни уьлкведин шегъерра лезги члалал гзаф ктабар акъатна. Урус алфавитдин графикадал элячлуни орфографиядизни цийикла килиг хъувуниз мажбуьрна. Члалан кхьинар тестикъарунин карда алим Мегъамед Гъажиева илимдин рекъелди пешекарвилелди ахтармишунар тухвана. Нетихада лезги литературадин члалан кхьинрин кхьайдайрин квалатлал (свод) арадал атана. И тежриба сифте кам тир.

Члалан кхьинрин кхьайдай артимш хъунин ва къвез-къвез гуьнгъна гъатунин важиблу кваллахар чи нуфузлу алимрин ахтармишунрихъ, илимдин кваллахрихъ галаз алакълу я. Лезги члалан орфографиядин кхьайдайрин квалатлал сифте яз 1938-йисуз тукълурна (тукълурбайбур - М.Гъажиев ва А.Алкадарский) ва гуьгъуьнлай, 1941-йисуз, сад лагъай орфографиядин гафарган (идалай кьулухъ - ОГ) чап-

Букар Талибов

дай акъатна. Сифтегъан тежриба тирвилляй ам анжах 6-7 йисуз къван бакара атана. Члалан машгур алим М.Гъажиева тестикъарайвал, и йисарин тежрибади орфографиядин гафаргандик ва кхьинрин кхьайдайрик квай кимивилерни рехнеяр винел акъудна. Алимди 1950-йисуз "Лезги члалан орфографиядин словарь" (къвед лагъай тукълур хъуваз акъудай гафаргандивай еке крар клан хъунни дуьз тушир. Ихътин веревирдер авун, гьелбетда, къенин орфографиядин кхьайдайрани а члаванбура авай гъвечиди тушир фаркъ фикирда къунихъ галаз алакълу ийизни жеда. Инкариз тежедай делил ам я хьи, цийиз акъатзавай гъар са гафарганди гъа девирдин са тайин муддатда халкъ-

дин кхьинар виллик финиз, орфографиядин кхьайдайр мягъкемаруниз рум гузва. Йисар-вахтар алатайла, яшайишда, члала тлебии сагъгда дегишвилер арадал къвезвайла,

Ражидин Гъайдаров

ОГ-арни девирдихъ галаз къадаибур, тайин муддатда халкъдин сивера авай гафарин квалатлал кхьинра ишлемишдай кхьайдайр къалурдай ва тестикъардай кылин чешмейриз элкъуьн лазим я. Гъавилляй цийи ОГ-ар пайда хъезва, дуьз тушир чкаяр алимри тукълур хъйизва, илимдал бинеламиш хъана, кхьайдайр субутзава, тестикъарзава. Жезмай къван регъят ва илимдин делилралди субутнавай гъалдиз хкизва.

Орфографиядин кхьайдайр литературадин члалан нугъатдин бинедаллаз тестикъарзава. Малум тирвал, алатай асирдин къвед лагъай паюнин эвел килера лезги литературадин члалан бинедат гъатнавай нугъатдин "гуьне" твар "куьре" тварцелди эвез хъувунин месэла са жерге районрин векилри къарагъарна. Амма литературадин нугъат, ам ишлемишзавай мулкар бес къадарда ахтармиш тавунвайвилляй вахтуналди яз "гуьне" твар тунин фикирдал акъвазна. И месэладай а члавуз нуфузлу алим М.Гъажиева кхьейдна: "Чна фикирзавайвал, и районрин векилрин истемишунрихъ мягъкем себебарни ава, и месэла мукъвал вахтара илимдин рекъелди ахтармишуниз ва гъялуниз лайихлуди я".

Литературадин члалан нугъатдин твар дегишар хъувунин месэла гележегда гегъеншдаказ веревирд хъувур делилар малум туш ва, къенин югъ фикирда къуртла, алай вахтунда и месэла важиблувал авайди яз ама лугъуз жедач. Цийиз клел-кхьин арадал атай члаларин орфография таммаказ са нугъатдин сергъятрал бинеламиш хъунни мумкин кар туш. Члалан кхьинар артимш хъунин ва орфография кхьвердавай мягъкем хъунин держайридик фикир гайила малум жезвайвал, чпихъ лексикадинни семантикадин жигъетдай кьетленвилер авай нугъатрин бязи гафар чи ОГ-ра гзаф къадарда гъатнава.

Зурба алим, маарифчи Гъажиев Гъажиегова "Эдебиятдин члаланни орфографиядин месэ-

лаяр" илимдин кваллахда ихътин фикир лагъанай: "Эдебиятдин члалан бинедиз къачузавай нугъатдал рахазвайбурун сан амай нугъатрал рахазвайбурулай артух хъунухъ лазим шартларикай сад ятлани, им са артух кар алай члехи шартл туш".

Орфографиядин кхьайдайрин квалатлар тукълурдайла, члалан тлебиатдихъ галаз къадай принципрал амал авун кылин шартл я. Орфографиядин месэлаяр гъалдайла, малум тирвал, морфологиядин, фонетикадин, тарихдин (ва я адетдин) принципар вилив хуьзва. М.Гъажиева вичин "Дагъустандин члаларин кхьинрин месэлаяр" илимдин кваллахда кхьейднавайвал, Дагъустандин члаларин, гъа жергедай яз лезги члаланни, орфографияр асул гьисабдай фонетико-морфологический (какахъай) принципдалди тайинарун кьетлна¹.

Чи члалан орфографияда гзафни-гзаф фонетикадин ва морфологиядин принципар къуватлу я лугъуз жеда. Фонетикадин принципди гафар сивяй гьикл акъудзаватла, гьикл кхьин истемишзава: *кьел, дад, сал, члал, ...*

Агъмедуллагъ Гуьлмегъамедов

Члалан орфографиядин квалатлал арадал гъайидалай инихъ кхьинрин кхьайдайр къвердавай мягъкем хъуни фонетикадин принципдин "ихтиярар" эвеландалай хейлин гуьтлуь авун тлебии гьерекач я. Ик тирвилляй орфографияда анжах са принципдивай "агъавализ" жезвач. Идахъ вичин тайин себебарни ава. Гекъигун патал лугъун хьи, лезги члалал рахазвайбурун география гегъеншди я ва гъавилляй нугъатралди девлетлуди тир чи члала гъа са манадин гафар сивяй гъар жуьре акъудзава. Месэла, литературадин члалан "куьн" гафунихъ "чуьн", "цуьн", "муькуь" гафунихъ "маты", "мици" нугъатрин жуьреяр (вариантар) ава. Ихътин кьетленвилерни тафаватлувилер себеб яз члалан кхьинрихъ тестикъарнавай кхьайдайр хъун чарасуз я. Члал артимш хъунин, са члалал кхьенвай затларин гъавурда а члалан сагъибар асантдаказ акъунин месэла орфографиядин мягъкемвилелай аслу я.

Вири гафар гьикл сивяй акъудзаватла, гьикл лугъузватла, гьикл кхьена кланда лугъудай фикирри, асул

гьисабдай, орфографиядин кхьайдайр виллик тефенвайвиллин, абур эвелимжи дережедани мягъкемариз тахъанвайвиллин гьакъиндай шагъидвалзава. Амма инал кьетлен-

Унейзат Мейланова

даказ кхьейдна кланзава хьи, ихътин фикир санлай вири лексикадиз талукъ туш. Орфографиядихъ галаз сих алакълу авай морфологиядин, словообразованидин, фонетикадин, морфемикадин бязи кьетленвилер чпин истемишунрал амал авуниз мажбуьрзава.

Тамамвилелди фонетикадин принципдиз терефдарвал авун эсиллагъ виже къведай месэла туш. Бязи вахтара нугъатрин векилри чпин нугъатдин жуьредин гафар кхьинра ишлемишзава. Чи йикъара члалакай макъалаяр кхьизвай бязи нугъатпересри гъатта винидихъ кхьейднавай жуьредин "чуьн", "цуьн", "канивал", "жи", "чубъ" ва ихътин нугъатра жедай гафарин жуьреяр орфографиядин гафарганра хъана кланзавайди я лугъудай "ажайиб" фикирарни раижзава².

Муькуь патахъай фикир гайитла, тамамвилелди фонетикадин принципдал амалзавай члал вич орфография авачирди, кхьинрин тарих лап куьруди я лугъуз жеда...

Алай вахтунда кьве тахан (т-тт, ч-чч, к-кк...) гъарфаркардик кухтун хъсан яз гьисабзавайбури ава. За къатлайвал, ихътин фикирдал алайбурун члехи пай асул гьисабдай кьелемчиар я. Мектебра кваллахзавай гзаф муаллимри им хъсан рехъ туширди кхьейдзава. Идахъ, гьелбетда, гъавурда акъадай себебарни ава.

Малум тирвал, 1963-йисуз кыле фейи махсус конференциядал чи члалан кхьинрай кьве тахан гъарфар ахъудунин месэла гъялна. Члал виллик финин, орфография къвез-къвез мягъкем ва кутугай гъалдиз мукъва хъунин тарихдиз сиягъат авуртла, и крарал машгъл хъайи алмир, пешекарри къабулай къарарриз фикир гайитла, чун гьакъикъатдин гъавурда хъсандиз

акъада. Санлай къачурла, ахътин гъарфар арадай ахъудуну чи члалаз хийир ганвайдан шагъидар я кье чун. Са шакни алачиз, им виллик финин рекъе къачунвай нубатдин кьетли камарикай сад тир. Вирибуру виллик финикай, гегъеншвилерикай фикирзавайла, чун гила кьулу-кьулухъди хъфидани?! Гьелбетда, гъужетар, жуьреба-жуьре фикирар арадал атун са клусни мягътел жедай кар туш. Ихътин макъамра члалан сагъибрихъ хъуси зендер, къатлунар хъун важиблу кар я. Кьетлендаказ кхьейд ийиз кланзавай мад са месэла ава: вучиз ятлани, *ч-чч, т-тт* ва маса гъарфар арадал хъунин терефдарри и гъарфар анжах гафунин эвел кыле авайла а кхьайдадал амалзава. (Ихътин делилар, алай вахтунин орфографиядин къанунарни гьисаба такуьна, бязибуру а гъарфарикай менфят къачузвай чешмейрай якъин жезва).

Месэла, "куччагъ" гафуна кьве «ч» гъарф кхьизва, амма "чара-ччара" хътин гафарихъ галаз и дуьшуьшда сесерин жигъетдай гьихътин мукъвалвал ва я чаравал аватла, гъа тафаватдай кьил акъудунни регъят акъваздач.

Аквадай гъаларай, ихътин гъарфарин месэла, лазим кхьайда тайинарна, гъа сифтедилай (латин гъарфарин графика кардик квайла) бегъемвилелди гъялнач. Мисал яз, латиницадикай менфят къачур девирда "патахъай" гаф кхьидайла, кьве "п" ва кьве "т" гъарфар кхьизвай³.

Ашкара гьакъикъат чуьнуьхиз жедач хьи, алай аямдин графикадин кхьайдайралди чпи кьве сес кьалурзавай, амма кхьин гъа са жуьреда ийизвай гъарфари клелзавайбур тешвиш ийизвай дуьшуьшар тахъанани туш. Гьакл ятлани, и месэла виридалайни муракабди, гафар-члалар малумаруналдини теклифар гуналди регъятдиз гъялиз тежедайди я. Гъа са вахтунда алатай асирдин эвел килера къабулай ва са тайин девирда уьмуьрдизни кечирмишай къарардиз къенин юкъуз цийи кылелай килиг хъувунин месэла гзаф мукъаятвални мукъуфлувал истемишзавайди я. Эгер гъа тежриба авайвал тикрар хъувуртла, ада хийир гуда лугъун пара гиман алай кар хъиз акъваза.

Къенин аямда са тимил гафар себеб яз члала "инкъилабар" тешкилуни лазимвал ава лугъуз жедач. Асул гьисабдай контекстдай ахътин гафарин метлебар кьил акъудун четин кар туш. "Къеве гъатдай" дуьшуьшар лап тек-туьк хъун мумкин я, гъамни ахътин гафар кхьинра текдиз, составной паяр яз ва я ибарайра гъалтзавайла: *чара; чара хъувун; тар; куьгъне тар...*

(Кьатл ама)

1. И месэладай гегъеншдаказ "Дагъустандин члалар" (II выпуск) ктабда кхьенва, Махачкъала, Дагъупедгиз, 1954. 69-71-ч.
2. И месэладиз талукъ яз "Лезги газетдин" 2017-йисан 11-нумрада "Лезги члалан нугъатрин гафарин кьетленвилер" твар алай зи макъала акъатнай.
3. И гьакъиндай "Лезги газетдин" 2007-йисан 39-нумрадиз акъатай Р.Гъайдарован интервьюда лагъанва.

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Дагъустан вишелей виниз миллетар къадим заманайрилай санал гъурметлудаказ яшамаш жезвай къетлен чка я. Гъар са халкъ вичин надирвилелди тафаватлу жезва, гъа са вахтунда абур сад-садаз мукъвани я. Бубайрилай атанвай тлуьн-хъун-ралдини алуқдай пек-паргалдалди, хийир-шийирдинни ацукъун-къарагъунин адетрин жуьреба-жуьревилелди фаркълу абур гъурметлу са хизан тешкилзава - дагъустанвияр.

“Люминарида” - выставка

ИкI, ДАССР-дин 100 йисан юбилейдин серенжемрин сергъят-раваз мукъвара Ахцегъ райондин Хуьруьгрин хуьре, просвещенидин “Люминари” центрадиз Дербент шегъердай “Девиррин алакъадин цигргъ” (“Нить времён”) выставкадин цийи проект гъаз РД-дин культурадин министерстводин къаюмвилек квай “Дуьньядин медениятрин ва динрин тарихдин музейдин” коллектив атанвай. Февралдин эхирдалди давам жезвай къетлен выставкадикай ван хъайила, “Люминари” центрадин залда хуьруьгвийрилай алава къунши хуьрерай ва Ахцегъай атанвай ксарни авай.

- “Девиррин алакъадин цигргъ” проектдин выставкакар гъаз чун Казань, Астрахань, Грозный шегъерра хъана ва виринра тамашачийри хъсан къимет гуналди къабулна, - къейдна музейдин директор ва проектдин руководитель Диана Гъасановади. - Цийи выставка (адак Къиблепатан Дагъустандин халкъарин дишегълийринни итимрин милли парталрин, чи хуьрерин тамашуниз лайихлу бязи чкайринни дагъвийрин къетлен къаматар къалурзавай шикилрин экспонатар ва къиблепатан дагъустанвийрин милли парталрикайини пишарикайи суьгъбетзавай, гъаки къиблепатан Дагъустандин гуьзелвал къалурзавай документально-художественный фильм ква) гъаз гила чун сифтени-сифте иниз вучиз атанва лагъайтIа, Ахцегъ райондин баркаван чили улкъведиз илимдинни искусстводин жуьреба-жуьре рекъерай вишералди зурба ксар гана. Къвед лагъайди, гъукуматди чкадин туризмдиз фикир гузвай вахтунда ина и кар патал вири мумкинвилер ава: кудай дарман ятарин гъамамар, урусрин машгъур къеле, надир мукъвер, музейр... Абурулайни гъейри, “Люминари” центр (ам рикIел атана туклуьрайди сагърай!) - им милли культура, чи халкъарин лап хъсан адетар жегъилрив агакъарун, абур бубайрин баркаллу чешнейралди ватанпересар яз тербияламышун патал девирдин истемешунрив къур вири шартIарал тамин лап хъсан майдан я. Къилинди, къе чна просвещенидин мергъяматлувилин “Люминари” центрадин президент, РД-дин лайихлу муаллим **АБДУЛКЕРИМОВ Магъмуд Абдулжалиловичахъ** галаз санал къвалахунин рекъай икъар кутлунзава.

Трибунадихъ “Люминари” центрадин президент Магъмуд муаллимди чка къуна: - Гъурметлу мугъманар, мярекатдин иштиракчяр! Къе къадим Дербент шегъердай багъа савкъат-выставка гъаз яратмишунин интеллигенциядин чехи делегация атунал ва Дуьньядин медениятрин ва динрин тарихдин музейдихъ галаз санал къвалахунин рекъай икъар кутлунзал чун пара шад я. “Люминари” центрадиз улкъведин ва дуьньядин гъаф пилерай тежриба къачунин мураддалди мугъманар къевезва. Шаз гъатта яргъал Австралиядайни кваз атанвай. Эхъ, им Дагъустанда просвещенидин къетлен жуьредин сифте центр я. Ина аялриз, жегъилриз чпин хушуналди къани рекъай вини дережадин пешекарривай пулсуздаказ машгъулатрин тегъерда чирвилер къачудай, чпин алакъунар, бажарагъ ачухардай, рикI аладардай ва, къилинди, гележегдин пеше хкъдай надир мумкинвилер ава. Мугъманриз, йифиз акъвазна, ял ядай шартIарни яратмишнава.

Хъсан выставка тешкилнавай Дербентдин махсус музейдин коллективдин тIварцихъ тебрикдин хуш келимаяр трибунади хъай Ахцегърин тарихдинни край чирдай музейдин директор, РД-дин культурадин лайихлу къуллугъчи Агъмед Дагъларов, райондин культурадин управленидин начальник Къистер Гъаниева ва маса ксарни рахана.

Мярекат тамашачияр Къиблепатан Дагъустандин гуьзел пейзажрини халкъарин адетриз талуку выставкадин таъсирлу экспонатриз, документальный фильмдиз килигуналди (абур тамашачийриз пара бегенмиш хъана), мугъманрихъ галаз мукъувай таниш хъуналди давам хъана.

Тамаша

“Къве хъел”

Эминат ЗАИРБЕГОВА

Лезги театрдин коллективдин яратмишунрин къвалах эхиримжи йисара вини дережада аваз вилик физва. И карда театрдин режбеввал гузвай директор Динара Эминовади вири серенжемар къабулзава. Къилди къачуртIа, театрда эцигзавай гъар жуьредин жанрайрин тамашаяр хъсан ери ва мана-метлеб авай бур хъун патал ада Москвадай, Махачкъаладай, гъатта маса улкъвейрайни зурба алакъунар, тежриба авай хъсан режиссёрриз теклифзава.

Гъахтин режиссёррикай сад яз, Россиядин лайихлу деятель, вири улкъведа тIвар-ван авай режиссёр Тулпаров Скандарбек Данияловичаз Лезги театрдин сегънеда тамаша эцигун теклифна. Ада и мукъвара урусрин драматург Александр Володинан сад хътин тIвар алай пьесадин бинедаллаз эцигнавай

си хушбахтвал патал ватанпересвал ва дуствал квадариз жедани? Хъсанвиллинни писвиллин сергъят гийм я?

“Къве хъел” тамаша эцигнавай пьеса авторди ибрет жедай къисадин жуьреда къхенва. Дегъ заманадин инсанрин арада девлетлуяр ва кесибар авайди тушир. Вири сад тир, са сихил, тайифадин чIехиди къиле авай. Къвалерни авачир, яша-

тинди я: тамаша яшамаш жезвай тайифадин ислягъ уьмуьр бедбахтвилек акатнавай, чпин арада авай Яр-гъиди къве хъелиналди яна къиникъ себеб яз сихилдин инсанри къалабулух къачунвай. Ам сихилдин инсанрин арада къал твазвай Дяведин инсандин нагъахъ крар дуьздал акъудун патал тайифадин советдал рахун лазим тир. Амма ам агакънач. Тайифадин чIехиди тах-

“Къве хъел” трагикомедия къадим девирда хъайи вакъийриз талукъарнаватIани, тамаша алай аямдихъ глазами хъсандиз къазва.

Ина алай девирдин са шумуд суалдиз жавабар гузва: жуван хсу-

мишни къветIера, магъарайра жезвай. Инсанрал тIварарни алачир, анжах - лаклабар: Япар яргъиди (Рамик Рамазанов), Тайифадин чIехиди (Саидин Думаев), Дяведин инсан (Валерий Сулейманов), Иердиз рахадайди (Гъамзабег Эмиралиев), Зирекди (Руслан Пирвердиев), Нер яргъиди (Ферман Мухтаров), Хъалхъас къиб (Амалия Керимова), Хендеда (Зарифа Къухмазова). Дагъустандин лайихлу художник Де-

мир Исакъова гъазурнавай къадим девирдин инсанрин алапатдин парталрай ва декорацийрин шикилрай чаз гъа девирдин яшайиш лап гуьзгъудай хъиз акъвазна. Тамашадин мана-метлеб ихъ-

сиркара жагъуриз алахънава, ама Яр-гъидан къайгъусуз Хендеда лагъайтIа, ам ни янаватIа чирна, гъадан паб жез гъазур хъанва. Тайифадин инсанрин, иллаки Зирекдан, Иердиз рахадайдан шак физва Япар яргъидал... Япар яргъиди ва адан къани руш Хъалхъас къиб тахсиркара вуж ятIа чириз гъаф алахъна.

Эхирни чир хъана. Дяведин инсандин буйругъдалди Нер яргъидани Иердиз рахадайда Яр-гъиди хъилерай янай.

Акъазвайвал, уьмуьрдин секинсузвилер, инсанрин арайра авай нагъакъан крар, гъахъсузвилер, чIурувилер лап къадим заманайрилай инихъ давам жезва. Чи экуь, мублагъ, обществодин еке дережадиз акъатнавай культура авай инсанрин арада вучиз жезва ихътин къулайсузвилер? Къанни сад лагъай асирдинни къадим заманадин цIикъвед лагъай виш йисан яргъал девирдин арада вучиз са къусни тафават авач? Фикир це, инсанар!..

Культурадин маканра

Халкъдин къуллугъда

Хазран КЪАСУМОВ

И йикъара чун Эминхуьруьн Культурадин къвалин къвалахдихъ галаз таниш хъана. Вилик йисара эцигнавай дараматда кардик квай и маканда хъсан къайда, михъвал авайди, ана ремонтрин къвалахар тухванвайди гъасятда къатIуз жезва.

Цларал алай “Абуру Ватан патал женг чIугуна”, “Лезги чIал хуьх ва вилик твах!”, “СтIал Сулейман - XX асирдин Гомер”, “Етим Эмин - лезги поэзиядин чирагъ”, “Советрин Союздин Игитар”, “Дагъустандин Автономиядин 100 йис”, “Чун терроризмдиз акси я” ва маса стендри, фотомонтажри иниз къевезвай-бурун фикир чпел желбзава.

Культурадин къвалин художественный руководитель, бажарагълу манидар Асан Селимова чаз лагъайвал, ина милли музыкадин алатрин, спортдинни сагъламвиллин, хордин, шахматринни шашкайрин кружокар кардик ква. И кружокра 60-дав агакъна хуьруьнвийри иштиракзава.

Культурадин къвалихъ 12 кас-

Гъевескаррин дестеди “Гам хурунин мел” сегъне къалурзава

дикай ибарат тир художественный самодеятельностьдин хъсан коллектив ава. Адан активный иштиракчяр тир СултIанагъмед Хидирова, Селим Селимова, Алла Буржалиевади, Раижат Жигеровади, 1966-йисуз Москвада къиле феи Дагъустандин культурадин декададин иштиракчи Гъажибала Гъажимисриева, Сиграт Мегъамедова ва масабуру хуьре ва районада тухузвай культу-

радинни шадвилерин мярекатра иштиракзава, манияр лугъуналди, музыкадин алатар яр-гуналди, къуьлер авуналди, агъалийрин гуь-гуьлар шадарзава.

Культурадин къвалихъ кIелдай-бурун ва 200 касдиз ацукъдай чка-яр авай тамашачийрин залар гала. Иниз къевезвайбуру газетрикайни журналрикай, шахматрикайни тIа-майрикай менфят къачузва.

ЧУБАРУКАР

ГЪУБРМЕТЛУ ДУСТАР!

Фригърин цIурер

Мекъи йикъар алатзава. Адукъзавайди март - гатфарин варз я. Гъвайрик хъуь-туьлвал, чимивал акатнавайди виринра гъиссзава.

Инсанрик гатфарин кIвалахар гъиле къыз тади ква. Салара, багълара куьгъне цIамар, амукъяр санал кIватлиз, цIаяр хъийизва. Тарар, кул-кусар къурай хилерикай михъзава, цIийи къелемар акIурзава.

Аялриз бес тIимил крар авани? Сифте нубатда лап хъсандиз кIелун герек я. ТIугъвалдин азарди гзафбур тарсарикай хъудна. Гила азар тIимил, зайиф хъанвайла, тарсарал кIевелай алахъун лазим я. Чир хъухъ, куь хъсан къиметри, чирвилери вирибур шадарзава.

Вилик чи дидейринни вахарин, сусаринни бадейрин сувар - 8-Март ква. Адаз гиламаз гъазур хъайитIа, мадни хъсан я.

Дидейриз бахинавай манияр, махар, гъикаяяр, шикилар гъазура!

Дидейри балайралди дамазавайди я. Дидедин тавазидин, манидин чимивални кIанивал эвездай затIни дуьньядал алайди туш. Бахтлу хъурай куьн вири! Сагъ хъурай ва дири!..

“Чубарукдикай” къве келима

Мевлидин ИСМАИЛОВ,
пенсияда авай муаллим. Самур

Жегъил шаир Владик Батманова гъеле школада амаз хъей ширир за “Лезги газетдай” кIелнай. Вичихъ эсерар хъинин тежриба тахъанмаз хъейбур тиртIани, абур чпел кIелзавайбурун дикъет желбдайбур хъанай. Адан сифтегъан шиирин кIватIал “Билбил” зи гъиле гъатнач. Ингъе Самур хъуре са гурлу межлисда чун мукъувай таниш хъана. Ада заз, вичин патай савкъат яз, Дагъустандин ктабрин чапханада акъуднавай “Чубарук” ктаб гана. Ктабдин сифте жилдинал гатфарин чархачи, кIуфа цуьквер алай тарцин таза берт къунвай ислегъ къушран-чубарукдин, къвед лагъай жилдинални автордин вичин шикилар алай.

Ктабда гъатнавай эсерин чIехи пай авторди ДГУ-дин филфакада ва Соцпединститутда кIелдайла ва акъалтарайдалай къулухъ хъейбур я. КIалубдиз ктаб екеди туштIани, ана гъатнавай эсерин автордихъ тежриба хъанвайди, мана-метлебдиз ери авайбур, кIелзавайбурун гъевес хкаждайбур, мад сеферда кIелиз хуш къведайбур тирдан патухъай шагидвалзава.

Авторди алай вахтунда “Дагъустан” РГВК-да лезги чIалал “Вахтар ва инсанар” передача, гъакIни чIалаз, культурадиз талукъ мярекатар къиле тухузва. Владик Батманова вичиз шииратдин шегъре рекъел экъечIиз

шаир Сулейман бубадин эсерри куьмек гайидакай икI хъизва: “За яд хъвана Сулейманан булахдай”.

Шиирар халкъдин гегенш къатариз хуш жедайвал хъиниз, алава яз къейдзава авторди, Етим Эминан, Апирза Саидован, Саждин Саидгъасанован эсеррикайни куьмек хъана.

Шаирдин эсерар ихътин паяриз чара ийиз жезва: дидедиз, муьгъуббатдиз, вичин ватан тир Хуьрел хуьруьз, алай аямдин тIалквал алай месэлайриз ва автордин гуьгъулдиз хуш ва такIан крариз бахшнавайбур.

Муьгъуббатдикай хъенвай шиирри виридалайни чIехи пай къунва. Абурун къадар 40-далай виниз алатнава. Авторди кIаниди гагъ цавун аршда авай гъетерив, гагъ пакаман ярарив, гагъни ашукъдин гъиле авай саздив гекигъзава.

Муьгъуббатдиз талукъарнавай эсерар кIелайла, абур Етим Эминан чIалариз ухшамшбур хъизни акъазва.

Владик Батманова вичин хайи Хуьрелрин акунар, адан тарих, берекатлувал гъар жуьре гекигунралди къалурзава:

“Руьгъдин чирагъ, пакаман рагъ, женетдин багъ я Хуьрелар”.

Шаирди перестройкади уьмуьрдиз гъанвай “къуччагъар” - ичкибазар, темпелар, иблисар, пулунихъ намус маса гузвайбурни русвагъзава...

Жегъил шаир Владик Батманов гележегда шииратдин шегъре рекъе еке къадамралди вилик фидайдак умуд кутазва...

Пакамахъ

Мерд АЛИ

ГъикI хъана кар? Нин къада тIвар?
Квахъна кIвалаяй пара затIар:
Гъинихъ фена калуш - чекме?
КъацIал алай бантни бегъле?
Таза гуьлуьт? Таза дасмал?...
Гъинай ятIа ихътин амал?

Къарагънава чи руш бици,
Гъич рахазвач гафар верци.
Гъилив тIуш гуз ава вилиз,
КIвачив тIуш гуз ава чилиз.
Я дидедив рахазвач ам,
Я бадедиз гузвач салам,
Стхадивни, вахавни гъич
Агатзавач, вегъенва куьч...

Аялриз кIела

НуькIрен тIуьнар

Самуил МАРШАК

- Гъина тIуьна нуькIре къе?
- Зоопаркда, са жуьре:
Асландивай сад-къве гъвел
Къачуна за къе эвел.
СикIре гана са тIимил.
Морожнини яд чими.

Бес бахчадиз фида къе вуьж?
Ракъурдани цававай къуш?...
Бирдан Мастан, ийиз мурмур,
Агатзава пелеваз нур.
Хканва чи рушан нини,
Ксанвай ам пичин кIаник.
Акун кумаз нини вилиз,
Хъуьрена руш милиз-милиз,
АхцIана кIвал нураривди,
Гъакъван хъсан краривди!..

Чекме фена кIвачел тадиз,
Бегъле фена гъилел тадиз,
Чанта къуьнуьхъ хъана фад динж,
Амукънач гъич затIни надинж!
Виртни тIуьна, чIемеда тваз,
Катна чи руш куьчедал фад!
Рехъ ачухъ я лап хунча хъиз,
Геж жедач руш къе бахчадиз!..

28.01.21

Филди багъишна газар,
Дурнади - къуьл са кIаза.
Носорогдин муьгъманда
ТIуьна калар мухан за.
Кенгурдин суварик
Финер кIватIна къуарик.
Севрен кIвале нагъардик
Акатна лап пайгардиз...
Тек са къаних
Малкамутдин туьтуьна
Амукъна зун туьтуьна...
Урус чIалай. Таржума - Мерд Алидин

Итимдин гаф

Н.АЛДЕРХАНОВ, С.МУРСАЛОВ,
(8-кл.)

Зулун эхирар тир. Са сеферда зун куьчедай кIвализ хкведайла, Къизилгуьл къари чпин варцел ашукънавай. Вичин къаншардиз акъатзамазди, ада заз лагъана: “Наби, чан хва, вак тади квани?” Сифте за бадедиз саллам гана, жузун-качун авуна. Ахпа за адаз зак са акъван тади квачирди лагъана. “ЯтIа, чан бадедин, заз пичина кудай са тIимил кIарасар хух. Аслан каникулриз гъеле ахъайнавак”.

Къизилгуьл бадедин хтул Аслана Дербентда кIелзавайди заз чизвай. Махачкъалада яшамш жезвай Асланан диде-бубади ам къуьзуь бадедиз куьмек патал хуьруьз рахкурнавай. Амни, кIуьд лагъай класс куьтягъна, шегъердиз кIелиз фенвай. Мукъвал-мукъвал хуьруьз хквезвайтIани, эхиримжи вахтара имтигъанар авайвиляй хквез жезвачир. Гъавиляй баде къилди амай.

Патав яшамш хъайи адан гъевечи хва Чечнядин дяведа телеф хъанвай, свасни вичин къве гъевечи аялни галаз бубадин кIвализ хъфенвай. РикIел хтай ихътин фикирри зи рикIе цIайлапандин чарх яна.

- Зун, баде, кIвализ хъфена, хкведа, - лагъана за.

Са тIимил зарафатарни кваз рахадай ада заз, са легъеда кисна, лагъана: - Итимдин гаф хуьрай гъа!

Фу тIуьна, къуншидал алай къве дустни къачуна, зун Къизилгуьл бадедин патав фена. Чун къведалди ада къве гъилин мишер, якIв гъазурнавай. Тадиз кIвалахдив эгечIай чна са хара кIарасар кукIварни авуна, хухатна къурук харадизни хъияна.

Бадеди, кIвалах куьтягъайла, чун атирдин ни галай чайдалди къунагъламишна.

- Аферин квез, чан хтулар! Вуна, - лагъана ада, захъ элкъвена, - ви итимдин гаф чилел гадарнач. Гайи гаф кIилиз акъудун инсандин къиметлу ерийрикай сад я.

Бадедин чIулав вилера, бириш хъанвай плузаррал шадвални пашманвал квай хъвер къугъвазвай.

Мурат САИД

Гъевечи духтур

Пенталгинни Кеторол
Къачуна за аптекадай,
И дарманди зи дахдиз
ТIалар рекъиз куьмекда.

КIвалахдилай хкверла
Акатна ам тIурфандик,
Къанвай ятар лекъверин
Хъвана адан дабарни.

Беден туна кавалда,
Ярх хъанва ам бажгъандал;
Тирш язава. Уьгъуьни,
Акъатдай хъиз руьгъ чандай.

Духтурхана мукъварал
АлатIани - эвердач, -
Авиценна язва зун,
ТIал куьчардай жигеррай.

Сагъарда за дах жуван,
Дуьадин чIал мецеллаз.
Къарай къвенни хъиз, лагъ.
Вич хвейи кас меселлаз?!

Герек хъайитIа, за халкъдин
Жебехана ачухда,
Жерягъ хъана, начагъдан
Сагъвилин экв артухда.

Жуна, бинтер, далуган
За уьзуьрдал эцигда,
СтIалризни спиртдин
Ара-ара килигда.

Акурай квез, пакамхъай
Рагъ атана утагъдиз,
Начагъзавай зи дахдин
Чин куькIвена, чирагъ хъиз.

Урус чIалай. Элкъуьрайди З.КЪАФЛАНОВ я.

Квез чидани?

Вучиз динозавраяр терг хъана?

Махарайни куьгъне хъинрай малум тирвал, динозавраяр чи чилерал 240 миллион йисан вилик яшамш хъайи виридалайни чIехи ва гъакъван хаталу, вагъши гъайванар я. Амма, лугъузвайвал, 64 миллион йисан вилик а вагъшияр вири терг хъана. Вучиз?

И суалдиз гъелелиг садавайни тайин жаваб гуз хъанвач. Амма са бязи алимири гъисабзавайвал, динозавраяр чилин винел вулканрин цIайялав, гум ва руьхъ гзаф хъуниқди телеф хъун мумкин я.

Бязибуру лугъузвайвал, чилел цаварилай цIай-ялав квай чIехи метеорит аватна, идакди чилин тIебиат дегиш хъана. ЦIийи шартIариз динозаврайри дурум ганач.

“Динозавр” гаф “вагъши ва гъакъван хаталу хурлинки” лагъай чIал я. Дугъриданни, хурлинкрий ухшар ятIани, динозавраяр акъван къурху кутадайбур тушир лугъуда. Муьлтфильмайра абур шехъдай зайифбурни яз къалурда...

“Чирвилерал ашукъбурун энциклопедиядай”.

Гафарин алемдай

Афни, алфунаг, арфунаг, ерпенаг

Гьар патахь чкланвай битав тарцин хилер хьиз, са члалал развайбурун лексикани чара-чара нугьтариз пай хьанва.

Лезги члаланни урус члалан ва урус члаланни лезги члалан гафаранра чал "афни" гаф гьалтзава. Им эдебиятдин члала вирибуруз малум ва орфографиядин гафаргандани тестикъарнавай уьлчме я. Нугьатрилай тафаватлу яз, члалан сагибри вирибуру ик1 лугьузвач. Месела, адахь нугьатра "алфунаг", "арфунаг", "ерпенаг" вариант-синонимар ава. "Алфунаг" гаф азз Кьурагь райондин бязи векилрин сиверай ван хьана. Гьа и ерийрин векил тир писатель Б.Гьажикъулиева вичин "Хайи чилел" эсердани и жуьре ишлемишнава: "Ина, са мисалда лугьузвайвал, алфунагар цана, кламп1ар экьеч1ай-т1ани, чуйькьдай касни жедач". Гьикаятчидин гьа и эсерда "афни" гафни дуйшуш жезва: "Духовкада

чрана, яру авунвай ерчерни, булахдик хьивегьайла хцлу хьанвай таза афнир сад-садахь галаз хьсандиз кьазвай".

Фонетикадин жигьетдай и вариантдиз мукьва "арфунаг" гаф чи рик1ел писатель З.Эфендиеван "Чрай арфунагар" эсерди хжизва. Докъузпара магьалдин бязи агьалийри "ерпенаг" лугьузвач.

И делилри кьалурзава хьи, "афни" гафунихь кьведалай т1имил тушиз синонимар ава - алфунаг ва ерпенаг. Амма, зи фикирдалди, кьхинра "алфунаг" ва "арфунаг" жуьрейриз кьведазни рехь гуникай хийир жедач. И кьве жуьредикай гележегдин гафарганра анжах сад хьун герек я.

Инал кьалурнавай "ерпенаг" гаф Самур магьалдин вири нугьатра сад хьиз лугьузвач. Сесерин жигьетдай чаравал жезва. Месела, бязи хуьрера "эрпенаг" вариантни ава. Писатель ва алим Кь.Акимован "Лезги-урус гафаргандани" кьвед лагьай вариант гьатнава. Зи фикирдалди, литературадин члала мягкьем чка кьунвай гафарин синонимар хьиз, ихьтин уьлчмеяр гележегда орфографиядин гафарганрани гьатун герек я.

Чи ватанэгьлийр - гьар сана

Адалай рази я

Чи йикъара духтуррал кваллахдин рекъй ацалтзавай артухан парцикай вирибуруз хабар ава. Дуйньяда пайда хьанвай тлугьвалди инсаният кланзи-такланз вичиз муьтлугьарна. Уьлкведин шегьерин жуьреба-жуьре азарханайри, медидарайри, чпин асул везифаяр кьвед лагьай дережадал эцигна, коронавирсдин аксина кваллахна. Им иллаки коронавирсди кьил хкажнавай макъамда арадал атай гьаларин истемисун хьана.

Чехи шегьерра духтурвалзавай чи хейлин ватанэгьлийрини коронавирсдихь галаз женг члугуна, гзаф кьадар инсанар кьиникъикай кьутармишна. Уьлкведин меркезда ихьтин шарт1ара кваллахзавайбурукай сад вичин ери-бине Мегьарамдхуьруьн райондин Хуьрелрилай тир Эмир Гьажимегьамедович Гьуйсенбегов я.

Ам 1975-йисан 27-декабрдиз Махачкьалада кьуллугьчидин хизанда дидедиз хьана. 1995-2001-йисара ада Дагьустандин госмедакадемияда к1елна. 2001-2003-йисара Москвада Склифосовскийдин т1варцихь галай тади куьмекдин НИИ-дин ординатурада "травматология-ортопедия" пешедай чирвилерни тежриба артухарна.

Тамам чирвилер кьачунвай хьсан пешекардиз зегьметдин рехь башламишдай чка жагьурун четин акьвазнач. 2003-йисуз ам Москвадин 71-нумрадин клиникадин азарханадиз кьабулна. Са шу-

муд йисуз ина пешедин рекъй, гуйгуьнлай Москвада футболдин клубдин духтурвиле кваллахна (2007-2011-йисара). 2011-йисалай инихь РФ-дин оборонадин министерстводин ЛРКЦ-да (лечебно-реабилитационный клинический центр) травматолог-ортопед я. Ада Москвадин 1-нумрадин центральный военный госпиталдани зегьмет члугвазва.

Духтурди хайи ва акъаж хьайи чкаяр сагьар хьувунин карда инсанриз куьмекзава. Сагьар хьувурбурукай хейлинбуру духтурдин пешекарвилелни дикьетлувилел гьейранвалзава. Ихьтин мисалар чаз интернетдайни жагьана.

Интернетдин махсус сайтда Эмир духтурдин гьакьиндай са ватандашди ик1 кхьизва: "Эмир

Гьажимегьамедовича тежер кар кьилиз акьудна! Операция дуйз тахьункиди т1ар хьайи зи к1вач сагьарунин кар ада вичин хивез кьачуна... Муькуь к1вачин мет1ен жалгьа дегишарунин регьят тушир кар духтурди хьсандакъ кьилиз акьудна. Кье чун бахтлу я, гележегдин уьмуьрдикай, сиягьатрикай фикирзава. Куьне авур хьсанвал чи рик1елай садрани алатдач. Кьуй куьн ва куь багьрияр гьамиша сагьлам ва шад хьурай".

"Эмир духтур Аллагьдин патай пай ганвайбурукай я. Адаз халисан пешекардин вири ерияр хас я: еке тежриба, начагьбурухь галаз хьсан рафтарвал, дуйздакь диагноз эцигун ва кар чиз азар сагьарун. Кьизилдин гилер я", - кхьизва маса ватандашди.

И келимаяр к1елайдалай кьулхь духтурдин кваллахдин гьакьисагьвилекайни тежрибалувиликай артухан ихтилатар хьувун тавурт1ани жезва. Акьвазвайвал, адалай инсанар рази я. Гьа им духтурдин инсанвални алакьунар кьалурзавай делил я.

Эмир Гьуйсенбегован хизанда кьве веледиз - рушазни гададиз - тербия гузва.

Ватанегьлидин гьакьисагь зегьмет РФ-дин оборонадин министрдин махсус медалдалди, госпиталдин кьиле авайбуру грамотайралди, чухсагьулдин чараралди кьейднана.

Кьуй адахь кваллахда мадни еке агалкьунар, уьмуьрда шадвилер гзаф хьурай!

Дуйньяда

Калашниковав гекьигна

Коронавирсдиз акси Россиядин "Спутник V" вакцина, таьсирлувилизни мягкьемвилеиз килигна, Калашникован автоматдик гекьигиз жезва. Ихьтин фикир Венадин медицинадин университетдин кьилин пешекар Ф.Тальхаммера "Kronen Zeitung" чешмедиз раижна.

"Россияда арадал гьанвай вакцина Калашникован автомат хьиз я: ихтибарлу, регьят ва таьсирлу", - лагьана ада.

Алай вахтунда COVID-19 азардиз акси вакцинаяр дуйньяда са шумуд ава. Ик1, "Спутник V" вакцинадилай гьейри, Россияда "Вектор" центрадин патай "ЭпиВакКорона", Чумакован т1варцихь галай центрадин патай "КовиВак" регистрация авунва. Уьлкведа 18-январдилай "Спутник V" дармандин рапар ягьунив эгеч1нава. И вакцина дуйньядин гзаф уьлквейрини кьабулнава.

Квахьайбур жагьурзава

Дагьлукь Кьарабахда женгер кьиле фейи вахтунда кьейи ва гел галачиз квахьайбур жагьурунин гьерекатар гьавадин шарт1ар пис хьункиди акьвазарнава. Идакай "Sputnik Армения" чешмедиз тестикъ тахьанвай республикадин ЧС-дин векил У.Тадевосяна малумарна.

Кьейдзавайвал, квахьнавайбур жагьурунин к1валахар са т1имил йикъарилай давамар хьийида. Идалай вилик ихьтин гьерекатар са шумуд юкьуз кьилиз акьуднава. Нетижанда 1485 инсандин амукуьяр жагьанва, абурук аскерар ва жергедин агьалияр акатзава.

Дагьлукь Кьарабахда алатай йисан 27-сентябрдилай дяве башламишна. 9-ноябрдиз Россиядин, Эрменистандин ва Азербайжандин регьберри женгер акьвазарунин гьакьиндай умуми икьардал кьулар члугуна.

Кьуватлу авуникай фикирзава

Эрменистандиз Гуймрида авай Россиядин 102-база гегьеншариз ва адан мумкинвилер артухариз кланзава. Идакай республикадин оборонадин министр В.Арутюняна "Новости" РИА-диз малумарна.

Ада авала хьувурвал, Россиядин оборонадин министерстводи регионда авай военный ва сиясатдин гьалар фикирда кьунва ва база кьуватлу авунин, яракьар артухарунин рекье дуйз камар кьачунва.

Алатай йисан эхирда парламентдин оппозициядин "Светлая Армения" фракциядин кьил Э.Марукяна республикадин кьиблепата Россиядин мад са база арадал гьун теклифнай. Исятда Эрменистанда авай Россиядин 102-нумрадин база 1995-йисалай инихь кардик ква.

Манийвилер давамардайвал я

США-ди "Северный поток-2" газопроводдихь галаз алакьалу вири тешкилатар дикьетдик кутун хиве кьунва. Идакай госдепдин векил Н.Прайса малумарнава, хабар гузва "Новости" РИА-ди.

Прайса кьейд авурвал, Америкадин гьукумдарри проектдин вири иштиракчияр ахтармишда ва мумкин тир санкцияр кардик кутада. Ада газопроводдихь галаз алакьалу кваллахра иштиракун чпин "хушуналди" акьвазарнавай 15 тешкилатдин сиягь конгрессдиз кьалурнавайдакай ва абур исятда США-дин санкциярик акат тавунвайдакай лагьана. США-ди "Северный поток-2" газопроводдиз акси санкцияр идалай виликни гегьеншарнай.

"Северный поток-2" Балтийский гьуьлуьн кланяй Россияда Германиядиз тухванвай газопровод я. Ам 2019-йисан эхирда ишлемишиз вахкун лазим тир, амма США-ди малумарай акси санкцияр себеб яз, кваллахар энгеларуниз мажбур хьана. Америкадиз Европада чпин т1ебии газ вилик жергейрик кутунин ниятар ава.

Алай вахтунда "Северный поток-2" проект 95 процентдин тамамарнава.

ВОЗ-дин ц1ийи малумат

ВОЗ-дин Европада региондин бюродин кьил Х.Клюгеди коронавирсдин азардин тлугьвал 2022-йисан сифте кьилера куьтягь жедла лагьанва. Даниядин DR телеканалдин делилрал асаслу яз, идакай "Новости" РИА-ди хабар гузва.

"Лап пис гьалар алатнава. Исятда чаз вирусдикай хабар хьанва", - лагьана ада. Алава хьувурвал, инсаниятдин арадай вирус михьиз квахьдач, амма кьалурнавай муддатда ам хейлин яваш жедла. Им анжах виликамаз раижзавай фикир я. Коронавирсдин гьалар гележегда гьик1 жедат1а, дуьм-дуйздакь садавайни лугьуз жедач.

Малум тирвал, алай вахтунда коронавирс акатайбурун кьадар дуйньяда 110 миллиондилай алатнава.

Кьез чидани?

Трубказуб

Шикилдай акьвазай гьайвандиз урус члалал трубказуб лугьузвач, чи члала адаз дуьм-дуйз таржума авач. Винел патан акунар рик1из чимибуру тушт1ани, и гьечли гьайван ислягьвал кландайди, гзаф секинди я. Ламранбуруз ушар еке япар алай адан кьил акурла, инсандин фикирдиз противогаз кьведа. Са т1имил кьван муравьед лугьудайдаз ушар ят1ани, ибуру чара-чара гьайванар я.

Африкада и гьайванрал "чилине ваклар" лугьудай т1варни акьалтнава. Маса гьайван ва я инсан акурла, трубказубдиз гьасятда кичле жедла ва, чил эгьуьнна, гьаник чуйнуьх жедла. Йикъан вахтунда абур пара юзадач: чпин т1еквенра ва я ракьинал кьсуда. Йифен вахтунда абур т1уьн жагьурунин гьерекатрик жедла, чпизни ни лап хьсандиз кьведа.

И гьайванар алай вахтунда анжах Африкада ава. Чехи трубказубрин бедендин яргивал 100-158 сантиметр, залавал 50-70 килограмм кьван я. Лап екебурун залавал гьатта 100 килограмдивни агакьда.

Трубказубри термитар, цеквер ва маса гьашаратар, бязи делилралди, кьарникьузур, емишар незва.

ислен, 1-март

РГВК	
06:50 «Заряжайся!»	16:55 Д/с «Земля – территория загадок» 5 с.
07:00 Время новостей Дагестана. Итоги	17:25 Мультфильм
08:05 «Заряжайся!»	17:50 Т/с «Капитан Гордеев» 5 с.
08:15 «Здравствуй, мир!»	18:45 Передача на табасаранском языке «Мил»
08:50 «Заряжайся!»	19:30 Время новостей Дагестана
08:55 Д/с «Русский музей детям» 5 с.	20:00 Время новостей. Махачкала
09:25 Х/ф «Магнитные бури»	20:20 «Кунацкая»
11:05 «Годекан» 6+	21:05 Д/ф «Ахтынская крепость»
11:35 «Психологическая азбука»	21:25 «Учимся побеждать»
12:05 «Парламентский вестник»	21:45 «Дагестан туристический» 6+
12:30 Время новостей Дагестана	22:00 «На виду»
12:50 Х/ф «В небе ночные ведьмы»	22:30 Время новостей Дагестана
14:10 «Служа Родине»	23:00 Время новостей. Махачкала
14:30 Новости Дагестана	23:20 «Угол зрения»
14:50 «Человек и право»	23:50 Д/с «Карта Родины» 1 с.
15:55 Д/ф «Язык орнаментов»	00:30 Время новостей Дагестана
16:30 Время новостей Дагестана	

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+)	12.00 Новости. (16+)
09.00 Новости. (16+)	12.15 «Время покажет». (16+)
09.25 «Доброе утро». (12+)	15.00 Новости. (16+)
09.50 «Жить здорово!» (16+)	15.15 «Давай поженимся!» (16+)
10.55 «Модный приговор». (6+)	16.00 «Мужское/Женское». (16+)
	18.00 Вечерние новости. (16+)
	18.40 «На самом деле». (16+)
	19.45 «Пусть говорят». (16+)
	21.00 «Время». (16+)
	21.30 Т/с «Курорт цвета хаки». (16+)
	23.30 «Вечерний Ургант». (16+)
	00.10 «Познер». (16+)
	01.10 «Время покажет». (16+)
	03.00 Новости. (16+)
	03.05 «Время покажет». (16+)
	03.30 «Мужское/Женское». (16+)

РОССИЯ 1

09:00 Канал «Гюлистан» (на азербайджанском языке)	17:20 Актуальное интервью
17:40 Праздник национального костюма	
09:00 Местное время. (16+)	09:30 «Утро России».
09:30 «Утро России».	09:55 «О самом главном».
11.00 «Вести».	11.30 Судьба человека
12.40 «60 минут». (12+)	14.00 «Вести».
14.30 Местное время. (16+)	14.55 Т/с «Склифосовский».
17.00 «Вести».	17.15 Андрей Малахов.
18.40 «60 минут». (12+)	20.00 «Вести».
21.05 Местное время. (16+)	21.20 Т/с «Акушерка. Счастье на заказ». (16+)
23.35 «Вечер с Владимиром Соловьевым». (12+)	02.20 Т/с «Тайны следствия».
04.05 Т/с «Черчилль». (12+)	

НТВ

05.15 Т/с «Литейный». (16+)	06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+)
08.00 «Сегодня».	08.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+)
10.00 «Сегодня».	10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+)
13.00 «Сегодня».	13.20 «Чрезвычайное происшествие».
14.00 «Место встречи».	16.00 «Сегодня».
16.25 «ДНК». (16+)	18.30 Т/с «Пес». (16+)
19.00 «Сегодня».	19.40 Т/с «Пес». (16+)
21.20 Т/с «Потерянные». (16+)	23.30 «Сегодня».
23.45 «Основано на реальных событиях». (16+)	
01.10 «Место встречи». (16+)	
02.50 Т/с «Дорожный патруль». (16+)	

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+)	06.45 «По делам несовершеннолетних». (16+)
08.15 «Давай разведемся!» (16+)	09.20 «Тест на отцовство». (16+)
11.30 Т/с «Реальная мистика». (16+)	12.30 Т/с «Понять. Простить». (16+)
13.35 Т/с «Порча». (16+)	14.05 Т/с «Знахарка». (16+)
14.40 Мелодрама «Письмо надежды». (Украина). (16+)	19.00 Мелодрама «Пуанты для Плюшки». (16+)
23.05 Т/с «Женский доктор». 1 и 2 с. (Украина). (16+)	01.00 Мелодрама «Джейн Эйр». 1-3 с. (США - Великобритания). (16+)
03.40 Т/с «Порча». (16+)	04.05 Т/с «Знахарка». (16+)
04.30 Т/с «Понять. Простить». (16+)	05.20 Т/с «Реальная мистика». (16+)

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».	08.10 Х/ф «Пять минут страха». (12+)
10.00 Д/ф «Родина Нахпетов. Любовь длиною в жизнь». (12+)	10.55 «Городское собрание». (12+)
11.30 «События».	11.50 Т/с «Пуаро Агаты Кристи». (12+)
13.40 «Мой герой». (12+)	14.30 «События».
14.55 «Город новостей».	15.10 Т/с «Такая работа». (16+)
16.55 «90-е. Голые Золушки». (16+)	17.50 «События».
18.15 Х/ф «Старая гвардия». (12+)	22.00 «События».
22.35 Д/с «Украина. Движение вни». (16+)	23.05 «Знак качества». (16+)
00.00 «События».	00.35 «Петровка, 38». (16+)
00.55 «Прощание». (16+)	

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром».	08.00 Новости дня.
08.25 Д/с «Сделано в СССР». (6+)	08.45 «Не факт!» (6+)
09.20 Т/с «Вендетта по-русски». 1-4 с. (16+)	10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Вендетта по-русски». 1-4 с. (16+)	13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Вендетта по-русски». 1-4 с. (16+)	13.50 Т/с «Вендетта по-русски». 5-8 с. (16+)
14.00 Военные новости.	14.05 Т/с «Вендетта по-русски». 5-8 с. (16+)
18.00 Новости дня.	18.30 «Специальный репортаж». (12+)
18.50 Д/с «Освобождая Родину».	19.40 «Скрытые угрозы».
20.25 Д/с «Загадки века».	21.25 «Открытый эфир».
23.05 «Между тем». (12+)	23.40 Т/с «Без права на ошибку». 1-4 с. (12+)

саласа, 2-март

РГВК	
06:50 «Заряжайся!»	15:45 «Дагестан туристический» 6+
07:00 Время новостей Дагестана	16:05 Мультфильм
07:20 Передача «Мил»	16:30 Время новостей Дагестана
08:00 «Заряжайся!»	16:55 Д/с «Земля – территория загадок» 6 с.
08:05 Мультфильм	17:25 «Психологическая азбука»
08:30 Время новостей Дагестана	17:50 Т/с «Капитан Гордеев» 6 с.
08:50 «Заряжайся!»	18:45 Передача на лакском языке «Аьрчи ва агьлу»
08:55 Д/с «Земля – территория загадок» 6 с.	19:30 Время новостей Дагестана
09:25 Х/ф «Кактус»	20:00 Время новостей. Махачкала
11:10 «Угол зрения»	20:20 «Подробности»
11:40 Т/с «Капитан Гордеев» 5 с.	20:45 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
12:30 Время новостей Дагестана	21:35 «Молодежный микс»
12:50 «Кунацкая»	21:55 «Человек и вера»
13:30 «Учимся побеждать»	22:30 Время новостей Дагестана
13:45 Д/с «Карта Родины»	23:00 Время новостей.
14:30 Время новостей Дагестана	23:20 «Память поколений»
14:55 Д/ф «Ахтынская крепость»	23:50 Д/с «Карта Родины» 2 с.
15:15 «На виду»	

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+)	12.00 Новости. (16+)
09.00 Новости. (16+)	12.15 «Время покажет». (16+)
09.25 «Доброе утро». (12+)	15.00 Новости. (16+)
09.50 «Жить здорово!» (16+)	15.15 «Давай поженимся!» (16+)
10.55 «Модный приговор». (6+)	16.00 «Мужское/Женское». (16+)
	18.00 Вечерние новости. (16+)
	18.40 «На самом деле». (16+)
	19.45 «Пусть говорят». (16+)
	21.00 «Время». (16+)
	21.30 Т/с «Курорт цвета хаки». (16+)
	22.30 «Док-ток». (16+)
	23.30 «Вечерний Ургант». (16+)
	00.10 «Михаил Горбачев. Первый и последний». (12+)
	01.10 «Время покажет». (16+)

РОССИЯ 1

09:00 Канал «Магудере»	17:20 Актуальное интервью
17:40 Док/фильм	
05.00 «Утро России».	09.00 «Вести». Местное время.
09.30 «Утро России».	09.55 «О самом главном». (12+)
11.00 «Вести».	11.30 Судьба человека
12.40 «60 минут». (12+)	14.00 «Вести».
14.30 Местное время. (16+)	14.55 Т/с «Склифосовский».
17.00 «Вести».	17.15 Андрей Малахов.
18.40 «60 минут». (12+)	20.00 «Вести».
21.05 Местное время. (16+)	21.20 Т/с «Акушерка. Счастье на заказ». (16+)
23.35 «Вечер с В. Соловьевым». (12+)	02.20 Т/с «Тайны следствия». (12+)
04.05 Т/с «Черчилль». (12+)	

НТВ

05.15 Т/с «Литейный». (16+)	06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+)
08.00 «Сегодня».	08.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+)
10.00 «Сегодня».	10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+)
13.00 «Сегодня».	13.20 «Чрезвычайное происшествие».
14.00 «Место встречи».	16.00 «Сегодня».
16.25 «ДНК». (16+)	18.30 Т/с «Пес». (16+)
19.00 «Сегодня».	19.40 Т/с «Пес». (16+)
21.20 Т/с «Потерянные». (16+)	23.30 «Сегодня».
23.45 «Основано на реальных событиях». (16+)	
01.15 «Место встречи». (16+)	
02.55 Т/с «Дорожный патруль». (16+)	

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+)	06.40 «По делам несовершеннолетних». (16+)
08.20 «Давай разведемся!» (16+)	09.30 «Тест на отцовство». (16+)
11.40 Т/с «Реальная мистика». (16+)	12.40 Т/с «Понять. Простить». (16+)
13.45 Т/с «Порча». (16+)	14.15 Т/с «Знахарка». (16+)
14.50 Мелодрама «Мелодия любви». (16+)	19.00 Мелодрама «Все равно ты будешь мой». (Украина). (16+)
23.30 Т/с «Женский доктор». 3 и 4 с. (16+)	01.25 Мелодрама «Джейн Эйр». 4 и 5 с. (16+)
03.15 Т/с «Порча». (16+)	03.40 Т/с «Знахарка». (16+)
04.05 Т/с «Понять. Простить». (16+)	04.55 Т/с «Реальная мистика». (16+)
05.40 «По делам несовершеннолетних». (16+)	

ТВ-ЦЕНТР

06.00 «Настроение».	08.10 «Доктор И...» (16+)
08.45 Х/ф «Будьте моим мужем...» (6+)	10.30 Д/ф «Ольга Волкова. Не хочу быть звездой». (12+)
11.30 «События».	11.50 Т/с «Пуаро Агаты Кристи». (12+)
13.40 «Мой герой». (12+)	14.30 «События».
14.55 «Город новостей».	15.10 Т/с «Такая работа». (16+)
16.55 Д/ф «Горбачев против ГКЧП. Окончен». (12+)	17.50 «События».
18.15 Х/ф «Старая гвардия. Прощальная вечеринка». (12+)	22.00 «События».
22.35 «Осторожно, мошенники!» (16+)	23.05 Д/ф «Звезды и аферисты». (16+)
00.00 «События».	00.35 «Петровка, 38». (16+)

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром».	08.00 Новости дня.
08.20 Д/с «Сделано в СССР». (6+)	08.35 «Спец/репортаж».
08.55 Д/с «Колеса Страны Советов».	09.50 Т/с «Крутые берега». 1-4 с. (16+)
10.00 Военные новости.	10.05 Т/с «Крутые берега». 1-4 с. (16+)
13.00 Новости дня.	13.15 Т/с «Крутые берега». 1-4 с. (16+)
14.00 Военные новости.	14.05 Т/с «Крутые берега». 5-8 с. (16+)
18.00 Новости дня.	18.30 «Спец/репортаж».
18.50 Д/с «Освобождая Родину».	19.40 «Легенды армии».
20.25 «Улика из прошлого».	21.15 «Новости дня».
21.25 «Открытый эфир».	23.05 «Между тем». (12+)
23.40 Х/ф «Сказ про то, как царь Петр арапа женил».	

арбе, 3-март

РГВК	
06:50 «Заряжайся!»	15:45 «Молодежный микс»
07:00 Время новостей Дагестана	16:05 Мультфильм
07:20 Передача на лакском языке «Аьрчи ва агьлу»	16:30 Время новостей Дагестана
08:00 «Заряжайся!»	16:55 Д/с «Земля – территория загадок» 7 с.
08:05 Мультфильм	17:25 «Арт-клуб»
08:30 Время новостей Дагестана	17:50 Т/с «Капитан Гордеев» 7 с.
08:50 «Заряжайся!»	18:45 Передача на даргинском языке «Адамти ва замана»
08:55 Д/с «Земля – территория загадок» 6 с.	19:30 Время новостей Дагестана
09:25 Х/ф «Мост Ватерлоо»	20:00 Время новостей. Махачкала
11:10 «Человек и вера»	20:20 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
11:40 Т/с «Капитан Гордеев» 6 с.	20:50 «Здоровье»
12:30 Время новостей Дагестана	21:40 «Учимся побеждать»
12:50 Х/ф «Формула радушия»	22:00 «Городская среда»
14:05 «Подробности»	22:30 Время новостей Дагестана
14:30 Время новостей Дагестана	23:00 Время новостей. Махачкала
14:50 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»	23:20 «Аутодафе»

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро». (12+)	12.00 Новости. (16+)
09.00 Новости. (16+)	12.15 «Время покажет». (16+)
09.25 «Доброе утро». (12+)	15.00 Новости. (16+)
09.50 «Жить здорово!» (16+)	15.15 «Давай поженимся!» (16+)
10.55 «Модный приговор». (6+)	16.00 «Мужское/Женское». (16+)
	18.00 Вечерние новости. (16+)
	18.40 «На самом деле». (16+)
	19.45 «Пусть говорят». (16+)
	21.00 «Время». (16+)
	21.30 Т/с «Курорт цвета хаки». (16+)
	22.30 «Док-ток». (16+)
	23.30 «Вечерний Ургант». (16+)
	00.10 «101 вопрос взрослому». (12+)
	01.05 «Время покажет». (16+)
	03.00 Новости. (16+)

РОССИЯ 1

09:00 Канал «Турчидаг»	17:20 Право на справедливость
17:45 Актуальное интервью	
18:05 Телепортация. Старая Махачкала	
05.00 «Утро России».	09.00 Местное время.
09.30 «Утро России».	09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».	11.30 Судьба человека
12.40 «60 минут». (12+)	14.00 «Вести».
14.30 Местное время. (16+)	14.55 Т/с «Склифосовский».
17.00 «Вести».	17.15 Андрей Малахов.
18.40 «60 минут». (12+)	20.00 «Вести».
21.05 Местное время. (16+)	21.20 Т/с «Акушерка. Счастье на заказ». (16+)
23.35 «Вечер с В. Соловьевым». (12+)	02.20 Т/с «Тайны следствия». (12+)

НТВ

05.15 Т/с «Литейный». (16+)	06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+)
08.00 «Сегодня».	08.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+)
10.00 «Сегодня».	10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+)
13.00 «Сегодня».	13.20 «Чрезвычайное происшествие».
14.00 «Место встречи».	16.00 «Сегодня».
16.25 «ДНК». (16+)	18.30 Т/с «Пес». (16+)
19.00 «Сегодня».	19.40 Т/с «Пес». (16+)
21.20 Т/с «Потерянные». (16+)	23.30 «Сегодня».
23.45 «Поздныков». (16+)	
23.55 «Захар Прилепин. Уроки русского». (12+)	
00.25 «Мы и наука. Наука и мы». (12+)	
01.20 «Место встречи». (16+)	
03.00 Т/с «Дорожный патруль». (16+)	

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров». (16+)	06.45 «По делам несовершеннолетних». (16+)
08.20 «Давай разведемся!» (16+)	09.30 «Тест на отцовство». (16+)
11.40 Т/с «Реальная мистика». (16+)	12.40 Т/с «Понять. Простить». (16+)
13.45 Т/с «Порча». (16+)	14.15 Т/с «Знахарка». (16+)
14.50 Мелодрама «Нелюбовь». (16+)	19.00 Мелодрама «Пуанты для Плюшки». (16+)

жуьмя, 5-март	
РГВК	16:15 Мультфильм
06:45 «Заряжайся!»	16:30 Новости Дагестана
07:00 Новости Дагестана	16:55 «Черным по белому»
07:20 Передача «Поданги гамалли заманги»	17:00 Спектакль-этиюд «Ноченченто»
08:00 «Заряжайся!»	18:25 Д/ф «Женщина моих гор»
08:10 Мультфильм	18:45 Передача на кумыкском языке «Заманлар гете, халк гетмес»
08:30 Новости Дагестана	19:30 Новости Дагестана
08:50 «Заряжайся!»	19:55 «Черным по белому»
08:55 Д/с «Земля – территория загадок» 8 с.	20:20 Новости Дагестана
09:20 Х/ф «Дикарь»	20:45 «На виду спорт»
11:40 Т/с «Капитан Гордеев» 8 с.	21:25 «Молодежный микс»
12:30 Новости Дагестана	21:45 «Круглый стол»
12:50 «Кунацкая»	22:20 «Дагестанский календарь»
13:30 «За скобками»	22:30 Новости Дагестана
13:35 «Дагестанский календарь»	22:55 «Черным по белому»
13:45 Д/с «Карта Родины» 3 с.	23:00 Новости Дагестана
14:30 Новости Дагестана	23:15 «Глобальная сеть»
14:55 «Агросектор»	23:50 Д/с «Карта Родины» 4 с.
15:25 «Психологическая азбука»	00:30 Новости Дагестана
15:50 «Галерея искусств»	

ПЕРВЫЙ
05.00 «Доброе утро». (12+).
09.00 Новости. (16+).
09.25 «Доброе утро». (12+).
09.50 «Жить здорово!» (16+).
10.55 «Модный приговор». (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Время покажет». (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 «Давай поженимся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское». (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 «Человек и закон». (16+).
19.45 Телеигра «Поле чудес». (16+).
21.00 «Время». (16+).
21.30 «Голос. Дети». (16+).
23.05 «Вечерний Ургант». (16+).
00.00 Д/ф «Женщина» «Вечерний Unplugged». (16+).
02.30 «Модный приговор». (16+).
03.20 «Давай поженимся!» (16+).

РОССИЯ 1
09:00 Канал «Шолтавысы» (на ногайском языке)
17:20 Духовная жизнь
17:45 Концерт
05.00 «Утро России».
09.00 Местное время.
09.30 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».
11.30 «Судьба человека»
12.40 «60 минут». (12+).
14.00 «Вести».
14.30 Местное время.
14.55 «Ближние люди».
17.00 «Вести».
17.15 «Андрей Малахов».
18.40 «60 минут». (12+).
20.00 «Вести».
21.05 Местное время.
21.20 Т/с «Акушерка. Счастье на заказ». (16+).
23.35 «Дом культуры и смеха. Весно». (16+).
02.00 Х/ф «Кабы я была царица...» (12+).

НТВ
05.10 Т/с «Литейный». (16+).
06.00 «Утро. Самое лучшее». (16+).
08.00 «Сегодня».
08.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы». (16+).
10.00 «Сегодня».
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч судьбы». (16+).
13.00 «Сегодня».
13.20 «Чрезвычайное происшествие».
14.00 «Место встречи».
16.00 «Сегодня».
16.25 «ДНК». (16+).
17.30 «Жди меня». (12+).
18.30 Т/с «Пес». (16+).
19.00 «Сегодня».
19.40 Т/с «Пес». (16+).
21.20 Т/с «Потерянные».
23.20 «Своя правда» с Р. Бабаяном. (16+).
01.15 «Квартирный вопрос».
02.05 Комедия «Муж по вызову». (16+).
03.35 Т/с «Дорожный патруль». (16+).

ДОМАШНИЙ
06.30 «6 кадров». (16+).
06.35 «По делам несовершеннолетних». (16+).
08.35 «Давай разведемся!» (16+).
09.45 «Тест на отцовство». (16+).
11.55 Т/с «Реальная мистика». (16+).
12.55 Т/с «Понять. Простить». (16+).
14.00 Т/с «Порча». (16+).
14.30 Т/с «Знахарка». (16+).
15.05 Мелодрама «Нелюбовь». (16+).
19.00 Мелодрама «Стеклопанельная квартира». (Украина). (16+).
23.00 «Про здоровье». (16+).
23.15 Мелодрама «День раслаты». (16+).
03.00 Т/с «Порча». (16+).
03.25 Т/с «Знахарка». (16+).
03.50 Т/с «Понять. Простить». (16+).
04.40 «По делам несовершеннолетних». (16+).
05.30 «Давай разведемся!» (16+).

ТВ-ЦЕНТР
06.00 «Настроение».
08.15 Х/ф «Игра с тенью». (12+).
11.30 «События».
11.50 Х/ф «Игра с тенью». (12+).
12.25 Х/ф «Черная месса». (12+).
14.30 «События».
14.55 «Город новостей».
15.10 Х/ф «Черная месса». (12+).
16.55 Д/ф «Актерские драмы. Вне игры». (12+).
17.50 «События».
18.10 Х/ф «Выстрел в спину». (12+).
20.00 Х/ф «Золотая кровь. Черный Орлов». (12+).
22.00 «В центре событий».
23.10 Д/ф «Елена Яковлева. Женщина на грани». (12+).
00.05 Х/ф «Красная лента». (12+).
01.45 «Петровка, 38». (16+).
02.00 Х/ф «Призраки Замокворечья». (12+).

ЗВЕЗДА
06.05 Д/ф «Легенды госбезопасности». (16+).
07.10 Т/с «Штрафник», 1-4 с. (16+).
08.00 Новости дня.
08.20 Т/с «Штрафник», 1-4 с. (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Штрафник», 1-4 с. (16+).
12.25 Т/с «Штрафник», 5-8 с. (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Штрафник», 5-8 с. (16+).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Штрафник», 5-8 с. (16+).
17.35 Т/с «Штрафник», 9-12 с. (16+).
18.00 Новости дня.
18.40 Т/с «Штрафник», 9-12 с. (16+).
21.15 Новости дня.
21.25 Т/с «Штрафник», 9-12 с. (16+).
23.10 «Десять фотографий». С. Проханов. (6+).

киш, 6-март	
РГВК	19:30 Время новостей Дагестана
07:00 Новости Дагестана	20:00 «Парламентский вестник»
07:20 Передача «Заманлар гете, халк гетмес»	20:20 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
08:00 Мультфильм	20:50 «Первая студия»
08:30 Новости Дагестана	21:40 «Дагестан туристический» 6+
08:55 Х/ф «Зеленый фургон»	22:00 «Годакан» 6+
11:25 «Молодежный микс»	22:30 Время новостей Дагестана
11:45 «На виду. Спорт»	22:55 Х/ф «Невеста из Парижа»
12:20 Концерт к 100-летию ДАССР	00:30 Время новостей Дагестана
13:55 Д/с «Карта Родины» 4 с.	00:55 «Дагестанский календарь»
14:45 «Подробности»	01:00 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»
15:10 «Круглый стол»	01:35 Концерт к 100-летию ДАССР
15:50 «Здравствуй, мир!»	03:15 «Годакан» 6+
16:30 Новости Дагестана	03:35 «Первая студия»
16:50 Золотая коллекция фильмов о родном крае. Д/ф «Олени под облаками»	04:20 Передача «Вахтар ва инсанар»
17:05 Дагестанское кино. Х/ф «Сказание о храбром Хочбаре»	
18:45 Передача «Вахтар ва инсанар»	

ПЕРВЫЙ
06.00 «Доброе утро». Суббота. (6+).
09.00 «Умницы и умники». (12+).
09.45 «Слово пастыря».
10.00 Новости. (16+).
10.15 «Александр Балуев. Герой, одержимый страстью». (12+).
11.15 «Видели видео?» (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 «Видели видео?» (6+).
13.55 Х/ф «Интердевочка». (16+).
16.45 «Кто хочет стать миллионером?» (12+).
18.25 «Сегодня вечером». (16+).
21.00 «Время». (16+).
21.20 Комедия «Давай разведемся!» (16+).
23.05 Юбилейный концерт Анжелики Варум. (12+).
00.35 Комедия «Как украсть миллион». (6+).
02.35 «Модный приговор». (6+).
03.20 «Давай поженимся!» (16+).
04.05 «Мужское/Женское». (16+).

РОССИЯ 1
08:00 ВЕСТИ. МЕСТНОЕ ВРЕМЯ.
08:20 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. СУББОТА.
05.00 «Утро России». Суббота.
08.00 «Вести». Местное время.
08.20 Местное время. Суббота.
08.35 «По секрету всему свету».
09.00 «Тест». (12+).
09.25 «Платеро на одного».
10.10 «Сто к одному».
11.00 «Вести».
11.30 «Юмор! Юмор! Юмор!» (16+).
12.35 «Доктор Мясников». (12+).
13.40 Х/ф «Нарисованное счастье». (12+).
18.00 «Привет, Андрей!» (12+).
20.00 «Вести в субботу».
21.00 Х/ф «Жизнь прекрасна». (12+).
01.40 Х/ф «Поезд судьбы».

НТВ
05.10 «ЧП. Расследование». (16+).
05.35 Х/ф «Идеальное убийство». (16+).
07.25 «Смотр».
08.00 «Сегодня».
08.20 «Готовим с Алексеем Зиминым».
08.50 «Поедем, поедим».
09.25 «Едим дома».
10.00 «Сегодня».
10.20 «Главная дорога». (16+).
11.00 «Живая еда с Сергеем Малоземовым». (12+).
12.00 «Квартирный вопрос».
13.00 «Секрет на миллион».
15.00 «Своя игра».
16.00 «Сегодня».
16.20 «Следствие вели».
19.00 «Центральное телевидение».
20.00 «Новые русские сенсации». (16+).
21.00 «Ты не поверишь!»
22.00 «Звезды сошлись».
23.30 «Международная пилорама». (18+).

ДОМАШНИЙ
06.30 «6 кадров». (16+).
06.40 Т/с «Проводница». (16+).
07.35 «Сумасшедшая любовь». (16+).
09.30 Мелодрама «Побочный эффект». (16+).
11.25 Мелодрама «Затмение», 1-8 с. (Украина). (16+).
19.00 Мелодрама «Моя мама», 27-29 с. (16+).
22.00 Х/ф «Миллионерша». (16+).
02.05 Д/ф «Ночная смена». (18+).
02.50 Мелодрама «Затмение», 1-4 с. (16+).
05.50 «Домашняя кухня». (16+).
06.15 «6 кадров». (16+).

ТВ-ЦЕНТР
05.50 Х/ф «Дамское танго». (12+).
07.30 «Православная энциклопедия». (6+).
08.00 Х/ф «Улица полна неожиданностей». (12+).
09.30 Х/ф «В стиле Jazz». (16+).
11.30 «События».
11.45 Х/ф «Укротительница тигров».
13.50 «10 самых... Актеры в юбках». (16+).
14.25 Х/ф «Обмани себя». (12+).
18.15 Х/ф «Кукольный домик». (12+).
22.00 «События».
22.15 «Право знать!» (16+).
23.45 «90-е. Водка». (16+).
00.40 «Удар властью. Эдуард Шеварднадзе».
01.25 Д/с «Украина. Движение вниз». (16+).
01.50 «Линия защиты».
02.15 «90-е. Голые Золушки». (16+).
02.55 «90-е. Точка». (16+).

ЗВЕЗДА
06.55 Х/ф «Берегите мужчин!» (12+).
08.00 Новости дня.
08.15 Х/ф «Берегите мужчин!» (12+).
08.40 «Морской бой». (6+).
09.45 «Легенды цирка».
10.10 «Легенды кино».
11.00 Д/с «Загадки века».
11.55 «Не факт!» (6+).
12.30 «Крузи-Контроль».
13.00 Новости дня.
13.15 «СССР. Знак качества» с Гарриком Сукачевым». (12+).
14.05 «Улика из прошлого». Диагноз - невменяемость. Убийцы знаменитостей». (16+).
14.55 Т/с «Рожденная революцией», 1-5 с. (6+).
18.00 Новости дня.
18.10 «Задело».
18.25 Т/с «Рожденная революцией», 1-5 с. (6+).
00.05 Т/с «Благословите женщину», 1-4 с. (12+).
03.35 Х/ф «Девушка с характером».

гьяд, 7-март	
РГВК	15:05 «Молодежный микс»
07:00 Время новостей Дагестана	15:25 Х/ф «Три с половиной дня из жизни Ивана Семенова, второклассника и второгодника»
07:20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар»	16:55 «Человек и вера»
08:00 Мультфильм	17:25 «Человек и право»
08:30 Новости Дагестана	18:30 «Молодежный дайджест»
08:50 Х/ф «Невеста из Парижа»	18:45 «Дагестан туристический» 6+
10:25 «На виду. Спорт»	19:05 «Учимся побеждать»
11:00 «Галерея искусств»	19:20 «Дагестанский календарь»
11:20 «Психологическая азбука»	19:30 Новости Дагестана
11:45 «Дагестанский календарь»	20:35 «Служа Родине»
11:50 «Здравствуй, мир!»	20:50 Х/ф «Парень из Голливуда, или необыкновенные приключения Вени Везунчика»
12:30 «Молодежный дайджест»	22:30 Время новостей Дагестана. Итоги
12:45 «Арт-клуб»	23:30 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни»
13:10 «Мастер спорта»	
13:45 «Городская среда»	
14:15 «Первая студия»	

ПЕРВЫЙ
05.10 Х/ф «Гусарская баллада». (12+).
06.00 Новости. (16+).
06.10 Х/ф «Гусарская баллада». (12+).
06.55 «Играй, гармонь любимая!» (12+).
07.40 «Часовой». (12+).
08.10 «Здоровье». (16+).
09.20 «Непутевые заметки».
10.00 Новости. (16+).
10.10 «Жизнь других». (12+).
11.10 «Видели видео?» (6+).
12.00 Новости. (16+).
12.10 «Видели видео?» (6+).
13.25 «Скользить по краю».
14.20 «Достоинство Республики». (12+).
15.50 «Комедия! Ищу жену с ребенком». (16+).
19.25 «Лучше всех!»
21.00 «Время». (16+).
21.50 «Ледниковый период».
23.55 Концерт «Рандо».
01.45 «Вечерний Unplugged».

РОССИЯ 1
04.30 Х/ф «Родная кровинка». (12+).
06.00 Х/ф «Любовь из пробирки». (12+).
08.00 Местное время. Воскресенье.
08.35 «Устами младенца».
09.20 «Когда все дома с Тимуром Кизяковым».
10.10 «Сто к одному».
11.00 Х/ф «Неотправленное письмо». (12+).

Дин

Вири инсаниятдиз чешнелу ксар

Ямин МЕГЪАМЕДОВ,
диндин рекъый алим

(Эвел - 2020-йисан 44-52, 2021-йисан 1-7-нумрайра)

Усман халифадин гафар
(ва насигъатар):

5. Вичин эхиримжи хутбада Усман халифади (Аллагъ рази хурай вичелай) лагъана: "Гъакъикъатда, Аллагъ-Таалади кезе дуьнья куьне адалди Эхират къазанмишун патал ганва, Ада кезе ам куьне адал юкь вегин (далу агалдун) патал ганвач. Дугъриданни, дуьнья фана (пуч) жеда ва Эхират гъамишалугъ амукъда. Къуй куьн ада (дуьньядин уьмуьрди) гъамишалугъ амукъдайдал гъич желб тавурай. Гъавилляй куьне фана жедайди туна, амукъдайди хягъа! Гъакъикъатда, дуьнья куьтгъ жеда ва вири Аллагъдин патав хъфида. Кичле хъухъ кезе Аллагъ-Тааладихъай, дугъриданни, Адакай кичевал хъун Адан гуждикай (жазадикай) хъун я, ва (Адаз) "мукъвал ийи-

дай карни" я. Аллагъдин патай (кезе писвилхъ) еке дегишвилер хъуникай (гунагърин жаза яз) мукъаятвал ая куьне. (Куьне) куь "мусурманрин жемят" мягкемдиз яхъ, къилди-къилди кlapлалар жемир. Къуръанда лагъанва, (3-сура, 103-аят, мана): "Рикел гъавш (куьне) Аллагъди кезе гайи (еке) нямет; куьн (сад-садаз) душманар тир ва Адан куь рикер сад (баршугъ) авуна ва Адан няметдалди (регъимдалди) куьн стхаяр хъана...". (Тарих атл-Табарий).

Къуд лагъай халифа: Али ибн Абу Талиб

(Аллагъ рази хурай вичелай)
Адан твар Али ибн Абу Талиб ибн Абду-ль-Мутталиб ибн Гъашим ибн Абду-манаф ибн Къусай Абу аль-Гъасан аль-Къураший я.

Ада саки вад йисуз (къуд йисни клуьд ваз) халифадин везифаяр тамамарна: гъижрадин 35-йисалай 40-йисалди (656-661-йисара).

(КъатI ама)

Малумат

ГЪУРМЕТЛУ ГАЗЕТ КИЛЗАВАЙБУР!

Алатай йисуз Махачкъалада "Пак Къуръан ва адан манайрин таржума лезги члалал" твар алаз лезги члалал Къуръандин аятрин манаяр чапдай акъатнай. Араб члалал таржума авурди диндин рекъый алим Ямин гъажи Мегъамедов я.

Къейд ийин хъи, "Пак Къуръан ва адан манайрин таржума лезги члалал" Урусатдин мусурманрин Духовный управлениди тестикъарнава. Идан гъакъиндай Урусатдин муфтийрин Советдин председател, шейх Равиль Гайнутдинан ктабдин сифтегъан чинра ганвай тебрикдин гафуни шагъидвалзава.

Шаз гъакъи лезги члалал "Мугъаммад пайгъамбардин (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хурай вичиз) уьмуьрдин рехъ" твар алай ктабдизни экв акуна. Абури къведни «Лезги газетдин» редакциядай маса гузва (сад лагъайдан къимет – 1000, къвед лагъайдан – 500 манат).

Мукъвара мергъяматлу са касди вичин такъатрихъ абурукай хейлин ктабар маса къачуна ва лезги хуьрера авай мектебриз, ктабханайриз, меденятдин маканриз, диндин ктабар келлиз кланзавайбуруз паюн тlалабна. И кардихъ галаз алакълу яз, эгер газет хъенвайбурун арада и ктабар келлиз кландайбуру аватlа, абурувай ва гъакъи мектебрин, ктабханайрин векилривай винидихъ тlвар къур къве ктабни "Лезги газетдин" редакциядай пулсуз вахчуз жеда.

Клларин вахтар (Махачкъалада)

МАРТ						
Югъ	Экуьнин	Рагъ экъечдай вахт	Нисинин	Рагъдандин	Нянин (Гъетрен)	Месин
1	04:54	06:24	12:07	15:08	17:43	18:56
2	04:53	06:23	12:07	15:09	17:44	18:58
3	04:51	06:21	12:07	15:10	17:46	18:59
4	04:49	06:19	12:06	15:11	17:47	19:00
5	04:48	06:18	12:06	15:12	17:48	19:01
6	04:46	06:16	12:06	15:12	17:49	19:03
7	04:44	06:14	12:06	15:13	17:51	19:04
8	04:43	06:13	12:05	15:14	17:52	19:05
9	04:41	06:11	12:05	15:15	17:53	19:06
10	04:39	06:09	12:05	15:15	17:54	19:07
11	04:37	06:08	12:05	15:16	17:55	19:09
12	04:36	06:06	12:04	15:17	17:57	19:10
13	04:34	06:04	12:04	15:18	17:58	19:11
14	04:32	06:02	12:04	15:18	17:59	19:12
15	04:30	06:01	12:04	15:19	18:00	19:14
16	04:28	05:59	12:03	15:20	18:01	19:15
17	04:26	05:57	12:03	15:20	18:03	19:16
18	04:24	05:55	12:03	15:21	18:04	19:17
19	04:23	05:54	12:02	15:22	18:05	19:19
20	04:21	05:52	12:02	15:22	18:06	19:20
21	04:19	05:50	12:02	15:23	18:07	19:21
22	04:17	05:48	12:01	15:24	18:08	19:23
23	04:15	05:47	12:01	15:24	18:10	19:24
24	04:13	05:45	12:01	15:25	18:11	19:25
25	04:11	05:43	12:01	15:25	18:12	19:26
26	04:09	05:41	12:00	15:26	18:13	19:28
27	04:07	05:39	12:00	15:27	18:14	19:29
28	04:05	05:38	12:00	15:27	18:16	19:30
29	04:03	05:36	11:59	15:28	18:17	19:32
30	04:01	05:34	11:59	15:28	18:18	19:33
31	03:59	05:32	11:59	15:29	18:19	19:34

Диндин месэлайриз талукъ суалар пайда хъайитlа, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз кхъихъ.

Спорт

ДАССР-дин 100 йисаз талукъ яз

ВОЛЕЙБОЛ

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

ДАССР-дин 100 йисан юбилейдин лишанлу вакъиадиз талукъарнавай спортдин ва маса мярекатар республикада гзаф киле тухузва. ИкI, и мукъвара Мегъарамдхуьруьн районда волейболдай райондин чемпионат хъана. Идакай "Лезги газетдиз" райондин администрациядин пресс-къуллугъди хабар гана.

Мегъарамдхуьруьн 2-нумрадин ДЮСШ-дин спортзалда киле феи спортдин и серенжемда райондин 8 командади иштиракна. Тешкилатчи райондин физический культурадин ва спортдин отделдин директор

Эльбрус Шагъевеледова къейд авурвал, райондин киле Фарид Агъмедован тапшуругъар килиз акъудунин, спорт вилик тухунин сергъятра аваз ина агъалияр массовый спортдал машгуларунин макъсаддалди мукъвал-мукъвал акъажунар, чемпионат тар тешкилзава. Ихътин серенжемрин эвелимжи макъсад сагълам уьмуьр киле тухун пропаганда авун, спортдин килдин жуьреяр машгурун, жегил-жаванар куьчедин чlуру таъсирдикай хжудун я.

Чемпионатда Советский хуьруьн команда 1-чкадиз лайихлу хъана. Къвед ва 3-чкяяр, талукъ тирвал, Гъепцегърин ва Гилийрин командайри кyuна. Гъалиб хъайибурув шабагъар вахкана. И чемпионат киле тухуник лайихлу пай кутур Мирзезебег Агъабеговази чухсагъул лагъана.

“Ата-бубайрин рехъ”

МАРАФОН

Ихътин лишандик кваз чи ватандаш Займудин Семедова тамам 3 юктуз давам хъайи марафондин нетижада 370 км мензилдиз чукурна. Марафондин иштиракчини, гъа са вахтунда тешкилатчини тир къезил атлетикадал машгул ада Докъузпара райондин дагълух Къурушдилай Хасавюрт райондин Цийи Къурушдал къван рехъ атlана. Макъсад спорт, физический культура машгурунихъ галаз сад хъиз, Дагъларин уьлкведин гадарнавай хуьрерал - бубайрин ватанрал чан хкунни я.

Марафондин 25-километрда, Докъузпара райондин Усугъчайдал, спортсмендихъ галаз райондин спортдин, жегилрин политикадин ва туризмдин отделди тешкилай гуьруьшдал ам Докъузпара райондин килин везифаяр вахтуналди тамамарзавай Мегъамед Шамилова, администрациядин килин заместитель Салигъ Гъажимурадова, волонтерри, общественностдин векилри ва жегилри кършиламишна. Займудин Семедова кlватl хъанвайбурун тlварцlихъ хуш келимаяр лагъана ва марафондикай, адан макъсаддикай куьрелди суьгъбетна.

- За текдаказ иштиракзавай и марафон ДАССР-дин виш йисан юбилейдиз бахшнава. Кезе чизвайвал, чи ватандаш, ДАССР арадал атуьнин чешмейрив хъайи Дагъустандин ВКП(б)-дин обкомдин сад лагъай секретарь Нажмудин Самурский-

дин ери-бине Къурушдилай тир. Идалайни гъейри, Къурушвийрин са пай Хасавюрт райондин Къурушдал куьнарна цlи 70 йис тамам жезва. И марафон Къурушрин къве хуьруьн агъалийрин арада дуствал мягкемаруьн бахшнава. И алакълу хуьнихъ, квадар тавунихъ еке метлеб ава, - къейдна ада.

Мегъамед Шамилова спорт вилик тухунай, сагълам уьмуьр пропаганда авунай спортсмендиз сагърай лагъана ва хъсан рехъ хъун алхишна.

- Займудин Семедова акъалтзавай несиладиз ва жегилри хъсан чешне къалурзава. Ада вилик макъсад эцигиз ва ам килиз акъудиз чирзава. Идалайни гъейри, гъар йикъан къайгъуйрик кваз чна гзаф крариз фикир гузвач. Чехи несиладин инсанрихъ галаз суьгъбетардай, абурувай акъулкамал къачудай вахт жагъурун лазим я. Ахътин ксарни, абуру йисаралди хуьзвай адетарни чаз анжах чи дагълух хуьрерай жагъида. Займудина ихътин кьени ниятар аваз килиз акъудзавай макъсадди, атlузвай яргъл мензилди чав чи дувулар авай чкайрикай фикириз тазва. Ида дагълух хуьрерал чан хкунин карда куьмекдайдахъни инанмишвал къалуриз кланзава, - алава хъувуна ада.

РИКЕЛ ХКИН: им Займудин Семедован 3-марафон я. Икъван чlвалди ада Махачкъаладай Дербентдиз (110 км) ва Махачкъаладин жуьмя мисклиндилай Грозныйдин ("Чечнядин рикl") (къве юктуз - 170 км) мисклиндал къван чукурнай.

Жаванрик умудар ква

ДЗЮДО

И мукъвара Каспийскда, Али Алиеван тlварунихъ галай спортдин Дворецда, дзюдодай жаванрин арада Дагъустандин кlвенкlвечивал къазанмишун патал акъажунар киле фена. Ана республикадин саки вири районрай ва шегъеррай тир гадайрини рушари чпин алакълунар къалурна.

Абурун арада Сулейман-Стальский райондин дзюдоистарни авай. РФ-дин лайихлу тренер Тельман Къурбанован регъбервилек кваз и акъажуна иштираккай Азиз Даниялова, Вели Саругъланова, Назир Ярагъмедова кlвенкlвечи чкяяр кyuна. Гила абуру мартдин эвел килера Нальчикда СКФО-дин кlвенкlвечивал къазанмишун патал киле фидай акъажуниз гъазурвал аквазва.

“Лезги газетда” диндин пак кхъинар жезва. Гъавилляй ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникациядин министерство

367018, Махачкьала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪИЛИН РЕДАКТОР
М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН ЗАМЕСТИТЕЛЬ
К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙШИДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

НУМРАДИН РЕДАКТОР

Ж. САИДОВА

Газет йиса 52 сеферда актатзава
Газет алакьадин, информационный технологийрин ва массовый коммуникациядин хиле гуьзчивал авунин рекъай Федеральный къулгудин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди туькуьр хъийизва. Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкьвена вахкузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикирар сад тахун мумкин я. Газетда чап авун патал теклифнавай материалра гъанвай деллрин дуьзвилини ва керчек-вилин патахъай жавабдарвал авторрин чпин хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкьала, Насрутдинован проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - ПП200

Зур йисан - ПП171

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 18.50

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкьала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 6897

Гъ - И лишандик квай материалар гъакьидихъ чапзавайбуьр я.

12+ - Икъван яшар хъанвайбуьр къелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты "Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БНК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Ван авуна Хабар агакьна

Сабир ЭФЕНДИЕВ

Мукьвара чав Мансур Куьревиди Етим Эминакай цийи ктаб акъуднава лагъай хабар агакьна.

Шаирдин эсерар къватл хъувун, абур къелзавайбуьруз ачухурун патал Куьреви Мансурал къведалди гзаф маса ксарини чалишмишвилер авунай, гьелбетда. Гъар са касдини, Е. Эмин хайи, кьейи йисарикай, чкадикай рахадайла, вичин фикир тести-къариз алахънай. Эхирни Е. Эмин 1838-йисуз хайиди ва 1884-йисуз кьейиди, хайи чкани Ялцугъар яз къабулнай.

Къабулнай! Гъакл хъана фенай! Етим Эмин мус ханай, мус кьенай ва гьина ханай - рахунрикай чаз вуч ава, ам вири лезгийрин шаир я лугъудайбуьрни майдандиз акъатнай.

Чахъ Етим Эмин хъиз, лугъун чна, урус халкъдихъ чпин А. С. Пушкин ава. Амма адахъ (урус халкъдихъ) чпин классик мус

хана, гьина хана, мус кьена лугъудай гафар авач! Урус халкъдиз Пушкинахъ галаз алакьалу гъар са затл багъа я. Гъар са затлунизни лайихлу къимет гун хас я.

Эминал хкъвен. Адан яратмишунрал машгуьл хъайи сада заз са члавуз ихтилат къатай чкадал ик! лагъанай: "Етим Эмина вичин гьилелди кхъенвай са затлни садахъни авач. Адан вири малум тир затлар инсанрин сиверай, бязи къел-кхъин чидай ксарин гьилин хатларин дафтаррай къватл хъувунвайбуьр я. Зани жуван ахтармишунра Е. Эминан шиирар жува гьикл къатлузватла, гьикл гьиссзаватла, гъакл "дуьзар" хъувуна къалурнава. Туш-тла, зун гъахъ туш лугъудайбуьр майдандиз экъечрай..."

Къе чахъ Эминар гзаф хъанва: Гъаким Къурбанан, Фейзудин Нагъиеван, Арбен Къардашан, Гъалиб Садикъидин... Эмин, Эмин, Эмин... Гила ингъе Куьреви Мансуран Эминни!

Амма гъакьикъатдин Эмин вуж тиртла яраб?!

Къурушдал - интернет

Милли "Цифровая экономика" проектдин сергъятра аваз Докъузпара райондин Къурушрин хуьр интернетдалди таъминарнава. Идакай республикадин рекъемрин рекъай вилик финин министр Сергей Снегирева хабар гана.

Адан гафаралди, дагъдин хуьруьз интернет тухунин къвалахар гьеле 2019-йисуз гатлуннай. Къенин юкъуз Европада виридалайни къакъанда авай хуьр тамамдиз интернетдалди таъмин я.

"И кардихъ еке метлеб ава. Вични гзаф къадар аялри, тлугъвал себел яз, интернетдин куьмекдалди чирвилер къачузвай макъамда. Гъа са вахтунда лагъана къанда, Къурушдал сотовый алакьади хъсандиз къвалахзава. Мукьвара и месълани чна гъалда", - лагъана С. Снегирева.

Сканворд

Туькьурайди - К. КЪАЛАЖУХВИ

"ЛГ"-дин 7-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:
ДУЪЗ ЦАРАРА: Къисачи. Тартиб. Адахли. Уюнбаз. Килфет. Айгъам. Хилпехъан. Демек. Ачкар
ТИК ЦАРАРА: Стхавал. Истивут. Метлеб. Зегъметкеш. Фере. Манидар. Пахла.

Руьгъдин девлет

Гъажни КЪАЗИЕВ

Хасавюрт райондин Къурушрин хуьруьн 1-нумрадин юкъван мектебда лезги члалаз талукъарнавай мярекат кьиле фена. Ана мектебдин завуч Рубабе Акбаровади, хуьруьн агъсакъалрин советдин председател Вердихан Вердиханова, общественник Эмирхан Эмирова, Г. Рамазановдин тварунихъ галай фондунин векил Марлент Къулиева,

хуьруьн имам Азим Панагъова, шаир Шагъназар Хидирова ва масабур иштиракна.

Мярекатдин сергъятра аваз рахайбуьр лезги члал хуьниз ва вилик тухуниз талукъарнавай мярекат кьиле фена. Ана мектебдин дидед члалай бес къадар ктабар тахъуни, акъалтзавай несилри хайи члалаз къетлен фикир тагуни, и кар диде-бубайри чпин гуьзчивилик кутун тавуни члал вилик финиз манийвал гуьзвайди кьейдна.

Рекъимир члал!

Тамила САЛМАНОВА

Вири дуьньядин дидед члаларин йикъаз талукъарна, Мегъарамдуьруьн райондин Бут-Къазмайрин культурадин къвале "Рекъимир члал!" лишандик кваз мярекат кьиле фена. Аниз аялар, школадин муаллимар ва хейлин диде-бубаярни атанвай.

Хуьруьн юкъван школадин дидед члаланни эдебиятдин муаллим Букарова Фатума Казумовнадин регъбервилек кваз тешкилай мярекатда сад, къуд,

ругуд, муьжуьд ва къуд лагъай классрин аялрини иштиракна. Абирза Саидован, Фейзудин Нагъиеван, Ханбиче Хаметован, Арбен Къардашан, Абдулфетяган, Желил Мурадалиеван ва маса бажарагълу шаиррин члалакай кхъенвай шиирар къелна. Абуру гъакл чпихъ сегънеда къугъунин устадвилдин бажарагъ авайдини къалурна. Исмихан Къадимован "Вот, юлдашар" шаир, Абдулбари Магъмудован "Туьтукъуш" гьикая, Байрам Салимован "Асиятан жалоба" шаир сегънеламишна, хуьруьн культурадин къвалин регъбер, "Дагъустандин руьгъ" ва маса фестивалринни килигурин гъалибчи Мегъамедов Айдуна чуьнгурдал тамамарай авазрихъ галаз манияр лагъана, къуьерна.

Мярекатдиз атанвай мугъманри аялриз, муаллим Фатума Казумовнадин тарифдин келимаяр ва аферин лагъана.

Дугъриданни, Ф. Букарова вичин пешедиз вафалу муаллим я. Ада тарсарилай къецай аялрихъ галаз датлана алава къвалах тухузва, дидед члал къанарзава. Ахътин муаллимар амай къван чи члал садрани квахъдач.

"Лезги газетдин" редакциядин коллективди къурушви шаир Неби Панагъов

рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз, адан хизанриз, вири мукьва-къилийриз башсагълугъвал гузва.

Махачкьалада яшамиз жезвай Аламудин Шихрагъимова

Агъалар ва Али АЛИВЕРДИЕВАР

рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз абурун хизанриз ва мукьва-къилийриз башсагълугъвал гузва.

Азизагъаев Батрудинан хизанди

Агъалар ва Али АЛИВЕРДИЕВАР

рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз вири мукьва-къилийриз, дериндай хажалат члугуниви, башсагълугъвал гузва.

Махачкьалада яшамиз жезвай Эсетов Азедин Мурадовичан хизанри Гъажиева Сийибаз - уьмуьрдин юлдаш, руш Зулфиядиз буба

Жамалдин Межидович ХАЛИЛОВ

рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз, дериндай хажалат члугуниви, башсагълугъвал гузва.